

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

ЖЫЛДЫҚ ЕСЕП 2022

МАЗМҰНЫ

Ұлттық Банк Төрағасының мәлімдемесі 4

1-ТАРАУ. Дамудың экономикалық шарттары және Ұлттық Банктің негізгі шаралары 6

1.1 Сыртқы жағдайлар	7
1.2 Ішкі үрдістер	8
1.2.1 Инфляция	8
1.2.2 Экономиканың нақты секторы	9
1.2.3 Салық-бюджет саясаты	11
1.2.4 Төлем балансы және сыртқы борыш	14
1.3 Ұлттық Банктің шаралары	16
1.3.1 Ақша-кредит саясаты	16
1.3.2 Ақша нарығы	17
1.3.3 Валюта нарығы	20
1.4 Қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету	22

1.4.1 Қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету шараларына жасалған шолу	22
1.4.2 Депозит нарығы	24
1.4.3 Кредит нарығы	25

2-ТАРАУ. Ұлттық Банктің қызметі 27

2.1. Төлем жүйесін дамыту	28
2.1.1 Төлем жүйелері	28
2.1.2 Көрсетілетін төлем қызметтерінің нарығы	30
2.2 Қолма-қол ақша айналысы	33
2.2.1 Қолма-қол ақша эмиссиясы және айналысы	33
2.2.2 Банкноттар мен монеталар	35
2.2.3 Инвестициялық монеталар және аффинирленген алтынның өлшеуіш құймалары	37
2.3 Валюталық реттеу және валюталық бақылау	37

2.4. Активтерді басқару	41
2.4.1 Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерін басқару	41
2.4.2 Ұлттық қордың активтерін басқару	43
2.4.3 Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтерін басқару	45
2.4.4 Тәуекелдерді (қаржылық) басқару	47
2.5 Талдамалық және статистикалық қызмет	48
2.5.1 Ұлттық Банктің зерттеулері мен талдамасы	48
2.5.2 Статистикалық қызмет	52
2.6 Қаржылық технологияларды дамыту және корпоративтік қауіпсіздікті қамтамасыз ету	53
2.6.1 Қаржылық технологияларды дамыту	53
2.6.2 Корпоративтік қауіпсіздік	54
2.7 Халықаралық ынтымақтастық және коммуникациялық саясат	55
2.7.1 Халықаралық ынтымақтастық	55
2.7.2 Коммуникациялық саясат	58
2.7.3 Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер	59
3-ТАРАУ. Ұлттық Банктің ұйымдық дамуы	60
3.1 Ұйымдық құрылым және персонал	61
3.2 Комплаенс-бақылау	62
3.3 Операциялық тәуекелдерді басқару	63
1.2.4-бөлімге 1-қосымша	65
1.2.4-бөлімге 2-қосымша	67
1.2.4-бөлімге 3-қосымша	69

ҰЛТТЫҚ БАНК ТӨРАҒАСЫНЫҢ МӘЛІМДЕМЕСІ

Ұлттық Банктің негізгі мақсаты баға тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады. Заңнамаға сәйкес Ұлттық Банктің міндеттері:

- мемлекеттің ақша-кредит саясатын әзірлеу және жүргізу;
- қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге жәрдемдесу;
- төлем жүйелерінің жұмыс істеуін қамтамасыз ету;
- валюталық реттеу мен валюталық бақылауды жүзеге асыру;
- ақша-кредит статистикасы, қаржы нарығының статистикасы және сыртқы сектордың статистикасы саласында статистикалық қызметті жүзеге асыру болып табылады.

Төмен инфляция мен қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету арқылы Қазақстан халқының әл-ауқатын жақсарту Ұлттық Банктің кең ауқымдағы миссиясы болып табылады.

Өткен жыл қаржы жүйесінің беріктігін тексеру жылы болып, біздің экономикамыз үшін сын-қатерлерге толы болды. Қазақстанның экономикасы мен қаржы секторы сыртқы, сондай-ақ ішкі факторлардан туындаған бұрын-соңды болмаған күтпеген өзгерістерге ұшырады.

Қаңтардағы жаппай әлеуметтік наразылықтар бірқатар ірі қалаларда экономикалық белсенділікті тұсаптасты. Геосаяси дағдарыс пен дамыған елдердің орталық банктерінің үдей түскен инфляцияға қарсы күрестегі саясатының қатаңдауы нәтижесінде әлемдегі макроэкономикалық жағдайдың нашарлауы жаһандық қаржы, тауар және шикізат нарықтарындағы құбылмалылыққа әкелді.

Энергия көздері мен азық-түлікке әлемдік бағаның айтарлықтай өсуінің өнім берудегі үзілістермен ұштасуы Қазақстандағы инфляциялық процестер мен экономикалық белсенділікке әсер етті және Қазақстанның қаржы жүйесінің төзімділігін тексерді.

Үкімет, Ұлттық Банк және Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі қаржы жүйесінің тұрақсыздануын болдырмауға және теңгедегі активтерге деген сенімді сақтауға бағытталған жедел шаралар қабылдады. Банк сервистерінің жұмысы қысқа мерзімде қалпына келтіріліп, өтімділікті ұсыну бойынша операциялар жүргізілді, сондай-ақ халықтың

теңгедегі салымдары бойынша Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қорының базалық мөлшерлемесі мен шекті мөлшерлемелер көтерілді. Үкіметпен бірлесіп Теңгедегі салымдарды қорғау бағдарламасы іске асырылды, 2022 жылдың басынан бастап теңгедегі жинақ салымдары бойынша кепілдікті өтеудің ең жоғары мөлшері 15 млн теңгеден 20 млн теңгеге дейін ұлғайтылды.

Қабылданған шаралар халықтың теңгедегі депозиттерін қысқартуға жол бермеуге, банктерді қорландыру базасын тұрақтандыруға, депозиттерді долларландыруды 2022 жылғы ақпандағы 38,4%-дан желтоқсандағы 31,6%-ға дейін төмендетуге мүмкіндік берді.

Геосаяси қақтығыстан кейін орын алған санкциялар Қазақстанның банк секторына, атап айтқанда Ресей банктерінің еншілес ұйымдарына елеулі қысым көрсетті. Дер кезінде қабылданған шаралар Ресей банктеріне қатысты енгізілген санкциялардың Қазақстанның банк секторына теріс салдарын тоқтатуға мүмкіндік берді.

2022 жылдың қорытындысы бойынша белгісіздіктің жоғары болуына қарамастан, екінші деңгейдегі банктердің экономиканы кредиттеу көлемі 22,8 трлн теңгеге дейін 23,3%-ға ұлғайды. 2022 жылы бизнеске берілген кредиттер 9,6 трлн теңгеге дейін 13,9%-ға, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне берілген кредиттер – 4,5 трлн теңгеге дейін 22,8%-ға өсті. Бұл ретте 2022 жылдың қорытындысы бойынша экономикаға берілген кредиттер кеңейтілген анықтауда 28,9 трлн теңгені, оның ішінде бизнеске берілгені – 14,4 трлн теңгені құрады. 2022 жылдың қорытындысы бойынша, банктердің активтері 44,6 трлн теңгені құрап, 18,4%-ға немесе 6,9 трлн теңгеге өсті.

Геосаяси шиеленіс Қазақстан мен Ресей арасындағы тығыз сауда қатынастарына байланысты айырбастау бағамының арнасы арқылы да Қазақстанға әсер етті. 2022 жылғы наурызда теңге 18,15%-ға әлсіреді. Жағдайды қалпына келтіру үшін Ұлттық Банк пен Үкімет валюта нарығын тұрақтандыруға бағытталған шаралар кешенін іске асырды. Квазимемлекеттік сектор субъектілерінің валюталық түсімді сатуы, Ұлттық қордан берілетін трансферттерді қамтамасыз ету үшін валюта сату, сондай-ақ Ұлттық Банктің валюталық интервенциялары да теңгеге қолдау көрсетті. Одан әрі валюта саудасының нарықтық қағидаттарын кеңейту және бағамның екі жақты құбылмалылығына жол беру арқылы валюта нарығының теңгерімділігін жақсартуға қол жеткізілді.

2022 жылы сыртқы нарықта құбылмалылықтың жоғары болуына қарамастан, жалпы халықаралық резервтер 90,8 млрд АҚШ долларына дейін 1,2 млрд АҚШ долларына ұлғайды, оның ішінде алтынвалюталық резервтері – 35,1 млрд АҚШ долларына дейін, Ұлттық қордың активтері 55,7 млрд АҚШ долларына дейін өсті.

2022 жылдың алдын ала қорытындысы бойынша төлем балансының ағымдағы шоты соңғы 8 жылда алғаш рет профициттік аймаққа өтіп, 6,3 млрд АҚШ долларын құрады. Негізінен, профицит шикізат – мұнай, металл, газ, көмір, уран және дәнді дақылдар бағасының өсуімен қамтамасыз етілді. Елдің төлем балансының жай-күйі оның шикізат тауарлары бағаларының құбылмалы болуына тәуелді екеніне байланысты тұрақсыз болып табылады, бұл шикізатқа жатпайтын экспортты арттыру және импортқа тәуелді болуды төмендету қажеттігін көрсетеді.

2022 жылдың қорытындысы бойынша Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтерінің жиынтық көлемі бір жылда 12,1%-ға ұлғайып, 14,6 трлн теңгені құрады. 2022 жылы есепке жазылған инвестициялық кірістің мөлшері 914,1 млрд теңге болды.

2022 жылы төлем жүйелері нарығын дамыту мақсатында қаржы нарығына қатысушылармен бірлесіп, төлем инфрақұрылымының негізгі құрамдас бөліктері – Лездік төлемдер жүйесі және екінші деңгейдегі банктер қосылған Төлем карточкаларының банкаралық жүйесі өнеркәсіптік пайдалануға енгізілді.

2022 жылдың соңында Қазақстан Республикасында 2023 – 2025 жылдарға арналған Open API және Open Banking дамыту тұжырымдамасы бекітілді, онда ашық банктік интерфейстер ендіруді қамтамасыз етуге арналған технологиялық инфрақұрылымның нысаналы пайымы және соған қажетті инфрақұрылымдық және реттеушілік тәсілдер сипатталады.

Цифрлық теңгені ендіру мәселесін зерттеу жұмыстары жалғастырылып, экономикалық аспектілерге талдау жүргізілді және тұтынушылардың, нарық қатысушыларының және сауда-сервистік кәсіпорындардың қатысуымен пилоттық жоба сынақтан өткізілді, сондай-ақ цифрлық теңгені ендіру туралы шешім қабылдау моделі әзірленді. Жүргізілген зерттеу қорытындысы бойынша 2022 жылғы желтоқсанда ұлттық цифрлық валютаны 2025 жылға дейінгі мерзімде кезең-кезеңімен ендіру туралы шешім қабылданды.

2023 жылы инфляцияны тұрақтандыру Ұлттық Банк үшін негізгі басымдық болмақ. 2022 жылы Ұлттық Банк қаржылық тұрақтылықты сақтай алды, бұл өте маңызды оқиға болып табылады және инфляцияны төмендетуге жағдай жасайды. Дезинфляциялық ақша-кредит саясатын жүргізу орта мерзімді перспективада инфляцияны тұрақтандыруға алып келеді.

Ғ.О. Пірматов
Ұлттық Банк Төрағасы

1-ТАРАУ.

ДАМУДЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ШАРТТАРЫ ЖӘНЕ
ҰЛТТЫҚ БАНКТІҢ
НЕГІЗГІ ШАРАЛАРЫ

1.1 СЫРТҚЫ ЖАҒДАЙЛАР

ХВҚ-ның бағалауы бойынша 2022 жылы әлемдік экономика 2021 жылғы 6,2%-дан 3,4%-ға дейін баяулады. Дамыған елдер тобында экономикалық белсенділіктің күрт баяулауы АҚШ-та (5,9%-дан 2,0%-ға дейін), Ұлыбританияда (7,6%-дан 4,1%-ға дейін), Германияда (2,6%-дан 1,9%-ға дейін), Францияда (6,8%-дан 2,6%-ға дейін) орын алды. Жалпы, дамыған елдердің өсу қарқыны бір жылда 2,0%-ды құрады. Дамушы елдер тобы да ұқсас динамикамен сипатталды, мысалы, шамасы жөнінен әлемдегі үшінші ірі экономика болып табылатын Қытай экономикасының өсуі 8,4%-дан 3,0%-ға дейін баяулады.

Жаһандық экономиканың әлсіреуі көбінесе азық-түлік пен энергия көздерінің нарықтарында бірқатар күтпеген өзгерістер туындатқан әлемдегі геосаяси жағдайдың нашарлауымен түсіндіріледі. 2022 жылғы наурызда бидайдың әлемдік бағасы 2008 жылдан бергі рекордты жаңартып, бір тонна үшін 470 АҚШ долларына дейін ұлғайды (геосаяси қақтығыс басталғанға дейін баға орташа есеппен бір тонна үшін 280 АҚШ долларына жуық болды). Украинаның күнбағыс майын (әлемдегі экспорттық өнім берудің шамамен 46,0%-ы), жүгері мен тыңайтқыштарды әлемдегі ең ірі өндіруші әрі экспорттаушы екенін де ескерсек, көрсетілген тауарлардың бағасы да айтарлықтай өсуді көрсетті. Сонымен қоса, Ресей тарапынан мұнай мен мұнай өнімдеріне сұраныстың төмендеуі тәуекелі туғандықтан, мұнайдың, газдың және көмірдің әлемдік бағалары қарқынды өсуді көрсетті. Brent маркалы мұнай бағасы бір баррель үшін шамамен 130 АҚШ долларына дейін, еуропалық газ MBт/сағат үшін 340 АҚШ долларына дейін көтерілді (соңғы 10 жылда газ бағасы MBт/сағат үшін 25 АҚШ долларынан асқан жоқ).

Азық-түлік тауарлары мен энергия көздері бағаларының тез өсуі жағдайында жаһандық инфляциялық қысым күрт өсті. Көптеген дамыған елдерде инфляция 40 жылдық ең жоғары деңгейден асып түсті. Мәселен, 2022 жылғы маусымда АҚШ-та 1982 жылдан бері алғаш рет жылдық мәндегі инфляция 9,1%-ды құрап, жыл соңына қарай біршама баяулады (6,5%-ға дейін), бірақ әлі де нысаналы деңгейден 2,0%-ға жоғары болып қалды. Еуропа елдерінде де инфляция нысаналы мәндерден жоғары қалыптасып, 2022 жылдың қорытындысы бойынша инфляция Италияда – 12,3%-ды, Германияда – 9,6%-ды және Францияда 6,7%-ды құрады. Еуропаның кейбір елдерінде тұтынушылық бағалардың өсуі тіпті 20%-дық белгіден (Мажарстан – 25%, Латвия – 20,7%, Литва – 20%) асып түсті. Бір жыл ішінде бағаның жоғары өсуі Ресей Федерациясында

да байқалды. Дағдарыс, экономиканың қысқаруы және тұтынушылық сұраныстың төмендеуі аясында 16,69%-дық (2022 жылғы наурызда) шарықтау шегінен баяулағанына қарамастан, инфляция жылдың соңына қарай 4,0%-дық жоғары мақсаттан үш есеге жуық жоғары болды және 11,94%-ды құрады.

Жаһандық еңбек нарығындағы жағдай да барынша шиеленісе түсті. 2022 жылғы желтоқсанда АҚШ-та еңбек биржасында 11 млн бос жұмыс орны (пандемияға дейінгі 2019 жылы орта есеппен 7,2 млн) тіркелді, ал жұмыссыздар саны 5,7 млн адамды құрады. Осылайша, жыл қорытындысы бойынша 1 жұмыссызға 1,9 бос жұмыс орнынан тура келді. Жұмыс күшіне деген сұраныстың артуы жағдайында бір жыл бойы жалақы динамикасы айтарлықтай өсуді көрсетті. Басқа дамыған елдерде еңбек нарығындағы жағдай жалпы алғанда осыған ұқсас болды.

Жоғары инфляцияны тежеу және сұраныс пен ұсыныстың тепе-теңдігін қамтамасыз ету мақсатында ірі орталық банктер монетарлық саясатты синхронды түрде қатаңдатты. 2022 жылы АҚШ ФРЖ негізгі мөлшерлемесін 0,0-0,25%-дан 4,25-4,50%-ға дейін 425 б.т-қа көтерді, бұл – 2007 жылғы қазаннан бергі ең жоғары мөлшерлеме деңгейі. Жыл соңына қарай Еуропа орталық банкі мөлшерлемесінің көтерілуі жылдық 2,5%-ға дейін 250 б.т. құрады, бұл 2002 жылы еуро қолма-қол ақша айналысына енгізілген сәттен бастап ең жоғары өсу болды. Бұдан басқа, АҚШ ФРЖ балансты қысқарту мақсатында бір жыл ішінде қазынашылық қағаздар, борыштық міндеттемелер мен бағалы қағаздар қорларын едәуір қысқартты.

Бір жағынан, орталық банктер жүргізіп отырған барынша қатаң монетарлық саясат әлемдегі инфляциялық процестердің баяулауына ықпал етті, бірақ екінші жағынан, валюта нарықтарындағы құбылмалылықтың күшеюіне әкелді. Атап айтқанда, 2022 жылдың қыркүйегіне қарай АҚШ ФРЖ-ның негізгі мөлшерлемесінің көтерілуі аясында АҚШ долларының индексі (DXY) 2000 жылдардың басынан бері алғаш рет шарықтау шегіне жетіп, 112-114 тармақ болды. Нәтижесінде, 2022 жылғы қыркүйектің соңында АҚШ долларына шаққанда еуро 2021 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 14,6%-ға, британдық фунт стерлинг 20,0%-ға жуық, ал қытай юані 12,4%-ға төмендеді.

2022 жыл Қазақстан экономикасы, сол сияқты басқа көптеген дамушы елдер үшін жалпы күрделі жыл болды. Қазақстанның сауда әріптес елдерінде

инфляцияның жоғары болуына байланысты тұтынушылық бағаға сыртқы инфляциялық қысым арты. Еуропалық Одақ елдеріндегі экономикалық белсенділіктің күрт баяулауы тағы бір келеңсіз оқиға болды, соның салдарынан бір жыл ішінде энергия көздері экспортының біршама қысқаруы байқалды. Әлемдік валюта нарықтарындағы құбылма-

лылықтың күшеюі де қазақстандық теңге бағамына кері әсерін тигізді. Мұнай мен басқа да энергия көздеріне бағаның өсуі, сондай-ақ 2022 жылдың соңына қарай Қытайдың COVID-19-ға мүлдем төзбеушілік саясатынан бас тарту туралы шешімі жағымды сәттердің біріне айналды.

1.2 ІШКІ ҮРДІСТЕР

1.2.1 ИНФЛЯЦИЯ

Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша 2022 жылдың қорытындысында Қазақстандағы жылдық инфляция 20,3% (2021 жылы – 8,4%) болды.

Инфляция құрылымында азық-түлік тауарлары – 25,3%-ға (2021 жылы – 9,9%-ға), азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 19,4%-ға (8,5%-ға), ақылы қызметтер 14,1%-ға (6,5%-ға) қымбаттады.

2022 жыл ішінде инфляция әлемдегі тұрақсыз геосаяси жағдайды, азық-түлікке әлемдік бағаның өсуін, сауда әріптес елдердегі жоғары инфляцияны, сондай-ақ логистикалық өнім беру тізбектерінің бұ-

зылуын қоса алғанда, сыртқы факторлардың әсерінен қалыптасты.

Бүкіл жыл бойы инфляцияның айлық көрсеткіштері соңғы 5 жылдағы тиісті орташа көрсеткіштерден асып түсті. Ең көп айлық өсу наурызда байқалды (1.2.1.1-сурет). Инфляцияның жеделдеуіне азық-түлік бағасының өсуі үлкен үлес қосты. Атап айтқанда, нан және нан-тоқаш өнімдері, жарма, қант және кондитерлік өнімдер, сондай-ақ сүт өнімдері бағасының едәуір өсуі байқалды. Өндірушілердің жоғары бағасына және жем-шөп бағасының айтарлықтай өсуіне байланысты ет бағасының көтерілуі де тамақ өнімдерінің қымбаттауына айтарлықтай үлес қосты. Сонымен қатар, 2022 жылғы мамырда қант бағасы ұсыныстың жеткіліксіздігі мен әлемдік сұраныстың артуы жағдайында мейлінше өсті.

1.2.1.1-сурет Инфляция динамикасы

Дереккөз: СЖЖРА ҰСБ

2022 жылдың бірінші жартысында әлемдік азық-түлік бағасының өсуі азық-түлік тауарларының ішкі бағасын белгілеуге қосымша проинфляциялық қысым көрсетті. Мәселен, 2022 жылы геосаяси қақтығыс аясында ФАО-ның азық-түлік бағалары

индексінің орташа жылдық өсуі өсімдік майлары мен дәнді дақылдардың күрт қымбаттауы салдарынан 14,3%-ды құрады. Әлемдік баға өсуінің шарықтау шегі әлемдік нарықта туындаған белгісіздікке байланысты 2022 жылғы наурызда орын алды.

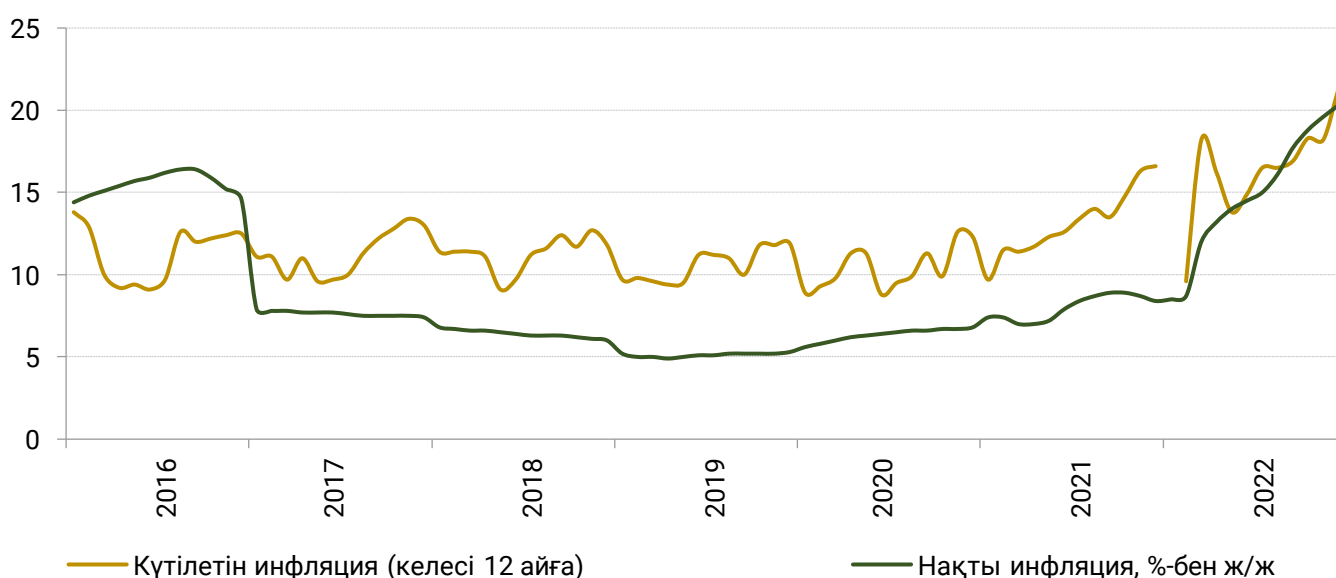

2022 жылы Қазақстанда азық-түлікке жатпайтын тауарлар нарығында бағаның жылдық мәнде 19,4%-ға дейін айтарлықтай жеделдеуі байқалды. Логистикалық өнім беру тізбегінің бұзылуы бағаның өсуін жеделдетудің негізгі факторлары болды. Теңге бағамының әлсіреуі, әсіресе геосаяси шиеленіс аясында 2022 жылғы наурызда орын алған Ресей рубліне қатысты әлсіреуі импорттық тауарлар бағасының өсуіне себеп болды, оның құрылымында жеке пайдаланылатын тауарлардың, киім-кешек пен аяқ киімнің, жуу және тазалау құралдарының бағасы едәуір көтерілді. Сонымен қатар, жанар-жағармай материалдарының бағасын әкімшілік реттеу азық-түлікке жатпайтын құрауышқа дезинфляциялық ықпал етті.

2022 жылы халыққа арналған ақылы қызметтер бағасының өсуі 14,1%-ды құрады. Ақылы қызмет-

тер инфляциясының негізгі жеделдеуі 2022 жылғы III тоқсанда тұрғын үйді жалдау ақысының күрт қымбаттауына байланысты болды. Тұрғын үй бағасының айтарлықтай өсуі күз айларында байқалды, бұл сұраныстың артуынан туындады. Сонымен қоса, аралық тауарлардың қымбаттауы және инфляциялық күтулердің өсуі халыққа арналған реттелмейтін ақылы қызметтерге, соның ішінде мәдениет және демалыс, білім беру, көлік саласындағы көрсетілетін қызметтерге, сондай-ақ шаштараздар мен сұлулық салондары сияқты тұрмыстық көрсетілетін қызметтерге бағаның өсуіне ықпал етті. Реттелетін қызметтер бөлігінде базалық тарифтердің артуы және электр энергиясын өндірушілердің оны өндіруге, беруге және бөлуге жұмсайтын шығындарының өсуі нәтижесінде бағаларға жоғары қысым байқалды.

1.2.1.2-сурет Халықтың инфляциялық күтулері

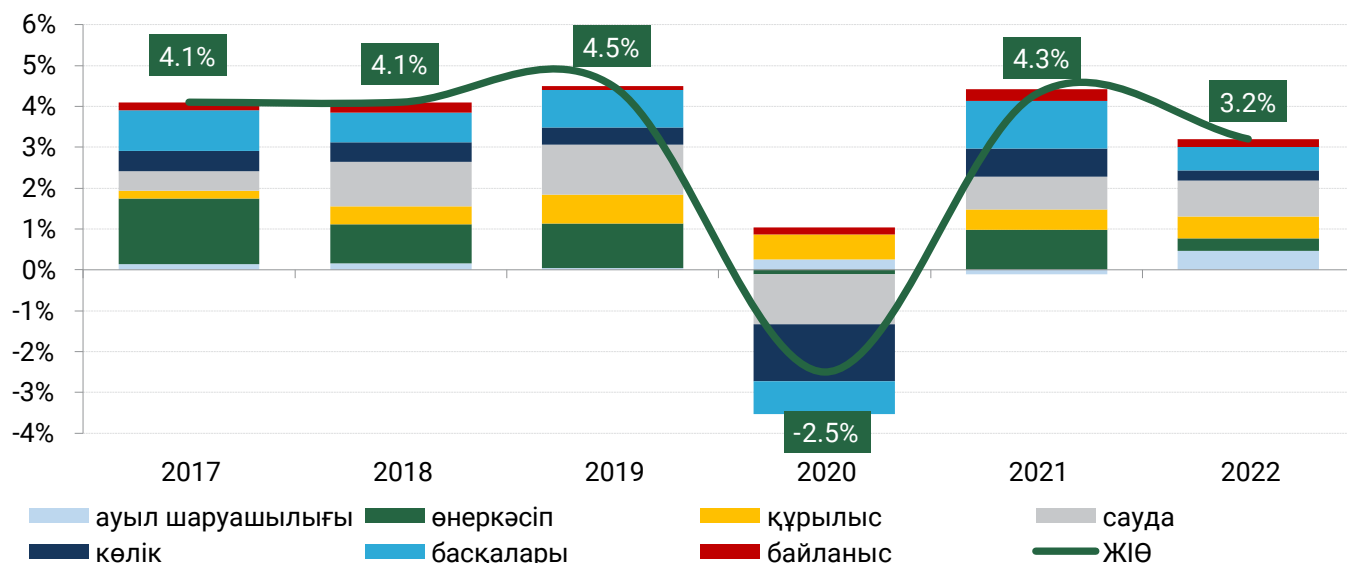
2022 жылы халықтың инфляциялық күтулерінің өсуі байқалып, оның бағалауы бүкіл байқап отыру тарихында рекордтық мәндерге жетті. 2022 жылғы желтоқсанда алдағы 12 айда күтілетін инфляцияның медианалық бағасы 21,3%-ды құрады.

2022 жылғы мамырдан бастап базалық инфляцияның жылдық қарқыны жалпы инфляцияның жылдық қарқынынан асып түсті (1.2.1.1-сурет). 2022 жылдың қорытындысы бойынша, жемістер мен көкөністерге, реттелетін коммуналдық қызметтерге, теміржол көлігіне, байланысқа, бензинге, дизель отыны мен көмірге бағаның өсуін ескермейтін базалық инфляция көрсеткіші 22,4%-ды құрады.

1.2.2 ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫ

Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының жедел деректері бойынша, 2022 жылы Қазақстанның ЖІӨ-сі 2021 жылмен салыстырғанда нақты мәнде 3,3%-ға ұлғайды (1.2.2.1-сурет). Экономиканың өсуі көбінесе тауар өндірісіндегі оң динамикаға, әсіресе ауыл шаруашылығында дәнді дақылдардың рекордтық өнімін жинауға және құрылыс жұмыстары көлемінің ұлғаюына байланысты болды.

1.2.2.1-сурет Нақты ЖІӨ-нің өсуіне экономика салаларының үлесі өткен жылдың тиісті кезеңіне %-бен

Дереккөз: СЖЖРА ҰСБ

Өңдеу өнеркәсібі, сауда, ақпарат пен байланыс салаларында оң өсу қарқыны байқалды. Мемлекеттік сектор салалары самарқау өсу қарқынын көрсетті.

2022 жылы өсуі жылдық мәнде 3,4%-ды құраған өңдеу өнеркәсібінің құрылымында металлургия өнеркәсібінің 1,9%-ға (негізгі асыл және түсті металдар өндірісінің 5,5%-ға өсуі нәтижесінде) ұлғаюы, кокс және мұнай өңдеу өнімдері өндірісінің – 1,9%-ға, тамақ өнімдерінің – 3,9%-ға, машина жасаудың – 9,4%-ға, химия өнеркәсібінің – 10,2%-ға және сусындардың – 11,2%-ға өсуі негізгі оң үлесін қосты.

Сонымен бірге, 2022 жылы шикі мұнай мен газ конденсатын өндіру көлемінің 1,9%-ға төмендеуіне байланысты тау-кен өнеркәсібі өндірісінің қысқаруы тіркелді. Сонымен қатар, Ресейге экспорттың төмендеуіне байланысты металл кендерін өндіру көлемінің – 0,7%-ға, атап айтқанда темір кенін өндіру көлемінің – 20,6%-ға төмендеуі де теріс үлесін қосты.

2022 жылдың қорытындысы бойынша, көтерме және бөлшек сауданың сату көлемінің тиісінше 6,3%-ға және 2,1%-ға өсуі нәтижесінде сауда көлемі жылдық мәнде 5,0%-ға ұлғайды. Азық-түлік тауарларының бөлшек сауда тауар айналымы (5,4%-ға) төмендеген кезде азық-түлік тауарларын көтерме саудада өткізудің ұлғайғанын (18,3%-ға) атап өткен жөн, бұл қоғамдық тамақтану қызметтеріне тұтынушылық сұраныстың пандемиядан кейінгі қалпына келе бастауын көрсетуі мүмкін. Өз кезегінде, тұтынушылық кредиттеудің өсуі азық-түлікке жатпайтын тауарлармен бөлшек сауда тауар айналы-

мының өсуіне (6,6%-ға) ықпал етті. Бөлшек сауда тауар айналымының оң қарқыны Ресей Федерациясы азаматтарының сұранысынан да қолдау тапты.

Тауар айналымының оң қарқыны көлік қызметтері көлемінің ұлғаюына алып келді, жыл қорытындысы бойынша олардың өсуі жылдық мәнде 3,9%-ды құрады. Сонымен қатар, 2022 жылдың екінші жартыжылдығында мұнай экспорты көлемінің төмендеуі 2022 жылғы IV тоқсанда құбыржол көлігі көлемінің қысқаруына әкелді. Украинадағы соғыс қимылдарына байланысты логистикалық тізбектердің бұзылуы және Ресейге қарсы санкциялардың енгізілуі әуе және құрлық көлік түрлерінің жүк айналымының қысқаруына әкелді. Бұл ретте жоғары сұраныс жағдайында жолаушылар айналымының көлемі өсті.

Салалық қолдаудың мемлекеттік бағдарламаларын іске асыру құрылыстың 9,4%-ға өсуінің елеулі факторына айналды. Саланың жоғары өсуі негізінен мұнай-химия өнеркәсібіндегі өнеркәсіп объектілерінің құрылысына байланысты. Сонымен қатар, автомобиль және темір жолдарды салу, магистральдық құбыржолдарды төсеу және «Gate city» серіктес қаласын салу құрылыс жұмыстары көлемінің өсуіне әсер етті.

Байланыс қызметтері оң динамиканы көрсетіп, 8,0%-ға өсті. Интернет желісі қызметтерінің және телекоммуникациялық желілер арқылы деректерді беру қызметтерінің ұлғаюы саланың өсуіне негізгі үлесті қамтамасыз етті.

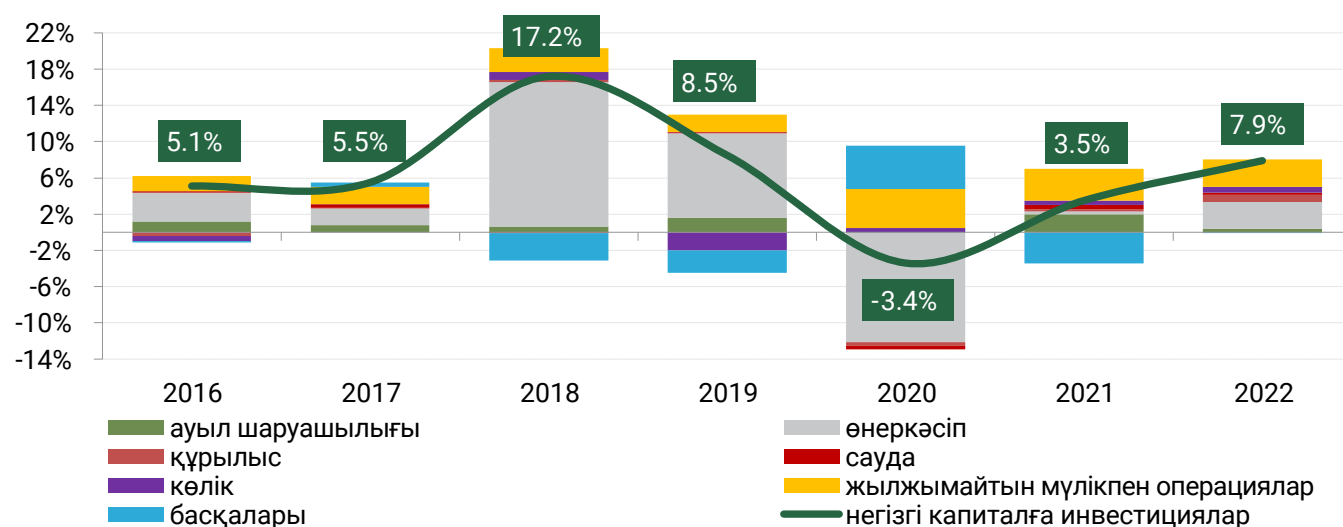
2022 жылы ішкі сұраныс динамикасы өткен жылмен салыстырғанда самарқау өсу қарқынын көрсетті. 2022 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша үй шаруашылықтарының нақты тұтынуы 1,0%-ға аздап қысқарды. Бұл ретте қаңтарды қоспағанда, 2022 жылы нақты бөлшек сауда тауар айналымы (2014 жылғы бағамен) 2021 жылғы орташа деңгейде қалыптасты. 2022 жылы бөлшек сауда 2,1%-ға ұлғайды.

Жалпы, 2022 жылы үй шаруашылықтары сұранысының ұстамды түрде өсуіне жоғары инфляция ықпал етті. Жоғары инфляция 2022 жылы халық кірісінің

өсу қарқынының 2,8%-ға дейін біртіндеп баяулауына ықпал етті.

2022 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша, жалпы жинақтау 1,0%-ға ұлғайды. Бұл ретте жалпы жинақтау құрылымында негізгі капиталды жинақтауда оң динамика байқалады. Негізгі капиталдың жинақталуы тау-кен өндіру саласындағы, құрылыстағы, саудадағы, көліктегі және экономиканың басқа да негізгі секторларындағы инвестициялардың өсуі нәтижесінде бүкіл жыл бойы өсу аймағында сақталды (1.2.2.2-сурет).

1.2.2.2-сурет Экономика салаларының негізгі капиталға инвестициялардың өсуіне қосқан үлесі өткен жылдың тиісті кезеңіне %-бен

Дереккөз: СЖЖРА ҰСБ

2022 жылы экспорт динамикасы, ең алдымен, мұнай, бидай, түсті металдар экспортының өсуі нәтижесінде өсу аймағында болды. 2022 жылғы қаңтар – қыркүйектің қорытындысы бойынша экспорттың өсуі 18,0%-ды құрады (2021 жылы – 2,0%-ға өсті). Бұл ретте нақты экспорт динамикасы өсу аймағында сақталды.

1.2.3 САЛЫҚ-БЮДЖЕТ САЯСАТЫ

Ұлттық қордан берілетін жоғары трансферттердің сақталуы және салықтық түсімдердің өсуі аясында 2021 жылмен салыстырғанда бюджеттің фискалдық тапшылығының төмендеуі байқалады. Мемлекеттік бюджеттің кірістері 27,8%-ға ұлғайды, мемлекеттік кірістер құрылымындағы негізгі үлес салықтық түсімге тиесілі болды (1.2.3.1-сурет).

2022 жылдың қорытындысы бойынша, мемлекеттік бюджет кірісінің 70%-дан астамын – салықтық түсім, 23%-ын трансферттер қалыптастырды.

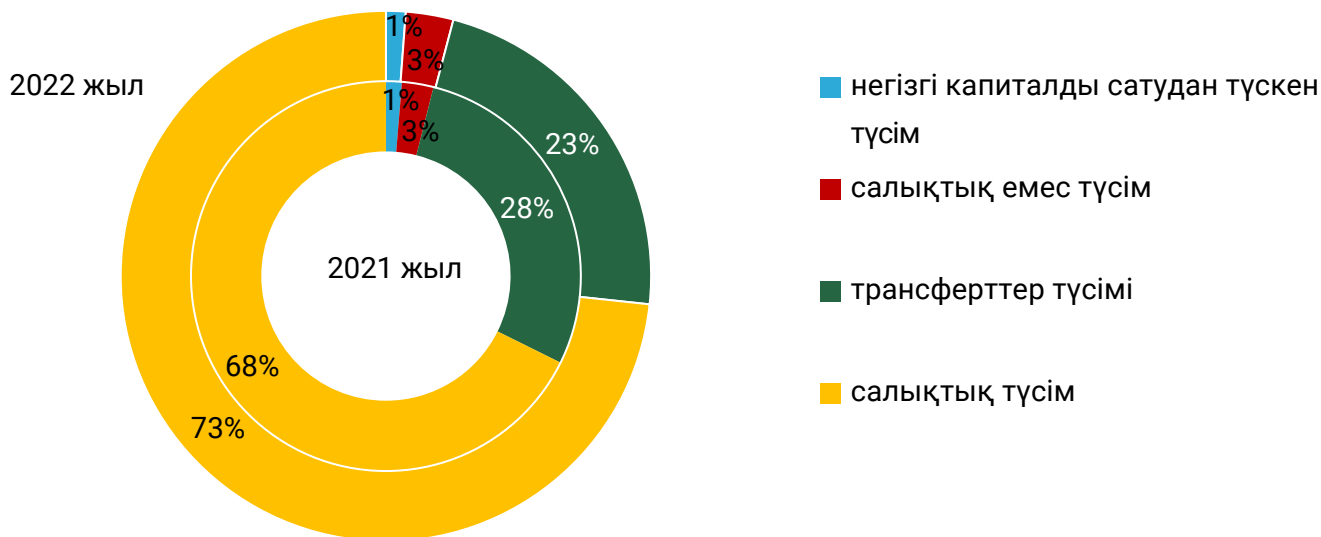
2022 жылы Ұлттық қордан алынған жиынтық трансферттер деңгейі 4,6 трлн теңгені құрады, бұл ковид жылдары және ковидтен кейінгі жылдар деңгейіндегі алу көлемімен салыстыруға келеді. Осылайша, Ұлттық қордың қаражатын белсенді түрде тарту есебінен фискалдық ынталандырудың жалғасуы салдарынан мұнайға жатпайтын тапшылық деңгейі 10 жылдан астам уақыт бойы жоғары болып қалуда. Атап айтқанда, 2022 жылы республикалық бюджеттің мұнайға жатпайтын тапшылығы 2021 жылдан бастап 543 млрд теңгеге ұлғайды. Бұл ретте ЖІӨ-ге қатысты мұнайға жатпайтын тапшылық 2021 жылғы 9,6%-дан 2022 жылы 8,5%-ға дейін төмендеді, бұл номиналды ЖІӨ-нің озыңқы өсуінің салдары болды. Жиынтығында салық-бюджет саясатын жүргізудің мұндай практикасы 2021 жылы ЖІӨ-ге 11,06%-дан төмендеп, 2022 жылы ЖІӨ-ге 6,5%-ды құраған Үкіметтің таза активтеріне (үкіметтік борышты шегергенде Ұлттық қордың активтері) қысым жасайды, бұл мемлекеттің фискалдық кеңістігін және тиісінше болашақ макроэкономикалық күтпеген

өзгерістерге ден қою мүмкіндіктерін айтарлықтай төмендетеді.

Салықтық түсімнің құрылымында ең көп үлес қосылған құн салығына (28,5%), корпоративтік табыс

салығына (26,7%) және жеке салыққа (10,1%) тиесілі болды, басқа да салықтардың үлесі 34,7%-ды құрады.

1.2.3.1-сурет Мемлекеттік бюджет кірісінің құрылымы, жалпы кірістің %-мен

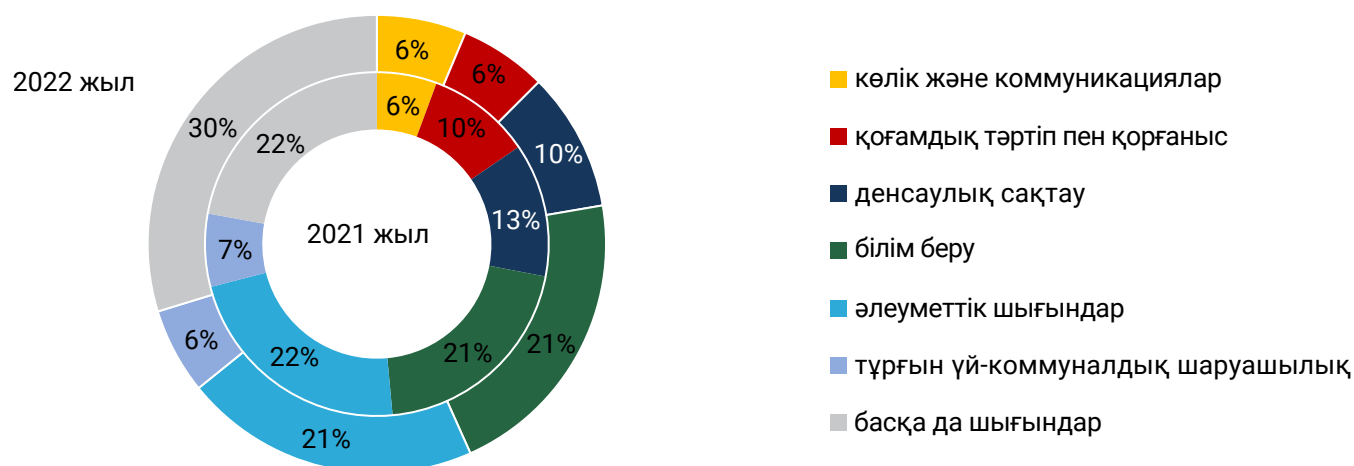

2021 жылмен салыстырғанда елдің бюджетіне түсетін салықтық түсім 38,4%-ға өсті. Салықтар құрылымында қосылған құн салығының түсімі – 50,5%-ға (экономиканың негізгі секторларында тауарлар өндірісінің 3,2%-ға және көрсетілетін қызметтер өндірісінің 2,5%-ға өсуі есебінен), халықаралық сауда мен сыртқы операцияларға салынатын салықтан түскен түсім – 36,7%-ға (мұнайдың әлемдік бағасының өсуі және шикі мұнайға экспорттық кедендік баждың өзгермелі мөлшерлемесінің артуы нәтижесінде), сондай-ақ акциздерден түскен түсім 61,6%-ға (темекі өнімдеріне, алкоголь өніміне және жанар-жағармай материалдарына акциздер мөлшерлемесінің артуы аясында) ең көп өсуді көрсетті. Корпоративтік табыс салығы бойынша түсімнің көлемі 40,1%-ға, жеке табыс салығы бойынша – 32,2%-ға, әлеуметтік салық бойынша 23,0%-ға өсті.

Ұлттық қордан республикалық бюджетке берілетін трансферттер түсімі 1,8%-ға – 2021 жылғы 4,5 трлн теңгеден 2022 жылы 4,6 трлн теңгеге дейін ұлғайды. Ұлттық қордан берілетін трансферттер жоғары болып қалып, проциклдік сипатын сақтауда.

2022 жылы мемлекеттік бюджеттің шығыны 2021 жылмен салыстырғанда 19,9%-ға өсті. Дәстүрлі түрде мемлекеттік шығыстардың негізгі бенефициарлары болып табылатын баптар бойынша айтарлықтай өсу байқалды. Мәселен, әлеуметтік көмек пен әлеуметтік қамсыздандыруға арналған шығын 11,6%-ға (зейнетақыларды, жәрдемақыларды және атаулы әлеуметтік көмекті индексстеу аясында), білім беруге арналған шығын – 22,8%-ға (педагогтердің жалақысын ұлғайту аясында), қорғанысқа арналған шығын 49,4%-ға (Қарулы Күштердің жауынгерлік, жұмылдыру дайындығын қамтамасыз етуге байланысты) өсті (1.2.3.2-сурет). «Басқа да шығындар» бабы бойынша шығындардың 18,1%-ға артуы азаматтық қызметшілердің жекелеген санаттарының, мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен қамтылатын ұйымдар қызметкерлерінің жалақысын көтеруге байланысты болды. Бұл ретте коронавирус пандемиясы кезеңінде бюджеттің ең үлкен шығыс баптарының бірі болған денсаулық сақтау бабы бойынша шығын (6,5%-ға) төмендеді.

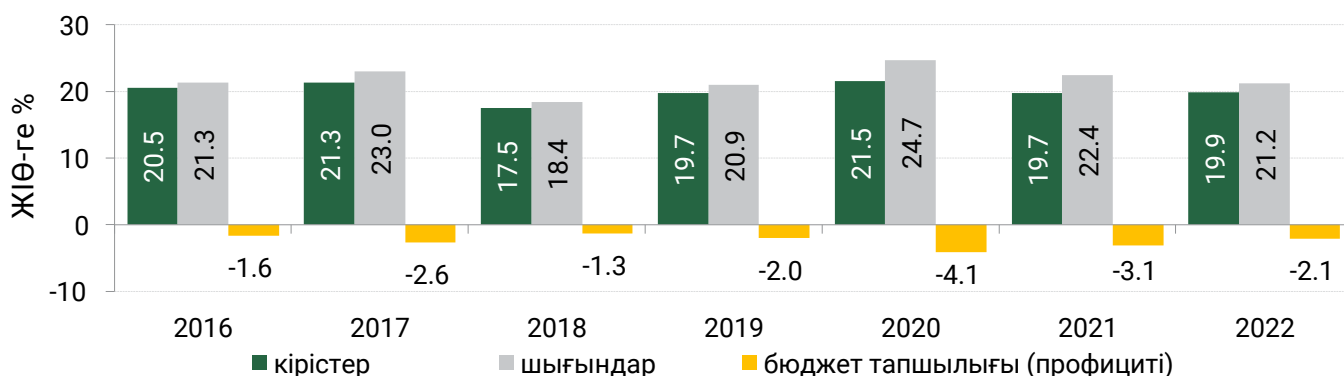
1.2.3.2-сурет Мемлекеттік бюджет шығынының құрылымы, жалпы шығынның %-мен

2022 жылдың қорытындысы бойынша мемлекеттік бюджет тапшылығы 2,2 трлн теңгені немесе ЖІӨ-ге қатысты 2,1%-ды құрады (мұнайға жатпайтын бюд-

жет тапшылығы 8,4 трлн теңгені немесе ЖІӨ-ге қатысты 8,2%-ды құрады) (1.2.3.3-сурет).

1.2.3.3-сурет Мемлекеттік бюджеттің атқарылуы

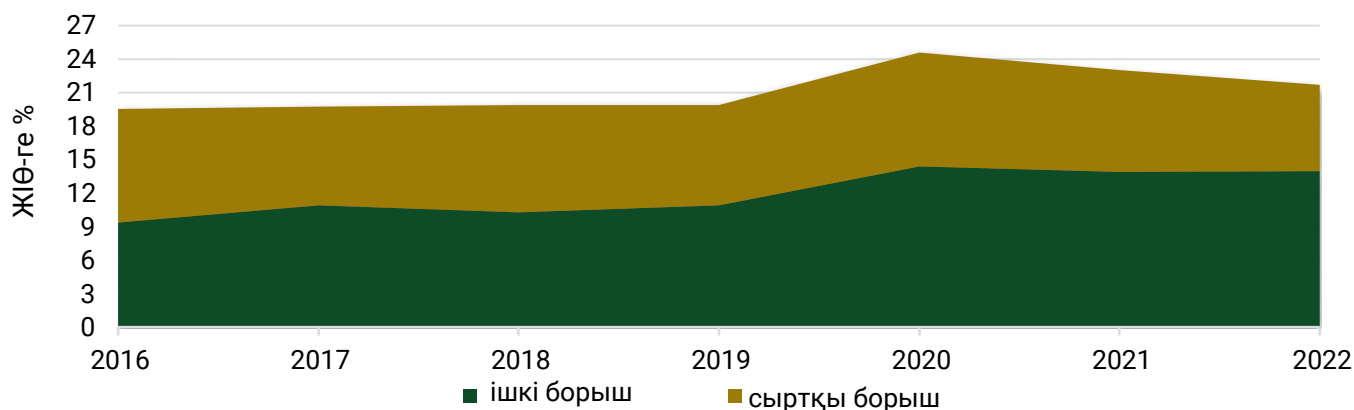

2022 жылы Ұлттық қорға түсетін түсім (инвестициялық кірісті есепке алмағанда) 2021 жылмен салыстырғанда 1,5 есе өсті. Бұл мұнайдың әлемдік бағасының өсуі жағдайында мұнай секторы кәсіпорындарынан алынатын тікелей салықтардан түсетін түсімнің 1,5 есе өсуіне (жергілікті бюджетке есепке жатқызылатын салықтарды қоспағанда) байланысты. Ұлғаю негізінен корпоративтік табыс салығынан түсетін түсімнің 133,8%-ға және жасалған келісімшарттар бойынша өнімді бөлу бойынша Қазақстан Республикасы үлесінің 86,8%-ға өсуі есебінен болды. Сонымен бірге, экспортталатын шикі мұнайға рента салығынан және пайдалы қазбаларды өндіруге салынатын салықтан түскен түсім тиісінше 87,9%-ға және 3,5 есе ұлғайды. Ұлттық қор-

ды басқарудан түскен кіріс өткен жылмен салыстырғанда 2,7 есе қысқарды.

2022 жылдың қорытындысы бойынша сыртқы мемлекеттік борыш 2021 жылмен салыстырғанда 6,0%-ға ұлғайып, 7,8 трлн теңге (16,9 млрд АҚШ доллары) немесе ЖІӨ-ге қатысты 7,7% болды (1.2.3.4-сурет). Қазақстан Республикасы Үкіметінің сыртқы борышының жалпы сомасында негізгі үлесті еурооблигациялар (52,2%), сондай-ақ Халықаралық Қайта Құру және Даму Банкінің (20,9%) және Азия даму банкінің (11,6%) сыртқы қарызы құрады. Қазақстан Республикасы Үкіметінің ішкі борышы ұзақ мерзімді қазынашылық міндеттемелердің 16,6%-ға өсуі есебінен 25,0%-ға өсіп, 2022 жылдың соңында 14,2 трлн теңге немесе ЖІӨ-ге қатысты 14,0% болды.

1.2.3.4-сурет Қазақстан Республикасы Үкіметінің борышы

1.2.4 ТӨЛЕМ БАЛАНСЫ ЖӘНЕ СЫРТҚЫ БОРЫШ

2022 жылдың қорытындысы бойынша ағымдағы операциялар шоты профицитпен қалыптасып, 8,5 млрд АҚШ долларын құрады (2021 жылы ағымдағы шот тапшылығы 2,6 млрд АҚШ доллары болды). Ағымдағы шоттың оң сальдосы сауда балансы жай-күйінің жақсаруына байланысты болды (1.2.4-бөлімге 1-қосымша, 1.2.4.1-кесте).

Сауда балансының профициті 36,4 млрд АҚШ долларына дейін 50,1%-ға ұлғайды. Профициттің өсуі импорттың өсу қарқынынан, тауар экспортының озық өсу қарқынымен қамтамасыз етілді.

Тауарлар экспорты 2021 жылғы көрсеткішке қатысты 30,9%-ға ұлғайып, 86,1 млрд АҚШ долларын құрады. Мұнай мен газ конденсаты экспортының құны (ресми экспорттың 55,6%-ы) 50,9%-ға немесе 15,8 млрд АҚШ долларына өсті, бұл келісімшарттық бағалардың 52,1%-ға ұлғаюына байланысты болды. Бұл ретте 2022 жылы Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасы 2021 жылға қарағанда 41,7%-ға ұлғайып (2021 жылы бір баррель үшін орташа есеппен 70,4 АҚШ доллары), орташа есеппен 99,8 АҚШ долларын құрады.

Қара металдар экспорты 11,8%-ға, түсті металдар экспорты 10,5%-ға ұлғайды. Астық экспорты 34,1%-ға өсті.

Тауарлар импорты 19,7%-ға ұлғайып, 49,8 млрд АҚШ долларын құрады. Тауарлар импортының ұлғаюы аралық тауарларды әкелудің 19,7%-ға немесе 3,9 млрд АҚШ долларына және азық-түлікке жатпайтын тұтынушылық тауарларды әкелудің 33,1%-ға немесе 2,9 млрд АҚШ долларына өсуіне байланысты болды.

Халықаралық көрсетілетін қызметтер балансының тапшылығы 2021 жылғы көрсеткішке қатысты

1,5 млрд АҚШ долларына дейін 26,1%-ға төмендеді. Көрсетілетін қызметтер балансы тапшылығының азаюы көрсетілетін қызмет экспортының 34,6%-ға және көрсетілетін қызмет импортының 19,1%-ға ұлғаюына байланысты болды. Халықаралық көрсетілетін қызметтер бойынша сыртқы сауда айналымы 25,7%-ға ұлғайып, 17,3 млрд АҚШ долларын құрады.

Бастапқы кіріс балансының тапшылығы 2021 жылғы көрсеткішке қатысты 5,6%-ға ұлғайып, 25,5 млрд АҚШ долларын құрады. Тапшылықтың ұлғаюы шетелдік тікелей инвесторлар кірісінің өсуі есебінен орын алды.

Резиденттердің инвестициялық салымдардан кірісі 2021 жылға қатысты 64,7%-ға өсіп, 3,4 млрд АҚШ долларын құрады. Бұл кірістің жартысына жуығы 1,2 млрд АҚШ долларына дейін 23,9%-ға ұлғайған елдің ресми резервтерінен (Ұлттық қордың резервтік активтері мен шетелдік активтерінен) түскен кіріске тиесілі.

Бейрезиденттерге төленетін инвестициялық кіріс 27,8 млрд АҚШ долларына дейін 10,1%-ға ұлғайды, оның ішінде бейрезиденттердің тікелей инвестициялардан түскен кірісі 2021 жылғы 22,8 млрд АҚШ долларынан 2022 жылы 25,3 млрд АҚШ долларына дейін 10,8%-ға өсті.

2022 жылы негізінен мемлекеттік сектор операцияларымен қамтамасыз етілген қаржылық шот бойынша таза әкету (резервтік активтерді есептемегенде) 6,2 млрд АҚШ доллары болды. 2021 жылы қаржылық шот бойынша 2,4 млрд АҚШ долларында таза әкелу байқалды. Резиденттер міндеттемелерінің өсуімен салыстырғанда олардың активтерінің мейлінше жоғары өсуі қаржылық операциялар бойынша капиталдың таза әкетілуін немесе «қалған елдерді таза кредиттеуді» қамтамасыз етті.

2022 жылы шетелдік тікелей инвестициялар бойынша капиталдың таза әкелінуі (теріс сальдо) 7,9 млрд АҚШ

долларын (2021 жылы 1,9 млрд АҚШ доллары) құрады. Шетелдік тікелей инвестициялар бойынша операциялар қазақстандық кәсіпорындардың шетелдік үлестес компанияларды қаржыландыруына байланысты болды.

Шетелдік тікелей инвестициялар бойынша міндеттемелердің өсуі 4,9 млрд АҚШ долларын құрады. Резиденттердің шетелдік тікелей инвестициялар бойынша міндеттемелерінің ұлғаюы бейрезиденттердің кірісін (тікелей инвесторлардың үлесіне тура келетін бөлінбеген пайда) қайта инвестициялаумен қамтамасыз етілді.

Қазақстанға шетелдік тікелей инвестициялардың жалпы әкелінуі 2021 жылғы көрсеткішке қатысты 17,7%-ға ұлғайып, 28,0 млрд АҚШ доллары болды. Шикі мұнай мен табиғи газды өндіруге салымдар (үлесі 2022 жылғы шетелдік тікелей инвестициялардың жалпы әкелінуінің 34,5%-ы) 45,6%-ға ұлғайып, 9,7 млрд АҚШ доллары болды. Шетелдік тікелей инвестициялардың металлургия өнеркәсібіне салымдары (үлесі – 14,3%) 4,0 млрд АҚШ долларына дейін 3,6%-ға азайды, көтерме және бөлшек саудаға, автокөлікті жөндеуге салымдары (үлесі – 18,15%) 5,1 млрд АҚШ долларына дейін 36,0%-ға ұлғайды, қаржы және сақтандыру қызметіне салымдары (үлесі – 2,3%) 59,8%-ға азайып, 0,6 млрд АҚШ доллары болды, көлікке және жинап қоюға салымдары (үлесі – 4,1%) 1,2 млрд АҚШ долларына дейін 13,5%-ға ұлғайды.

Елдер бойынша шетелдік тікелей инвестициялардың жалпы әкеліну құрылымында Нидерланд (шетелдік тікелей инвестициялардың жалпы түсуінің 29,7%-ы) басым болып келеді, одан кейін АҚШ (18,2%), Швейцария (9,9%), Бельгия (5,6%), Ресей Федерациясы (5,4%), Корея Республикасы (Оңтүстік Корея) (5,3%), Қытай (5,1%), Франция (2,7%) және Ұлыбритания (2,4%) тұр.

Портфельдік инвестициялар бойынша капиталдың таза әкетілуі 13,4 млрд АҚШ доллары (2021 жылы капиталдың әкелінуі 3,6 млрд АҚШ доллары) болды. Капиталдың әкетілуі Ұлттық қордың және банктік емес сектор кәсіпорындарының шетелдік активтерінің 10,2 млрд АҚШ долларына ұлғаюымен қамтамасыз етілді.

«Басқа инвестициялар» бабында көрсетілетін орта және ұзақ мерзімді борыштық құралдар бойынша капиталдың таза әкелінуі 0,8 млрд АҚШ долларында (2021 жылы таза әкелінуі 2,9 млрд АҚШ доллары) қалыптасты.

2022 жылы қысқа мерзімді борыштық құралдар бойынша капиталдың таза әкетілуі 1,3 млрд АҚШ долларын (2021 жылы 5,8 млрд АҚШ долларын) құрады. Резиденттердің қысқа мерзімді активтерінің 7,0 млрд

АҚШ долларына ұлғаюы банктердің, Ұлттық қордың, Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының және қазақстандық кәсіпорындардың шетелдік шоттардағы активтерінің өсуіне негізделді. Резиденттер міндеттемелерінің 5,7 млрд АҚШ долларына ұлғаюы банктердің және басқа секторлардың қысқа мерзімді кредиттері мен қарыздары бойынша міндеттемелердің, сондай-ақ қазақстандық кәсіпорындардың кредиторлық берешегінің ұлғаюы есебінен қалыптасты.

2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша резервтік активтер (Ұлттық қордың активтерін есепке алмағанда) 35,1 млрд АҚШ долларына бағаланды, бұл тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің қазақстандық импортының 7,1 айын қаржыландыру қажеттілігін өтейді.

2022 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасының сыртқы борышы 160,5 млрд АҚШ долларын құрады, оның 9,7%-ын немесе 15,6 млрд АҚШ долларын – мемлекеттік сектордың сыртқы борышы, 6,0%-ын немесе 9,7 млрд АҚШ долларын – «Банктер» секторының сыртқы борышы, 26,2%-ын немесе 42,1 млрд АҚШ долларын «Басқа секторлардың» тікелей инвестицияларға байланысты емес берешегі, 58,0%-ын немесе 93,2 млрд АҚШ долларын осы сектордың фирмааралық берешегі құрады (1.2.4-бөлімге 2-қосымша, 1.2.4.2-кесте).

2022 жылы елдің сыртқы борышының көлемі 3,6 млрд АҚШ долларына қысқарды (2021 жылы – 135,9 млн АҚШ долларына өсті). Төлем балансының операциялары ұлғайған кезде сыртқы борыштың төмендеуі еурооблигациялардың нарықтық құнының, кредиттер мен қарыздар бойынша бағамдық қайта бағалаудың өзгерістеріне және басқа да операциялық емес өзгерістерге байланысты.

2022 жылы Қазақстан Республикасы Үкіметінің сыртқы борышы 2,5 млрд АҚШ долларына төмендеп, 13,4 млрд АҚШ долларын құрады. Шетелдік инвесторлар тарапынан Қаржы министрлігінің еурооблигацияларына деген сұраныстың төмендеуі, сондай-ақ олар бойынша құн өзгерістері есебінен Қаржы министрлігінің бейрезиденттер портфеліндегі бағалы қағаздар бойынша міндеттемелерінің қысқаруына байланысты төмендеу орын алды.

Ұлттық Банктің сыртқы міндеттемелері де бейрезиденттердің Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарына сұранысының қысқаруы есебінен, сондай-ақ бағамдық ауытқуларға байланысты СДР-дағы міндеттемелердің төмендеуі есебінен 2,2 млрд АҚШ долларына дейін 0,4 млрд АҚШ долларына төмендеді.

«Банктердің» сыртқы борышы негізінен қазақстандық банктердегі шоттарға бейрезиденттер қаражатының әкелінуі және бейрезиденттерден алынған қысқа

мерзімді сыртқы қарыздардың ұлғаюы есебінен 9,7 млрд АҚШ долларына дейін 4,2 млрд АҚШ долларына өсті. «Қазақстанның даму банкі» АҚ-ның бұрын шығарылған еурооблигацияларды өтеуі, оның ішінде мерзімінен бұрын өтеуі банктер міндеттемелерінің ұлғаюын ішінара өтеді.

«Басқа секторлардың» үлестес емес кредиторлар алдындағы сыртқы борышы жыл басынан бері негізінен бағалы қағаздар бойынша міндеттемелердің азаюы есебінен 1,9 млрд АҚШ долларына төмендеп, 42,1 млрд АҚШ долларын құрады. Сонымен бірге, есепті кезеңде қарыздар мен сауда кредиттері және аванстар бойынша міндеттемелердің өсуі тіркелді, ол басқа секторлар бойынша борыштың төмендеу әсерін ішінара азайтты.

«Фирмааралық берешек» мұнай-газ және өндіруші сектор кәсіпорындарының, көлік және құрылыс компанияларының топішілік қарыздарын (тікелей шетелдік инвесторлар мен шетелдік телкомпаниялардан алынған) өтеуі есебінен 93,2 млрд АҚШ долларын құрап, 3,1 млрд АҚШ долларына қысқарды.

Тауар нарықтарындағы әлемдік бағаның өсуі аясында қолайлы ішкі экономикалық жағдайлар ЖІӨ-нің және тауарлар мен көрсетілетін қызметтер экспортының өсуіне ықпал етті. Нәтижесінде сыртқы борыштың салыстырмалы параметрлерінің жақсаруы байқалды (1.2.4-бөлімге 3-қосымша, 1.2.4.3-кесте): 2023 жылғы 1 қаңтарда сыртқы борыштың ЖІӨ-ге қатынасы 72,6% (2022 жылғы 1 қаңтарда – 83,1%), ал сыртқы борыштың тауарлар мен көрсетілетін қызметтер экспортына қатынасы 170,6% (2022 жылғы 1 қаңтарда – 229,0%) болды.

2022 жылы Қазақстанның таза сыртқы борышы жыл басынан бастап 14,2 млрд АҚШ долларына қысқарып, 50,0 млрд АҚШ долларын құрады. Мемлекеттік сектор және «Банктер» секторы қалған әлемге қатысты таза кредитор тұрғысынан (жиынтығында 41,0 млрд АҚШ доллары), ал «Басқа секторлар» және фирмааралық берешек таза борышкер тұрғысынан (91,0 млрд АҚШ доллары) әрекет етеді.

1.3 ҰЛТТЫҚ БАНКТИҢ ШАРАЛАРЫ

1.3.1 АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

Ұлттық Банк 2021 жылдың соңындағы тәуекелдердің балансын, инфляцияның бәсеңдеу тұрақсыздығын негізге ала отырып, 2022 жылдың басында ақша-кредит саясатын қатаңдатуы жалғастырды. 2022 жылғы 24 қаңтарда базалық мөлшерлемені 10,25%-ға дейін 50 б.т-қа көтеру туралы шешім қабылданды.

2022 жылғы 24 ақпанда геосаяси ахуал едәуір нашарлаған кезде сыртқы сектор тарапынан іске асырылған тәуекелдердің теріс салдарының алдын алу үшін Ұлттық Банк макроэкономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету және теңгедегі активтерді қорғау мақсатында базалық мөлшерлемені 13,5%-ға дейін 325 б.т-қа көтеру туралы кезектен тыс шешім қабылдады.

Осы шешімнен кейін Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры ұсынған халықтың теңгедегі салымдары бойынша шекті мөлшерлемелер көтерілді. Бұдан басқа, Үкіметпен бірлесіп Теңгедегі салымдарды қорғау бағдарламасы әзірленді, онда депозит келесі 12 ай бойы сақталған жағдайда жеке тұлғалардың теңгедегі депозиттері бойынша 10%-дық өтемақыны (сыйлықақыны) есепке жазу көзделеді.

Теңге бағамының әлсіреуі, шамадан тыс жоғары сұраныс және өнім беру тізбегіндегі іркілістер аясында жылдық инфляция 2022 жылғы наурызда 12%-ға және сәуірде 13,2%-ға дейін жеделдеді. Нәтижесінде инфляцияның 2022 – 2023 жылдарға белгіленген нысаналы бағдарлардан жоғары қалыптасу тәуекелі едәуір артты. 25 сәуірде инфляциялық қысымның көтерілуіне жауап ретінде Ұлттық Банк базалық мөлшерлемені 14%-ға дейін көтерді.

2022 жылдың ортасына қарай сыртқы сектор тарапынан қысымның (логистикалық көрсетілетін қызметтер құнының өсуі, сауда әріптес елдердегі жоғары инфляция, теңгенің рубльге қатысты бағамының әлсіреуі) және ішкі драйверлердің қарқындап өсуі (инфляциялық күтулердің жеделдеуі, ынталандырушы фискалдық серпін) салдарынан жылдық инфляция жеделдеді. Осыған байланысты 2023 жылы инфляциялық процестер мен күтулерді тұрақтандыру және бәсеңдету үшін Ұлттық Банк 2022 жылғы 25 шілдеде базалық мөлшерлемені 14,5%-ға дейін көтеру туралы шешім қабылдады.

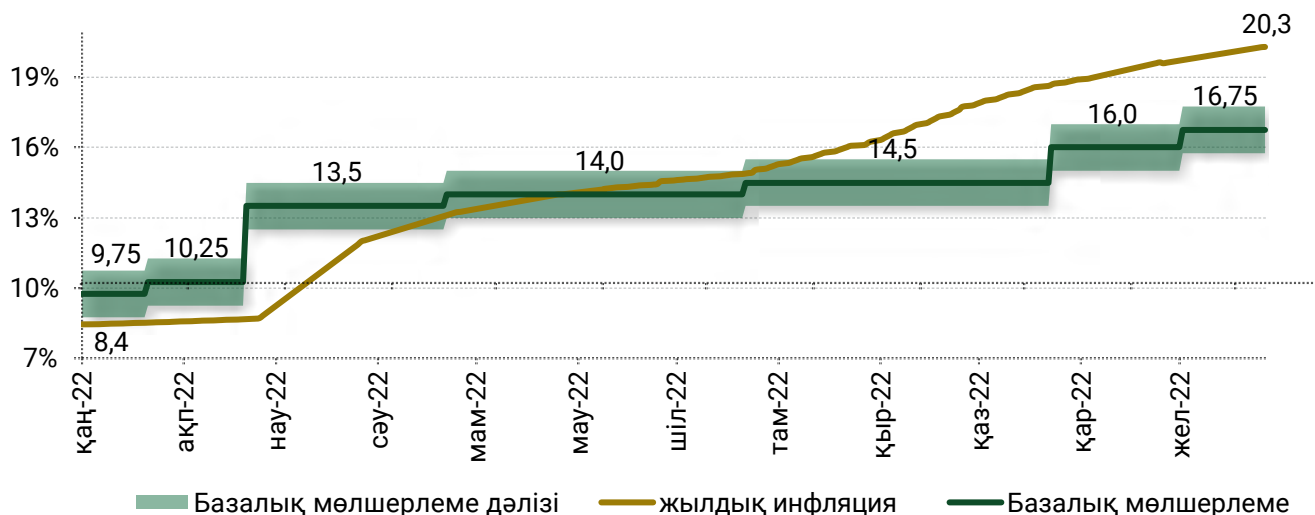
2022 жылғы III тоқсанның қорытындысы бойынша, ішкі және сыртқы факторлардың сақталып отырған әсері, сондай-ақ көші-қон бойынша күтпеген өзгеріс аясында жылдық инфляция болжам траекториясынан айтарлықтай ауытқып, 2016 жылғы ең

жоғары көрсеткішті (2022 жылғы қыркүйекте 17,7%, 2016 жылғы шілдеде 17,7%) жаңартты. Осы жағдайларда Ұлттық Банк 2022 жылғы 26 қазандағы кезекті шешімде базалық мөлшерлемені 16%-ға дейін 150 б.т-қа көтерді.

Қазан – қараша айларында инфляцияның одан әрі жеделдеуіне және орта мерзімді болжамды қайта қарауға жауап ретінде желтоқсанда Ұлттық Банк базалық мөлшерлемені 16,75%-ға дейін көтеру туралы тағы бір шешім қабылдады.

1.3.1.1-сурет Базалық мөлшерлеменің траекториясы және жылдық инфляция деңгейі

2022 жылы қабылданған ақша-кредит саясатының шаралары ескеріле отырып, сыртқы инфляциялық қысымның әлсіреуіне және өнім беру тізбегінің қал-

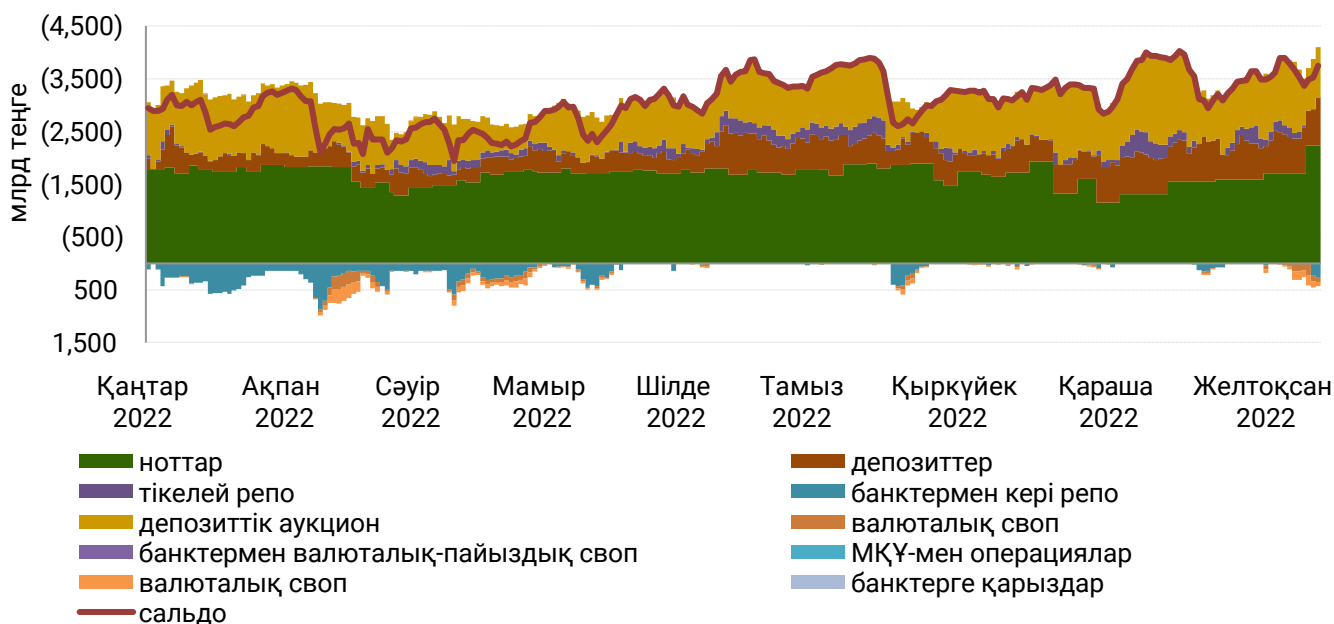
пына келуіне қарай 2023 жылдан бастап инфляцияның тұрақтануы күтілуде.

1.3.2 АҚША НАРЫҒЫ

2022 жылы ақша нарығы өтімділіктің құрылымдық профициті жағдайында жұмыс істеді, ол бір жылда аздап ұлғайып, жыл соңында 3,7 трлн теңгені құрады. Ұлттық Банк артық өтімділікті алу бойынша опе-

рацияларды негізінен қысқа мерзімді ноттар шығару, депозиттік аукциондар өткізу және депозиттерді тарту арқылы жүргізді (1.3.2.1-сурет).

1.3.2.1-сурет Ұлттық Банктің операциялары бойынша ашық позиция

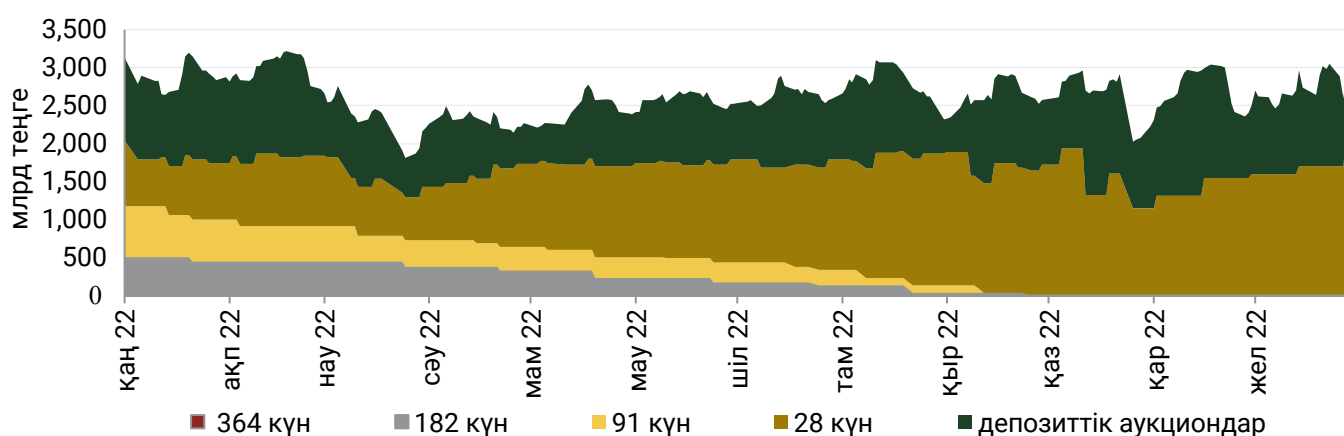

2022 жылы айналыс мерзімі бір айдан алты айға дейінгі қысқа мерзімді ноттарды орналастыру бойынша 53 аукцион өткізілді. 2022 жылғы сәуірден бастап мерзімі 182 күндік ноттарды шығару алып тасталды, ал 91 күндік ноттарды шығаруға 100 млрд теңгеге дейін лимит қойылды. 2022 жылғы шілдеден бастап соңғыларының шығарылымы алып тасталды. 2022 жылғы соңғы тоқсанда ақша-кредит саясатын іске асыруды одан әрі жетілдіру мақсатында ноттар шығару жиілігі апта сайынғы 1 шығарылымнан 2 апта сайын 1 шығарылымға дейін қысқартылды. Бұл шаралар ақша-кредит саясаты трансмиссиясының тиімділігін арттыруға және Қаржы министрлігінің МБҚ-ға сұранысын ынталандыруға бағытталған. Осыған қарамастан, ноттар Ұлттық Банктің негізгі құралы болып қала берді және 2022 жылы олардың айналыстағы көлемі 2 236,3 млрд теңгеге дейін 134 млрд теңгеге өсті, 2022 жыл бойы айналыстағы ноттардың көлемі орта есеппен 1 677,7 млрд теңгені құрады.

Бұдан басқа, ақша нарығындағы артық өтімділік депозиттік аукциондар мен тұрақты қолжетімді операциялар жүргізу арқылы алынды. Мәселен, бір жылда Ұлттық Банк 245 депозиттік аукцион өткізіп, 2022 жылғы желтоқсанның соңында олар бойынша ашық позиция 962,3 млрд теңге болды. Тұрақты қолжетімді операциялар шеңберінде биржадан тыс нарықтағы депозиттік мәмілелер, сондай-ақ РЕПО операциялары және «Қазақстан қор биржасы» АҚ алаңында валюталық СВОП жүргізілді.

РЕПО биржалық нарығында Ұлттық Банк орталық контрагентпен РЕПО секторына қатысты. Сонымен қатар, РЕПО және СВОП операциялары арқылы өтімділікті ұсыну және алу да қосымша сессияда жүзеге асырылып, онда мәміленің бір тарабы тек Ұлттық Банк болды.

1.3.2.2-сурет Ноттар мен депозиттік аукцион бойынша ашық позиция

Ақша-кредит саясатының операциялық шаралары ақша нарығындағы мөлшерлемелерді нысаналы пайыздық дәліз ішінде қалыптастыруды қамтамасыз етуге септігін тигізді.

2022 жыл бойы TONIA ақша нарығының нысаналы мөлшерлемесі¹ 9,38-17,63% аралық ішінде қалыптасты. Геосаяси шиеленістің ушығуына байланысты жоғары құбылмалылық кезеңінде, сондай-ақ салық төлемдері кезеңінде бір күндік РЕПО мәмілелері бойынша мөлшерлемелердің жоғарғы шекке жуық өскені байқалды. Қалған уақытта TONIA мөлшер-

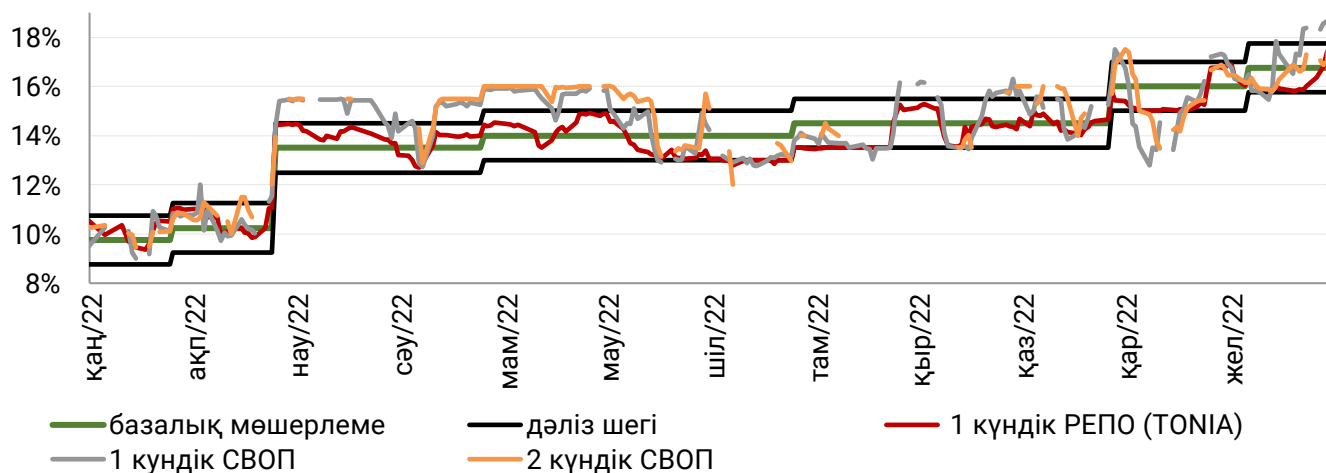
лемесі көбінесе төменгі шекте қалыптасты. СВОП нарығындағы мөлшерлемелер теңгедегі өтімділікке жоғары сұраныс кезеңінде көтеріліп, TONIA динамикасын қайталады (1.3.2.3-сурет).

Негізгі көлемі 2022 жылдың бірінші жартысына және екінші жартыжылдықтың жекелеген күндеріне тура келген өтімділікке жоғары сұраныс кезеңінде Ұлттық Банк өтімділікті кері РЕПО операциялары арқылы ұсынды. Бір күндік РЕПО сауда-саттығының орташа күндік көлемі бір жылда 663 млрд теңгеге дейін 36,8%-ға өсті (2021 жылы – 484 млрд теңге).

¹ МБҚ қоржынының бағалы қағаздарымен бір күндік РЕПО мөлшерлемесі

1.3.2.3-сурет РЕПО және СВОП нарығындағы пайыздық мөлшерлемелер

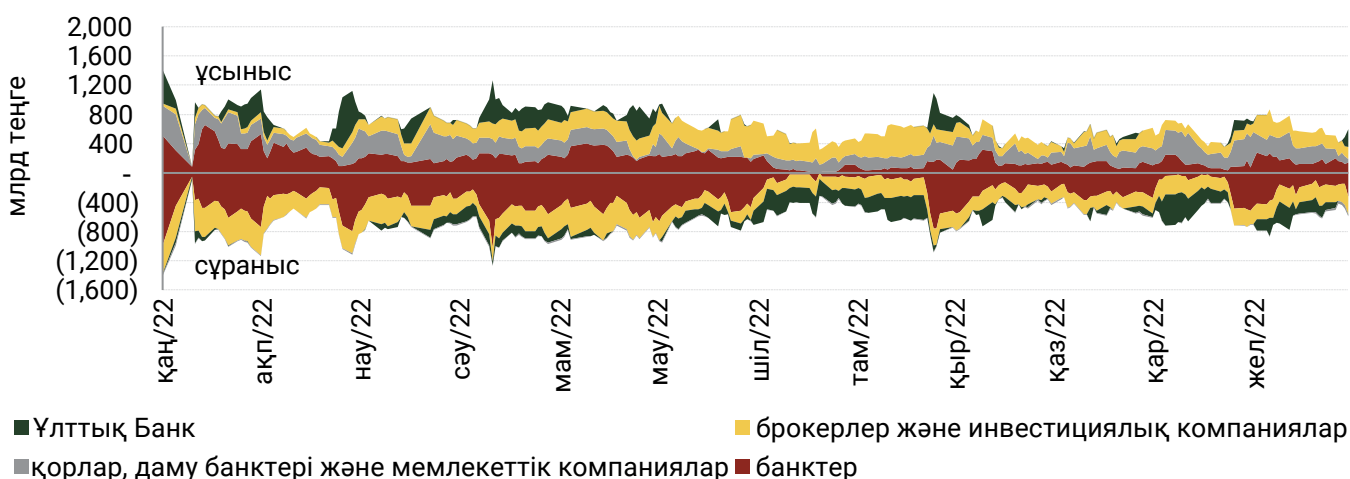
Жалпы, ақша нарығындағы мөлшерлемелерді негізінен нарыққа қатысушылар қалыптастырды, Ұлттық Банктің қатысу үлесі шамалы болды. РЕПО биржалық нарығында өтімділікті орналастырудағы негізгі сессияда Ұлттық Банктің қатысу үлесі теңгедегі өтімділікке сұраныстың өсуі аясында 2021 жылғы 4%-дан 2022 жылы 8%-ға дейін өсті.

2022 жылы бір күндік РЕПО нарығына қатысушылардың құрылымы өзгерді (1.3.2.4-сурет). Орналастыру бөлігінде брокерлік және инвестициялық компаниялардың үлесі 2021 жылғы 8%-дық орташа деңгейден 2022 жылы 32%-ға дейін айтарлықтай өсті. Керісінше, бұрын нарықтың жартысынан көбі тиесілі болған екінші деңгейдегі банктердің үлесі төмендеп,

2022 жылы ол орта есеппен жалпы өтімділікті орналастыру көлемінің 28%-ын құрады. Ірі қорлар, даму банктері мен мемлекеттік компаниялар өз үлестерін 2022 жылы орта есеппен 31%-ға дейін шамалы ғана төмендетті (2021 жылы 34%).

2022 жылы өтімділікті тарту бөлігінде нарықтың жартысынан көбі тиесілі болған брокерлік және инвестициялық компаниялар қатысуын орта есеппен 37%-ға дейін төмендетті. Бұл ретте 2022 жылы екінші деңгейдегі банктердің үлесі орта есеппен 44%-ға дейін (2021 жылы 37%) ұлғайды. 2022 жылы артық өтімділіктің өсуіне байланысты Ұлттық Банктің қаражат тарту көлемі орта есеппен 17%-ға дейін (2021 жылы – 6,2%) ұлғайды.

1.3.2.4-сурет 2022 жылғы бір күндік РЕПО нарығының құрылымы

Мемлекеттік бағалы қағаздар нарығын дамыту

2022 жылы Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігімен бірлесе отырып, кірістіліктің тәуекелсіз қисығын қалыптастыру және мемлекеттік облигациялар нарығының өтімділігін арттыру бойынша жұмыс жалғастырылды.

Есепті кезеңде Қаржы министрлігі мемлекеттік бюджет тапшылығын қаржыландыру шеңберінде айналыс мерзімі 1 жылдан 15 жылға дейінгі, жалпы көлемі (номиналды құны бойынша) 4 трлн теңгеден асатын мемлекеттік бағалы қағаздарды орналастырды. Мемлекеттік бағалы қағаздардың аукциондық кірістілігі 10,30%-16,58% аралығында өзгеріп отырды.

2022 жылғы тамыздан бастап МБҚ-ға сұранысты арттыру, сондай-ақ инвесторлық базаны кеңейту мақсатында TONIA индикаторына индекстелген өзгермелі купондық мөлшерлемесі бар МБҚ шығару басталды. МБҚ-ның бұл санаты 6 жылға дейін өтеу мерзімімен сәтті орналастырылды.

2022 жылғы сәуірден бастап Қазақстанның МБҚ-сы FTSE Frontier Emerging Markets Government Bond Index Series индексіне енгізілді, бұл халықаралық инвесторлар тарапынан арта түскен қызығушылық пен назар аударуды білдіреді.

Қаржы министрлігімен бірлесіп, Қазақстан Республикасының тәуелсіз облигацияларын дамушы елдер облигацияларының J.P. Morgan индексіне енгізу жұмысы да жалғасты. МБҚ-ны дамушы елдер облигацияларының GBI-EM индексіне енгізу нарықты дамытудың келесі қадамы болуға тиіс, ол инвесторлар мен халықаралық қорлардың кең ауқымы үшін бағдар болады.

Халықаралық инвесторлармен, оның ішінде индекс провайдерімен бейрезиденттердің мемлекеттік борыштың жергілікті нарығына қызығушылығын арттыруға бағытталған белсенді жұмыс та жүргізілді.

Бұдан басқа, Bloomberg компаниясымен бірлесіп, Қазақстан нарығы үшін биржадан тыс нарықта теңгедегі МБҚ-мен сауда жүргізуге арналған платформа әзірленді және іске қосылды, бұл мемлекеттік борыштың қайталама нарығының тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

1.3.3 ВАЛЮТА НАРЫҒЫ

2022 жылы теңгенің айырбастау бағамы жыл қорытындысы бойынша бір АҚШ доллары үшін 462,66 теңгеге дейін 7,1%-ға әлсіреп, бір АҚШ доллары үшін 414,79 теңгеден 512,17 теңгеге дейінгі кең аралықта қалыптасты.

Теңгенің айырбастау бағамы геосаяси шиеленіс, мұнай бағасының құбылмалылығы және дамыған елдердің орталық банктері жүргізген дезинфляциялық саясат жағдайында қалыптасты. Ішкі факторлар жағынан теңгенің динамикасына жоғары белгісіздіктің жекелеген кезеңдерінде сұраныстың өсуі әсер етті. Сонымен қатар, теңгеге қолдау көрсеткен бірқатар факторлар болды: базалық мөлшерлемені арттыру арқылы теңгедегі активтердің тартымдылығын өсіру, теңгедегі салымдарды қорғау бағдарламасы, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің валюталық түсімін сатуы, Ұлттық Банктің Ұлттық қордың активтерін конвертациялау бойынша операциялары, сондай-ақ Ұлттық Банктің валюта нарығының тұрақсыздануына жол бермеу үшін жыл басында жүргізген интервенциялары.

Жыл бойы энергия көздері бағасының динамикасы құбылмалы болып, бірінші жартыжылдықта өсу үрдісін көрсетті. ОПЕК+ елдерінің өндіру көлемі рұқсат етілген квоталардан төмен болуына, сондай-ақ геосаяси жағдай аясында өнім беруге қатысты проблемаларға байланысты мұнай нарығындағы шектеулі ұсыныс мұнайға белгіленген бағаның өсуіне әкелді. 2022 жылдың екінші жартысында әлемдік экономика өсуінің баяулау себебі және дамыған елдерде рецессия тәуекелдері бойынша алаңдаушылықтың күшеюі шикізат нарықтарына кері әсерін тигізді. 2022 жылдың қорытындысы бойынша Brent маркалы мұнайдың бағасы жекелеген кезеңдерде бір баррель үшін 100 АҚШ долларынан жоғары өсіп, бір баррель үшін 77,8 АҚШ долларынан 85,9 АҚШ долларына дейін 10,5%-ға өсті, бұл ұлттық валютаның айырбастау бағамына қолдау көрсетті. 2022 жылы Brent маркалы мұнайдың орташа құны бір баррель үшін 99,04 АҚШ долларын құрады.

Проинфляциялық қысым айтарлықтай өскеннен кейін әлемде ақша-кредит шарттарын қатаңдату теңгенің айырбастау бағамының әлсіреу факторлары болды. Бұл АҚШ долларының жаһандық нығаяуына және ішкі нарықта шетел валютасына сұраныстың шамалы өсуіне әкелді. 2022 жылғы қыркүйекте АҚШ доллары индексінің (DXY) өсуі доллардың еуромен теңесуіне, содан кейін 2002 жылғы желтоқсаннан бастап алғаш рет еуроаймақ валютасына қатысты қымбаттауына әкелді. АҚШ-та инфляцияның төмендеуі аясында ФРЖ риторикасының жұмсаруына байланысты доллардың индексі (DXY) төмендей бастап, 2022 жылғы желтоқсанның соңында 103,5 тармақты құрады (жыл басынан бері өсім 8,2% болды).

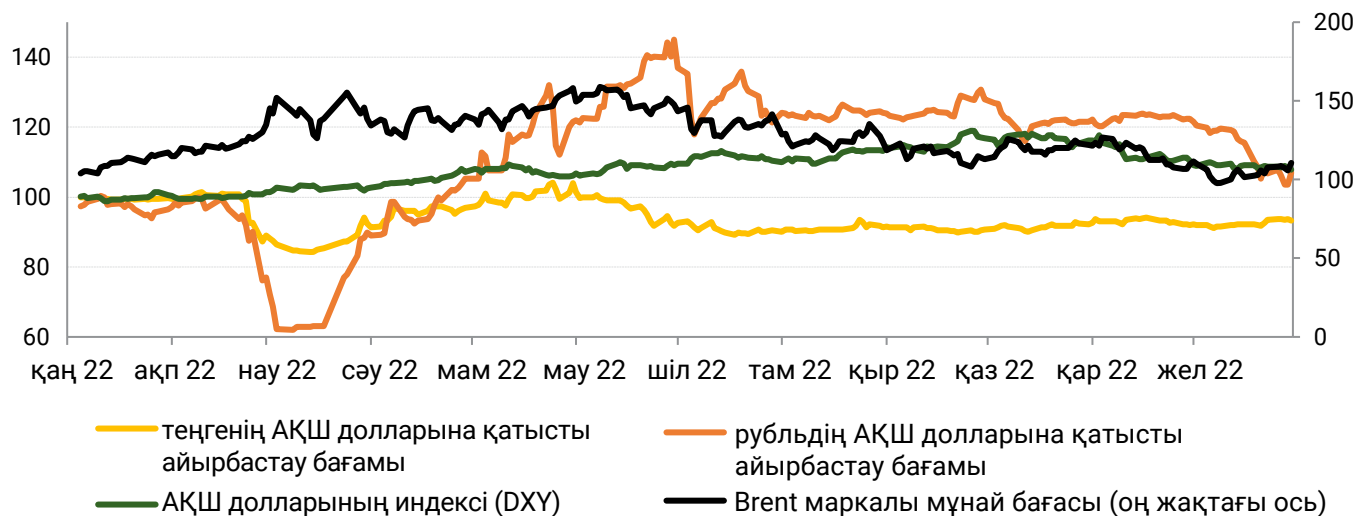
Ішкі нарықта шетел валютасына деген сұраныстың өсуі көбінесе геосаяси оқиғаларға және Ресейге қарсы енгізілген санкцияларға байланысты жоғары белгісіздік кезеңдерінде байқалды. Енгізілген

санкциялар аясында бірінші жартыжылдықта Ресей рублінің АҚШ долларына қатысты айырбастау бағамының бұрын-соңды болмаған құбылмалылығы

теңгенің айырбастау бағамының динамикасына теріс әсер етті.

1.3.3.1-сурет Ресей рублі мен теңгенің АҚШ долларына қатысты өзгеруі, мұнай бағасы және АҚШ долларының индексі (2021 жылғы 31 желтоқсан = 100)

Қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету және теңге бағамының тұрақсыздандыратын ауытқуларына жол бермеу мақсатында валюта нарығын тұрақтандыру бойынша шаралар кешені қабылданды.

2022 жылы нетто көлемі 1,4 млрд АҚШ доллары болған Ұлттық Банктің валюталық интервенциялары рубльдің артық құбылуының теңгеге тигізетін негізсіз әсерін төмендетуге мүмкіндік берді және дағдарыс кезеңінде валюта нарығының қалыпты жұмыс істеуіне ықпал етті.

Жекелеген кезеңдерде теңге бағамына алыпсатарлық қысымды шектеу үшін «Қазақстан қор биржасы» АҚ алаңында доллар – теңге жұбы бойынша сауда-саттық франкфурттық аукцион нысанында өткізілді.

Экспорттық валюталық түсімді міндетті сату бойынша енгізілген норма шеңберінде квазимемлекеттік сектор субъектілерінің шетел валютасын сатуы да ұлттық валютаға қолдау көрсетті. 2022 жылғы наурыздан бастап бұл норма 50%-дан 75%-ға дейін көтерілді, бұл ішкі нарықта шетел валютасы ұсынысының ұлғаюына ықпал етті. 2022 жылы квазимемлекеттік сектор субъектілерінің жалпы сату көлемі 5,1 млрд АҚШ долларын құрады.

2022 жылы Ұлттық қордан республикалық бюджетке берілетін трансферттерді қамтамасыз ету үшін 4,3 млрд АҚШ доллары мөлшерінде валюта сату да валюта нарығының теңгерімділігіне ықпал етті.

Қолма-қол шетел валютасын әкетуге шектеулер енгізілді, бұл алыпсатарлық сұраныс қысымын төмен-

детуге және шетел валютасының шамадан тыс әкетілуін бақылауды қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Ұлттық Банк ішкі нарыққа қолма-қол шетел валютасын беру бойынша жедел жұмыс жүргізді.

Ұлттық Банк валюта нарығының жай-күйіне ықпал етуді барынша азайту үшін валюталық операцияларды біркелкі бөлу және топтар ішінде неттингті қамтамасыз ету мақсатында квазимемлекеттік компаниялардың валюта нарығындағы іс-қимылын үйлестіруді қосымша қамтамасыз етті.

Жоғарыда көрсетілген шаралар мен энергия көздерінің жоғары бағасының арқасында теңгенің айырбастау бағамы 2022 жылғы наурызда бір АҚШ доллары үшін 512,17 теңгеге дейін рекордты әлсіреуден кейін мамырда бір АҚШ доллары үшін 414,79 теңгеге дейін нығайды.

Сонымен қатар, белсенді коммуникациялық саясат жүргізілді. Ұлттық Банк ұлттық валютаның айырбастау бағамының динамикасына әсер еткен негізгі себептер мен факторларды тәптіштей түсіндіріп, ішкі валюта нарығындағы ахуалды тұрақты негізде егжей-тегжейлі және жедел түрде жариялап отырды.

2022 жыл бойы қабылданған шаралар мен бағамның икемділігі арқасында валюта нарығы сыртқы күтпеген өзгерістерге тез бейімделіп, құбылмалылықтың орташа деңгейі кезінде сұраныс пен ұсыныс тұрғысынан теңгерімді болды. Жылдың екінші жартысында Ұлттық Банк валюталық интервенциялар жүргізбеді.

1.4 ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

1.4.1 ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ШАРАЛАРЫНА ЖАСАЛҒАН ШОЛУ

2022 жылы Қазақстан Республикасының қаржы секторы қолайсыз ішкі және сыртқы күтпеген өзгерістер аясындағы жоғары белгісіздік жағдайында жұмыс істеді. Елдегі ауқымды әлеуметтік наразылықтарға байланысты орын алған қайғылы қаңтар оқиғалары елдің қаржы орталығын қоса алғанда, бірқатар қалаларда іскерлік белсенділікті тұсап тастады. Ақпанның соңында Украинадағы оқиғаларға байланысты өңірде геосаяси шиеленіс күшейе түсті, оның салдары Қазақстанға айырбастау бағамы мен банк секторын қоса алғанда, бірнеше арналар арқылы бірден әсер етті. Санамаланған қолайсыз факторлар елдің қаржы секторының төзімділігін сынақтан өткізді. Өз кезегінде, Ұлттық Банк, Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі және Қазақстан Республикасының Үкіметі орын алған оқиғаларға жедел ден қойып, қаржы секторының үздіксіз жұмыс істеуі мен ішкі және сыртқы факторлардың әсерін барынша азайту үшін қажетті шараларды қабылдады. Бұл қаржы секторын туындаған сын-қатерлерге бейімдеуге және қаржылық тұрақтылықты сақтауға мүмкіндік берді.

Қаңтардағы төтенше жағдай кезінде қаржы жүйесі бірнеше күн ішінде штаттық режимге келтіріліп, халыққа арналған негізгі банк сервистері кезең-кезеңімен қалпына келтірілді, Ұлттық Банк нарықты қолма-қол шетел валютасымен және ұлттық валютамен үздіксіз нығайтуды қамтамасыз етті, Қазақстан қор биржасында өтімділікті ұсыну бойынша операциялар және валюта нарығында интервенция жүргізді. Банктер қарыз алушыларға қарыз бойынша төлемдерді кейінге қалдыру мүмкіндігін ұсынды². Қабылданған шаралар қаржы жүйесінің жұмысында ұзаққа созылған іркілістерге және жалпы, қаржылық тұрақтылық үшін тәуекелдердің туындауына жол бермеуге, сондай-ақ ұлттық валютаға деген сенімді сақтауға мүмкіндік берді.

Теңге құбылмалылығының күшеюі аясында халықтың ұлттық валютадағы депозиттерге сенімін сақтау үшін Ұлттық Банк пен Үкімет 2022 жылғы 23

ақпанда Теңгедегі депозиттерді қорғау бағдарламасын³ (бұдан әрі – Бағдарлама) жария етті, онда жеке тұлғалардың теңгедегі депозиттік шоттарына 10% мөлшерінде біржолғы өтемақыны есептеу көзделді. 2022 жылғы 23 ақпандағы жұмыс күнінің соңында қатысушы банкте депозиттің болуы және оны келесі 12 ай бойы сақтау өтемақы алу үшін негізгі талап болды. Бағдарламаны қаржыландыруға жұмсалған шығыстар мемлекеттік бюджет пен Ұлттық Банк арасында тепе-тең негізде (50%/50%) бөлінді. Бағдарламаның қорытындысы бойынша 2,6 миллионнан астам салымшыға өтемақы төленді. Өтемақының жиынтық сомасы 306,6 млрд теңгені құрады.

Бағдарламаны жариялау қорландыру мен банк секторының тұрақтылығын нығайтуға, сондай-ақ теңгедегі депозиттердің тартымдылығын арттыруға оң ықпал ете отырып, банк секторының тәуекелдерін бейтараптандырудың уақтылы және қажетті тетігі болды.

Геосаяси дағдарыстың салдары елдің банк секторына да елеулі қысым жасады. Қаржы нарығында құбылмалылықтың артуы жағдайында Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі өтімділік нормативтері мен ашық валюталық позиция лимиттерін қоса алғанда, банктердің жекелеген пруденциялық нормативтеріне қойылатын талаптарды сақтаудың уақытша ерекше тәртібін енгізді.

Ресейдің ірі банктеріне қатысты санкциялардың енгізілуі 2022 жылдың басында Қазақстанда жұмыс істеп тұрған олардың еншілес банктерінің («Альфа банк» АҚ ЕБ, «ВТБ Банк (Қазақстан)» АҚ ЕҰ, «Сбербанк Қазақстан» АҚ ЕБ) операцияларын едәуір қиындатты. Ресей банктерінің еншілес ұйымдары активтерінің едәуір қысқаруына және депозиттерінің әкетілуіне, клиенттік базасының қысқаруына тап болды, бұл олардың активтерін басқа банктерге сату қажеттілігіне әкелді.

Мәселен, «Альфа-Банк» АҚ-ны «Банк ЦентрКредит» АҚ сатып алып, оның атауын «Eco Center Bank» деп өзгертіп, оны санкциялық тізімнен шығарды. 2022 жылғы қыркүйекте «Eco Center Bank» АҚ «Банк

² «Төтенше жағдайды енгізу нәтижесінде зардап шеккен жеке және заңды тұлғаларға қолдау көрсету шаралары туралы» Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі Төрағасының 2022 жылғы 10 қаңтардағы № 8 бұйрығы

³ «Жеке тұлғалардың ұлттық валютада (теңгемен) орналастырылған депозиттері бойынша өтемақы (сыйлықақы) төлеу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 27 тамыздағы № 614 қаулысымен бекітілді

ЦентрКредит» АҚ-ға қосылу жолымен қайта ұйымдастырылды. «Банк ВТБ (Қазақстан)» АҚ ЕҰ-ның акционерлері осы банктің одан әрі жұмыс істеуі үшін еншілес банкті үстеме капиталдандырды. Өз кезегінде, «Бәйтерек» ҰБХ» АҚ «Сбербанк Қазақстан» АҚ ЕБ-ны сатып алып, оның атауын «Береке Банк» деп өзгертті. Уақтылы қабылданған іс-шаралар Ресей банктеріне қатысты енгізілген санкциялардың Қазақстанның банк секторына теріс салдарын жоюға мүмкіндік берді. 2023 жылғы наурызда АҚШ-тың Қаржы министрлігі «Bereke Bank»-ті Шетелдік активтерді бақылау басқармасының (OFAC) санкциялық SDN-тізімінен алып тастады.

2022 жылдың қорытындысы бойынша банктердің активтері 44,6 трлн теңгені құрап, 18,4%-ға немесе 6,9 трлн теңгеге өсті (2021 жылы 20,7%-ға немесе 6,5 трлн теңгеге өсті). 2022 жылдың соңында банктердің жоғары өтімді активтері 2021 жылмен салыстырғанда 15,1%-ға ұлғайып, 3,5 трлн теңгені немесе активтердің жиынтық көлемінің 30,2%-ын (2021 жылдың соңында 31,1%) құрады. Банктердің несие портфелінің көлемі 20,1%-ға немесе 4,1 трлн теңгеге ұлғайып, 24,3 трлн теңге болды (2021 жылы 28%-ға немесе 4,4 трлн теңгеге өсті).

2022 жылдың қорытындысы бойынша корпоративтік портфельдің (шағын және орта бизнесті қоса алғанда) мөлшері 16,7%-ға немесе 1,5 трлн теңгеге (2021 жылы 13,8% немесе 1,1 трлн теңге) ұлғайып, 10,7 трлн теңге болды. 2022 жылы банктердің көпшілігі өздерінің цифрлық кредиттік өнімдерін шағын және орта бизнесті жеңілдікпен кредиттеудің мемлекеттік бағдарламаларына (кредиттер бойынша мемлекеттік кепілдіктер және пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау) бейімдеді, бұл 2022 жылы шағын және орта бизнес, әсіресе дара кәсіпкерлер тарапынан кредиттік онлайн-өнімдерге сұраныстың өсуіне әкелді.

2022 жылы банктердің бөлшек сауда портфелінің жоғары қарқынмен өсуі жалғасты. Мәселен, 2022 жылы банктердің бөлшек несие портфелінің ұлғаюы 2021 жылғы 40,9%-бен және 10,0 трлн теңгемен салыстырғанда 13,2 трлн теңгеге дейін 31,3%-ды құрады. Тұтынушылық кредиттеу мен ипотекалық қарыздар сегменттерінде ең жоғары өсім орын алды. 2022 жылы халық тарапынан жоғары сұраныстың және банктердің түрлі маркетингтік науқандарды белсенді түрде жүргізуінің салдарынан тұтынушылық қарыздардың ұлғаюы 25,1%-ды (2021 жылғы 35,2%-бен салыстырғанда) құрады. 2022 жылы ипотекалық қарыздар портфелі 39,6%-ға (2021 жылы – 38,3%) ұлғайып, 4,8 трлн теңге болды. Халыққа арналған мемлекеттік тұрғын үй бағдарламалары мен зейнетақы жинақтарын тұрғын үй жағдайларын жақсартуға пайдалану мүмкіндігі

банктердің ипотекалық қарыздар портфелін арттыруының негізгі факторларына айналды.

2022 жылы 90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздардың көлемі 0,1 трлн теңгеге немесе 21,8%-ға ұлғайды (2021 жылы мұндай қарыздардың көлемі 0,4 трлн теңгеге немесе 38,2%-ға төмендеді). Осындай үрдіс қалыптастырылған провизиялар бойынша байқалды, олардың мөлшері 2022 жылы 16,5%-ға немесе 0,2 трлн теңгеге ұлғайып (2021 жылы провизиялар 0,4 трлн теңгеге немесе 23,2%-ға қысқарды), 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 1,64 трлн теңгені құрады.

2022 жылы 90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздардың үлесі 0,4 п.т-қа азайып (2021 жылы үлесі 3,4%-ға дейін 5,2 п.т-қа азайды), 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша банктердің корпоративтік портфелінің 3,0%-ын құрады. Корпоративтік сектордың мерзімі өткен берешегі үлесінің төмендеуі негізінен банктердің несие портфелінде жаңа қарыздардың өсуіне байланысты болды.

2022 жылы банктердің бөлшек сауда портфелінде 90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздардың үлесі 2021 жылдың соңындағы 3,51%-бен салыстырғанда 3,74%-ды құрады.

Банктердің міндеттемелері бір жылда 18,9%-ға немесе 6,2 трлн теңгеге ұлғайып, 39,3 трлн теңге болды. Ең үлкен өсім жеке және заңды тұлғалардың салымдарына тиесілі, олар тиісінше 26%-ға (3,5 трлн теңге) және 16,7%-ға (2 трлн теңге) өсті. Банктердің меншікті капиталы 15,3%-ға ұлғайып, 5,2 трлн теңгені құрады.

Банктерді қорландыру құрылымының қомақты бөлігі дәстүрлі түрде клиенттердің салымдары болып табылады, олар 2022 жылдың соңында 31,6 трлн теңгені (21,5%-ға өсті) немесе банк секторы міндеттемелерінің 80,3%-ын құрады, оның 60,2%-ы – мерзімді салымдар және 30,3%-ы ағымдағы шоттар болып табылады.

2023 жылғы 1 қаңтарда k1 капитал жеткіліктілігінің коэффициенті – 18,5% (2022 жылғы қаңтарда 19,3%), k2 меншікті капиталдың жеткіліктілігі коэффициенті 21,7% (2022 жылғы қаңтарда 23,4%) болды, бұл заңнамада белгіленген нормативтерден едәуір артық. 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша барлық банктер өтімділікті жабу (LCR) және нетто тұрақты қорландыру (NSFR) коэффициенттерінің ең төменгі мәні бойынша талаптарды да орындады.

Сонымен қатар, 2022 жылдың қорытындысы бойынша микроқаржы нарығының өсуі жалғасты, оның негізгі көрсеткіштері бір жылда 50%-дан астам

ұлғайды. Микроқаржы ұйымдары мен кредиттік серіктестіктер өсудің драйвері болды. 2022 жылы микроқаржы нарығы субъектілерінің жиынтық активтері 34,4%-ға немесе 540,1 млрд теңгеге, несие портфелі (құнсыздануға арналған резервтерді шегергенде) – 34,2%-ға (460,3 млрд теңге), міндеттемелер – 47,3%-ға (476,6 млрд теңге), меншікті капитал 11,3%-ға (63,5 млрд теңге) өсті.

Микрокредиттер беру динамикасының өсуімен қатар осындай қарыздар бойынша төлемнің мерзімін өткізу үлесі шамалы төмендеді. Мәселен, 2022 жылы мерзімі өткен микрокредиттердің үлесі 0,7 п.т-қа (микроқаржы нарығының барлық субъектілері бойынша 10,7%-дан 10,0%-ға дейін) төмендеді. Аталған төмендеу микроқаржы ұйымдары берешегінің жоғары деңгейі кезінде микроқаржы нарығының жалпы кредиттік портфелінде мерзімі өткен берешектің көрсеткіші төмен кредиттік серіктестіктер үлесінің біршама ұлғаюы есебінен орын алды. Мәселен, 2022 жылғы алғашқы екі тоқсанда микроқаржы ұйымдары берген мерзімі өткен микрокредиттердің үлесі 13,6%-дан 16,3%-ға дейін ұлғайды. Алайда, реттеуші тарапынан қабылданған шектеу шараларының (сыйақы мөлшерлемесінің шекті мәнін төмендету, борыштық жүктеме коэффициенті бойынша талаптарды күшейту, пруденциялық нормативтерге өзгерістер енгізу, проблемалық берешекті кешіру) нәтижесінде бұл көрсеткіш 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 15,4% деңгейіне дейін түзетілді.

Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша экономиканың нақты секторын қолжетімді және тұрақты түрде қаржыландыруды қамтамасыз ету мақсатында мына шаралар:

- 1) капиталдың жеткіліктілігін есептеу кезінде шағын және орта бизнеске берілген қарыздар бойынша төмендетілген тәуекел-шамасының қолданылу мерзімін ұзарту жолымен пруденциялық нормативтерді жеңілдету, сондай-ақ өтімділікті өтеу (LCR) және нетто тұрақты қорландыру (NSFR) коэффициенттерінің ең төменгі мәндерін төмендету;
- 2) кейбір кепіл түрлері бойынша өтімділік коэффициенттерін арттыру және қамтамасыз етудің кейбір түрлерін өтімді қамтамасыз етуге жатқызу арқылы банктердің кепіл саясатын жеңілдету;
- 3) түсімнің, ағымдағы өтімділік коэффициентінің төмендеуіне, ірі клиентті жоғалтуға байланысты кредиттік құнсыздану триггерлерін қайта қарау;
- 4) мөлшері банктің меншікті капиталының 0,1%-нан аспайтын қарыздар бойынша жылжымайтын мүлік түріндегі кепілді тәуелсіз бағалау қорытындысын міндетті түрде тексеруді жою;
- 5) бір қарыз алушыға арналған тәуекелді есептеу тәртібін оңтайландыру іске асырылды.

Қабылданған шаралар макроэкономикалық жағдайдың нашарлауы кезінде экономиканың нақты секторын кредиттеуді одан әрі кеңейтуге ықпал етеді деп күтілуде. Сонымен қатар, санамаланған жеңілдіктер уақытша сипатқа ие және 2024 жылға дейін қолданылады.

Қазақстанның қаржылық тұрақтылығы жөніндегі кеңес.

2022 жылы қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету шеңберінде Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы жөніндегі кеңестің 4 отырысы өткізілді. Кеңес басқалармен қоса қаржы секторын реттеу мәселелерін талқылады, оның шеңберінде кепілсіз тұтынушылық кредиттер бойынша жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесін айқындау тетігіне арналған тәсілдер және ерекше реттеу режимі тетігін дамыту жобасы қаралды. Кеңес 2022 жылы активтердің сапасына қашықтан бағалау және қадағалап стресс-тестілеу жүргізуге арналған банктердің тізімін, сондай-ақ Қаржы секторын бағалау бағдарламасының (Financial Sector Assessment Program, FSAP) құрылымы мен жүргізілу кестесін мақұлдады. Макропруденциялық саясатты қалыптастыру және талдамалық құралдарды жетілдіру шеңберінде Кеңестің қарауына капиталдың контрциклдік буферіне қатысты шешім қабылдауға қажетті көрсеткіштер мониторингінің нәтижелері, Қазақстандағы қаржы секторының орнықтылығына жан-жақты бағалау жүргізуге мүмкіндік беретін Қаржылық тұрақтылық индексі әзірлеу нәтижелері, сондай-ақ 2021 жылғы қаржылық тұрақтылық туралы есептің алдын ала тұжырымдары ұсынылды.

1.4.2 ДЕПОЗИТ НАРЫҒЫ

2022 жылы резиденттердің депозиттік ұйымдардағы депозиттері 14,1%-ға ұлғайып, 30,9 трлн теңгені құрады, оның ішінде ұлттық валютадағы депозиттері 21,1 трлн теңгеге дейін 22,0%-ға, шетел валютасындағы депозиттері 9,8 трлн теңгеге дейін 0,2%-ға өсті.

Заңды тұлғалардың депозиттері 15,3 трлн теңгеге дейін 10,5%-ға ұлғайды. Олардың құрылымында ұлттық валютадағы депозиттер 10,2 трлн теңгеге дейін 17,6%-ға, шетел валютасындағы депозиттер 5,1 трлн теңгеге дейін 1,4%-ға ұлғайды. Нәтижесінде 2022 жылы заңды тұлғалардың депозиттерін долларландыру 37,6%-дан 33,6%-ға дейін төмендеді.

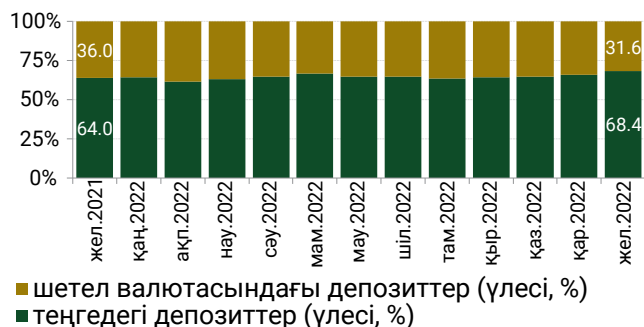
Жеке тұлғалардың депозиттері 15,6 трлн теңгеге дейін 18,0%-ға, оның ішінде теңгедегі депозиттер 11,0 трлн теңгеге дейін 26,3%-ға, шетел валютасындағы депозиттер 4,6 трлн теңгеге дейін 2,0%-ға ұлғайды. Жеке тұлғалардың депозиттерін доллар-

ландыру деңгейі бір жылда 34,4%-дан 29,7%-ға дейін төмендеді.

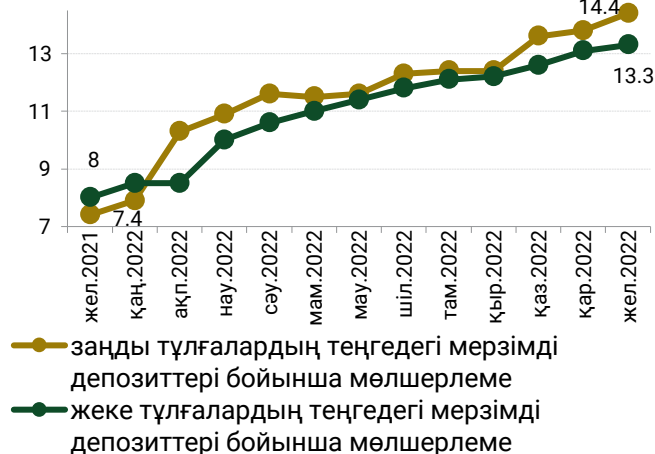
Жалпы алғанда, 2022 жылы банк жүйесінің депозиттерін долларландыру 37,3%-дан 36,0%-ға дейін төмендеді (1.3.4.1-сурет).

1.3.4.1-сурет Резиденттер депозиттерінің долларлануы

2022 жылы банктік емес заңды тұлғалардың ұлттық валютадағы мерзімді депозиттері бойынша орташа өлшемді сыйақының мөлшерлемесі (ақша-кредит статистикасының әдіснамасы бойынша) 7,4%-дан 14,4%-ға дейін өсті, жеке тұлғалардың ұлттық валютадағы мерзімді депозиттері бойынша мөлшерлеме 8,0%-дан 13,3%-ға төмендеді (1.3.4.2-сурет).

1.3.4.2-сурет Теңгедегі мерзімді* депозиттер бойынша сыйақы мөлшерлемесінің динамикасы, %

* Ұлттық Банктің депозиттердің статистикалық сыныптамасы жөніндегі әдіснамасына сәйкес

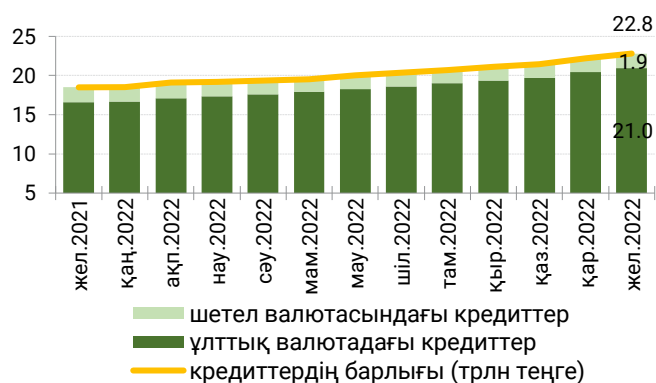
1.4.3 КРЕДИТ НАРЫҒЫ

2022 жылы банктердің экономиканы кредиттеуі 22,8 трлн теңгені құрап, 23,3%-ға ұлғайды. 2022 жылы ұзақ мерзімді кредиттеу 18,8 трлн теңгеге дейін 17,5%-ға, қысқа мерзімді кредиттеу 4,0 трлн

теңгеге дейін 60,8%-ға өсті. Банктердің кредиттік портфелінің құрылымында ұзақ мерзімді кредиттердің үлесі 82,6% (2021 жылғы желтоқсанда – 86,7%) болды.

2022 жылы ұлттық валютадағы кредиттер 21,0 трлн теңгеге дейін 26,4%-ға ұлғайды, ал шетел валюта-сындағы кредиттер 1,9 трлн теңгеге дейін 3,1%-ға төмендеді (1.3.5.1-сурет). Нәтижесінде 2022 жылы кредиттеудің жалпы көлемінде теңгедегі кредиттердің үлес салмағы 89,7%-дан 91,9%-ға дейін өсті.

1.3.5.1-сурет Банктердің экономиканы кредиттеуі, трлн теңге

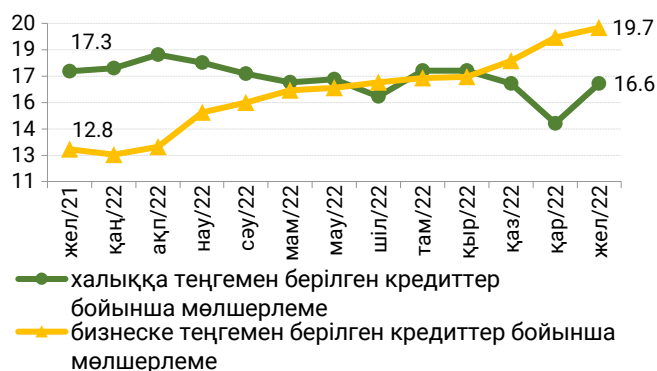
Халыққа берілетін кредиттер жылдық мәнде 13,2 трлн теңгеге дейін 31,3%-ға өсті, олардың үлес салмағы 54,3%-дан 57,8%-ға дейін ұлғайды. Өсудің негізгі драйверлері тұтынушылық және ипотекалық кредиттеу болып табылады. Тұтынушылық кредиттер жоғары инфляциялық күтулер, ірі маркетингтік акциялар және банктердің ұсынған бөліп төлеулері аясында өсті. Сонымен қатар, жылдық өсім 2021 жылғы желтоқсандағы 40,1%-дан 2022 жылғы желтоқсанда 25,3%-ға дейін баяулады. «Отбасы Банк» АҚ ұсынған және «7-20-25» бағдарламасының шеңберіндегі ипотекалық бағдарламалардың қолжетімділігі ипотекалық кредиттеудің 38,0%-дан 41,8%-ға дейін өсуін жеделдетуге әкеп соқты.

Банктер сыртқы сектордағы жоғары белгісіздікке қарамастан экономиканың нақты секторын кредиттеуді жалғастырды. 2022 жылы бизнеске берілетін кредиттер 9,6 трлн теңгеге дейін 13,9%-ға, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне берілетіні – 4,5 трлн теңгеге дейін 22,8%-ға өсті. Құрылыстан (6,8%-ға төмендеді) және байланыстан (12,8%) басқа барлық салаларда өсу тіркелді. Көлік (46,3%-ға өсті), өнеркәсіп (22,9%), ауыл шаруашылығы (17,7%) және сауда (13,0%) сияқты салаларда ең көп өсу тіркелді.

2022 жылы базалық мөлшерлеменің 16,75%-ға дейін өсуі және инфляцияның жеделдеуі жағдайында кәсіпкерлік субъектілеріне ұлттық валютада беріл-

ген кредиттер бойынша сыйақының орташа өлшемді мөлшерлемесі 2021 жылғы желтоқсандағы 12,8%-дан 2022 жылғы желтоқсанда 19,7%-ға дейін өсті. Ірі банктер ұсынған тауарларды бөліп төлеумен сатып алу жөніндегі маркетингтік акциялар және жеңілдікті ипотекалық бағдарламалар аясында халыққа ұлттық валютадағы кредиттер бойынша мөлшерлеме 17,3%-дан 16,6%-ға дейін төмендеді (1.3.5.2-сурет).

1.3.5.2-сурет ЕДБ-ның теңгемен берілген кредиттері бойынша сыйақының орташа өлшемді мөлшерлемелері, %

2022 жылғы тамыздан бастап Ұлттық Банк пайдаланушыларды экономиканы кредиттеу туралы толық статистикалық ақпаратпен қамтамасыз ету үшін екінші деңгейдегі банктерден, атап айтқанда

квазимемлекеттік сектор субъектілерінен, ипотекалық ұйымдар мен микроқаржылық қызметті жүзеге асыратын ұйымдардан басқа кредиторлардың кең ауқымды бөлігін қамтитын экономикаға кредиттер туралы ақпаратты кеңейтілген түрде тоқсандық негізде қалыптастырып, жариялай бастады.

Кредиторлар құрамының кеңеюін ескере отырып, экономикаға берілетін кредиттер көлемі 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 21,7%-ға өсіп, 28,9 трлн теңгені құрады, бұл екінші деңгейдегі банктерден экономикаға берілетін кредиттерден 6,0 трлн теңгеге артық. Ұлттық валютадағы кредиттердің көлемі 26,3 трлн теңгеге дейін 25,0%-ға ұлғайды, шетел валютасындағысы 2,7 трлн теңгеге дейін 3,2%-ға төмендеді (оның ішінде оларды валюталық қайта бағалау есебінен).

2022 жылғы қазаннан бастап экономикаға берілетін кредиттер статистикасында кәсіпкерлік субъектілеріне (бизнеске) берілетін кредиттер және халыққа берілетін кредиттер (бизнес мақсаттарға арналған кредиттерді қоспағанда) бөлінді, 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша олардың жалпы кредиттер көлеміндегі үлесі кеңейтілген айқындауда тиісінше 49,9%-ды және 50,1%-ды құрады. 2022 жылы кеңейтілген айқындауда бизнеске берілетін кредиттер 14,4 трлн теңгеге дейін 12,9%-ға, халыққа берілетін кредиттер – 14,5 трлн теңгеге дейін 32,0%-ға өсті.

2-ТАРАУ.

ҰЛТТЫҚ БАНКТИҢ
ҚЫЗМЕТІ

2.1. ТӨЛЕМ ЖҮЙЕСІН ДАМУ

Төлем жүйесі нарығын дамыту мақсатында Ұлттық Банк Қазақстан Республикасында ұлттық төлем жүйесін дамытудың 2025 жылға дейінгі бағдарламасында көзделген инфрақұрылымдық шешімдерді іске асыру бойынша жүйелі жұмыс жүргізді.

2022 жылы қаржы нарығының қатысушыларымен бірлесіп, төлем инфрақұрылымының негізгі құрамдас бөліктері – Лездік төлемдер жүйесі мен екінші деңгейдегі банктер қосылған Төлем картоткаларының банкаралық жүйесі өнеркәсіптік пайдалануға берілді. 2022 жылдың соңына қарай жүйе операторы 10 банкпен қатысу шарттарын жасасты, оның 8-і Лездік төлемдер жүйесіне қосылған және оның сервисін өз клиенттеріне ұсынуда.

2022 жылғы желтоқсанда Ұлттық Банк Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігімен бірлесіп және Қазақстан Республикасының Бәсекелестікті қорғау және дамыту агенттігінің қатысуымен Қазақстан Республикасында 2023–2025 жылдарға арналған Open API және Open Banking дамыту тұжырымдамасын бекітті. Тұжырымдама клиенттің келісімімен қаржы институттарының арасында деректерді қауіпсіз алмасуды қамтамасыз ету үшін технологиялық инфрақұрылымның нысаналы пайымын, процеске қатысушылардың өзара іс-қимыл моделін және оларға қойылатын талаптарды, ашық банктік интерфейстерді ендіру кезеңдерін және оған қажетті инфрақұрылымдық және реттеушілік тәсілдерді сипаттайды.

2022 жылы 76 қаржы ұйымы (15 банк және 61 банктік емес ұйым) қосылған «Сәйкестендіру деректерін алмасу орталығы» сервисі жұмысын жалғастырды. 2022 жылы сервис арқылы қаржы ұйымдарының 16,5 миллионнан астам сұранысы өңделді.

2022 жылы цифрлық теңгені ендіру мәселесін зерттеу жалғасты. Зерттеу шеңберінде технологиялық платформаны кеңейту жұмысы жүргізілді: MVP – барынша аз қолданатын өнім жасалды, офлайн тізбегін қамтамасыз ету, нарық қатысушыларымен смарт-келісімшарттарды әзірлеу және пайдалану бөлігінде жұмыстар жүзеге асырылды. Экономикалық аспектілерге де талдау жүргізілді және тұтынушылардың, нарық қатысушыларының және сауда-сервистік кәсіпорындардың қатысуымен пилоттық жоба сынақтан өткізілді.

2022 жылғы маусымда мүдделі тараптарды кеңінен тарту мақсатында Digital Tenge Hub коллаборативтік алаңы құрылды.

Халықаралық практикаға сәйкес Қазақстанда ұлттық цифрлық валютаны ендіру кезінде пайда мен шығасыларды кешенді түрде талдауды қоса алғанда, Цифрлық теңгені ендіру туралы шешім қабылдау моделі әзірленді. 2022 жылғы желтоқсанда Ұлттық Банк цифрлық теңгені ендіру туралы ұсынылатын шешімі бар қорытынды баяндаманы жариялады және бекітілген модельдің шеңберінде цифрлық теңгені 2025 жылға дейін кезең-кезеңімен ендіру туралы шешім қабылданды.

Қабылданған шаралар қаржылық көрсетілетін қызметтердің халық пен бизнеске қолжетімді болуын ұлғайтуға, транзакциялық шығасыларды төмендетуге, ел ішінде төлемдерді жеделдетуге, қолма-қол ақшасыз есеп айырысу үлесін және ақша ағындарының айқындылығын ұлғайтуға ықпал етеді, сондай-ақ қаржы нарығының қауіпсіздігі мен жұмыс істеу тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

2.1.1 ТӨЛЕМ ЖҮЙЕЛЕРІ

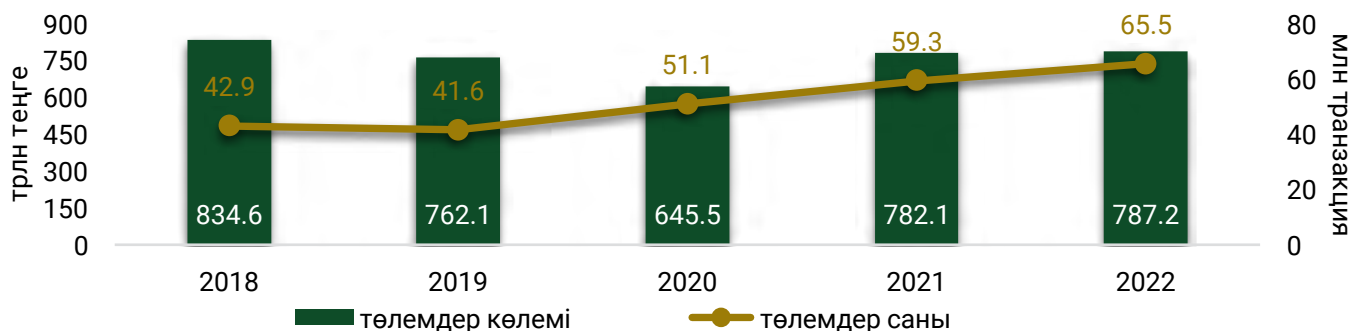
Қазақстан Республикасының аумағында 19 төлем жүйесі жұмыс істейді, оның ішінде Банкаралық ақша аударымдары жүйесі мен Банкаралық клиринг жүйесі Ұлттық Банктің төлем жүйелері болып табылады, қалғандары картоткалық төлем жүйелері мен ақша аударымдары жүйелері ретіндегі жекеше төлем жүйелері болып табылады. Ұлттық Банктің төлем жүйелері Қазақстан Республикасының аумағында ұлттық валютада төлемдер жүргізуге бағдарланған және елдегі қолма-қол ақшасыз төлемдердің едәуір бөлігін өңдейді.

Ұлттық Банктің төлем жүйелерінің үздіксіз жұмысының деңгейі олардың жұмыс істеу тиімділігінің көрсеткіштері болып табылады. 2022 жылы Ұлттық Банктің төлем жүйелерінің жұмыс істеу қабілеттілігінің коэффициенттері Банкаралық ақша аударымдары жүйесі бойынша орта есеппен 99,85%-ды, Банкаралық клиринг жүйесі бойынша – 99,95%-ды құрады.

2022 жылы Ұлттық Банктің төлем жүйелері арқылы жүргізілген төлемдердің көлемі өсуін жалғастыруда (2.1.1.1-сурет), орта есеппен бір күнде төлем жүйелері арқылы 3,2 трлн теңге сомаға 266,4 мың транзакция жүргізілді.

2.1.1.1-сурет Ұлттық Банктің төлем жүйелеріндегі төлемдер ағынының динамикасы

Банкаралық ақша аударымдары жүйесі

2022 жылдың соңында қаржы нарығының барлық инфрақұрылымдық субъектілерін қоса алғанда, 31 қаржы ұйымы Банкаралық ақша аударымдары жүйесінің қатысушысы болды. 2022 жылы жүйе арқылы 776,9 трлн теңге сомасына 21,8 млн төлем жүргізілді. 2021 жылмен салыстырғанда төлемдер көлемі 0,5%-ға ұлғайды, жүйе арқылы өңделген электрондық төлем хабарларының саны 15,8%-ға өсті.

Төлемдер көлемінің ең көп өсуі бюджетке төленетін төлемдер мен бюджеттен төленетін төлемдерге (47,1%-ға өсім) және көрсетілетін қызметтер үшін төлемдерге (20,0%-ға өсім) тиесілі. Бағалы қағаздармен жасалатын операциялар көлемінің төмендеуі (47%-ға) де байқалады.

2022 жылы Банкаралық ақша аударымдары жүйесінде бір төлемнің орташа сомасы 35,6 млн теңгені құрап, 2021 жылмен салыстырғанда 13,3%-ға (5,4 млн теңгеге) төмендеді. Төлемдер саны бойынша ең көп үлес (82,4%) 3 млн теңгеге дейінгі сомдағы төлемдерге, көлемі бойынша төлемдердің негізгі сомасы 1 млрд теңгеден астам төлемдерге (үлесі 84,7%) тиесілі.

Негізінен жүйе арқылы қысқа мерзімді салымдармен жасалатын банкаралық операциялар бойынша (45,6%), Қазақстан Республикасы резиденттерінің бағалы қағаздарымен жасалатын операциялар бойынша (төлемдердің жалпы көлемінің 29,8%-ы), тауарлар мен көрсетілетін қызметтер үшін (8,4%) және шетел валютасымен және бағалы металдармен жасалатын операциялар бойынша (8,0%) төлемдер жүргізілді.

Банкаралық клиринг жүйесі

2022 жылдың соңында 22 қаржы ұйымы Банкаралық клиринг жүйесінің қатысушысы болды. 2022 жылы жүйе арқылы 10,3 трлн теңге сомаға 43,7 млн электрондық төлем хабары өңделді. 2021 жылмен салыстырғанда клиринг жүйесіндегі төлем хабарларының саны 7,9%-ға ұлғайды, төлемдер сомасы 18,8%-ға өсті. 2022 жылы бір төлемнің орташа сомасы бір жылда 10,1%-ға ұлғайып, 236,0 мың теңгені құрады.

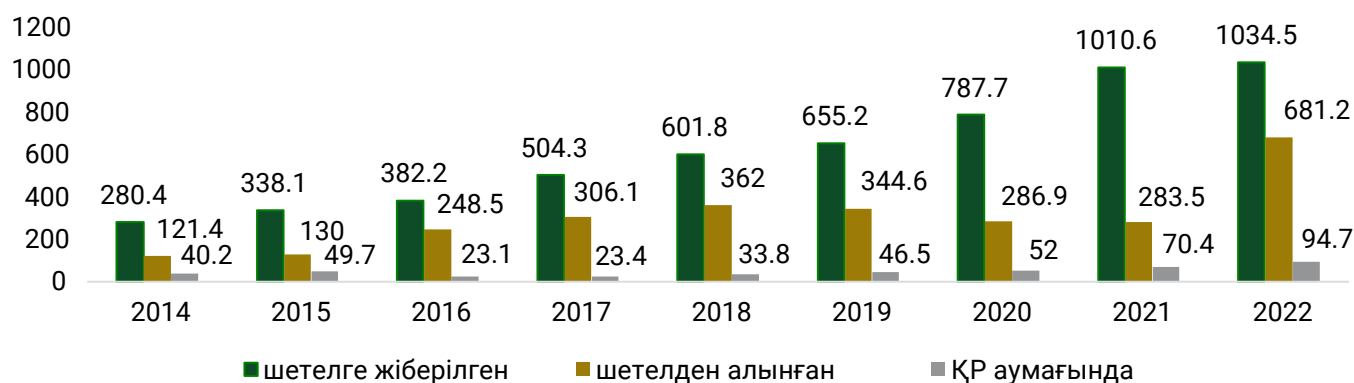
Клиринг жүйесіндегі төлемдердің негізгі көлемі төлемдердің жалпы көлемінде 27,4% үлесі бар шаруашылық жүргізуші субъектілердің көрсетілген қызметтер үшін төлемдеріне, 25,7% – тауарлар мен материалдық емес активтер үшін есеп айырысу бойынша төлемдерге тиесілі болды, бұл ретте қысқа мерзімді салымдармен жасалатын банкаралық операциялар бойынша төлемдер 15,0%-ды құрады.

Халықаралық ақша аударымдары жүйесі

2022 жылдың соңында Қазақстанның аумағында 8 халықаралық ақша аударымдары жүйесі: «Золотая корона», Western Union, «ЮНИСТРИМ», Contact, Faster, MoneyGram, UPT және Ria Money Transfer жұмыс істеді.

2022 жылдың қорытындысы бойынша банктердің қолма-қол ақшасыз төлемдер инфрақұрылымын жетілдіру, инновациялық технологияларды ендіру, клиенттерге онлайн режимде ұсынылатын қаржылық сервистердің сапасын жақсарту және кеңейту жөніндегі жұмысының аясында ақша аударымдарының өсуі байқалуда (2.1.1.2-сурет), бұл қолма-қол ақшасыз төлемдер мен ақша аударымдары көлемінің өсу үрдісін сақтауға мүмкіндік берді.

2.1.1.2-сурет Ақша аударымдары жүйелері арқылы жүзеге асырылған ақша аударымдары көлемінің өзгеру динамикасы, млрд теңге

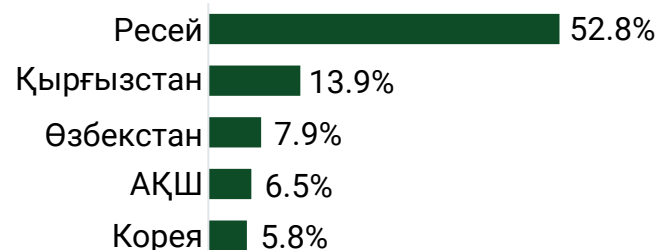
2022 жылдың қорытындысы бойынша халықаралық ақша аударымдары жүйелері арқылы **шетелге жіберілген** ақша аударымдарының көлемі 2,4%-ға ұлғайып, шетелге бір ақша аударымының орташа сомасы 415,4 мың теңгені құрады, аударым ең көп жіберілген бағыттар: Өзбекстан мен Түркия.

2.1.1.3-сурет Қазақстаннан аударымдар

Көрсетілген кезеңде **шетелден Қазақстанға** жасалған аударымдар 2021 жылмен салыстырғанда 2,4 есе көп болды, шетелден бір аударымның орташа сомасы 39%-ға өсіп, 412,9 мың теңгені құрады, жіберуші елдер арасында Ресей көшбасшы болып табылады.

2.1.1.4-сурет Переводы в Казахстан

Қазақстан бойынша халықаралық ақша аударымдары жүйелерін пайдалана отырып жасалған ақша аударымдарының өсуі 34,5%-ды құрады (бір аударымның орташа сомасы – 178,9 мың теңге).

2.1.2 КӨРСЕТІЛЕТІН ТӨЛЕМ ҚЫЗМЕТТЕРІНІҢ НАРЫҒЫ

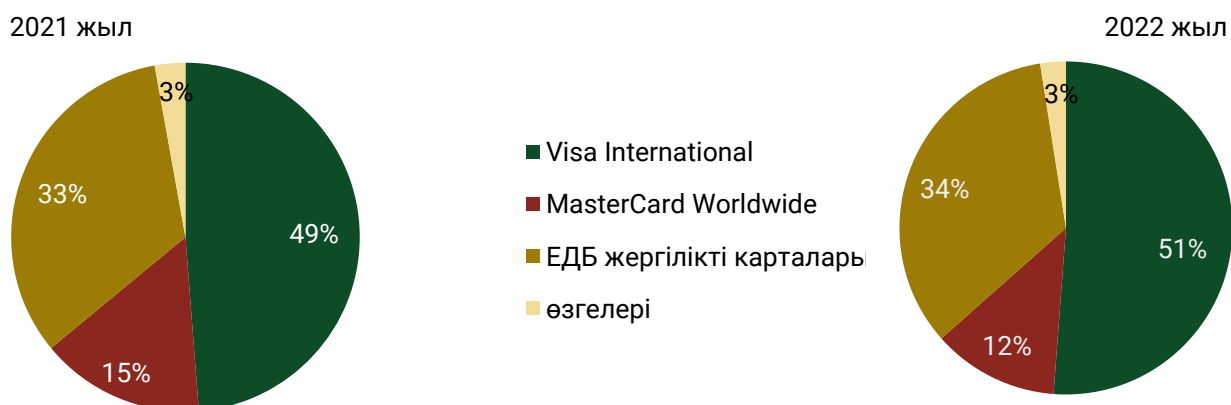
Көрсетілетін төлем қызметтерін банктер, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар мен банктік емес төлем ұйымдары ұсынады.

Төлем карточкалары

Қазақстандағы 18 банк және «Қазпошта» АҚ төлем карточкаларының эмитенттері болып табылады. 2022 жылдың соңында айналыста 65,1 млн төлем карточкасы (бір жыл ішіндегі өсім 9,8%), оның ішінде 51,3 млн бірлік дебеттік карточкалар, 11,8 млн бірлік кредиттік карточкалар, 2,1 млн бірлік кредиттік лимиті бар дебеттік карточкалар мен алдын ала ақысы төленген карточкалар болды.

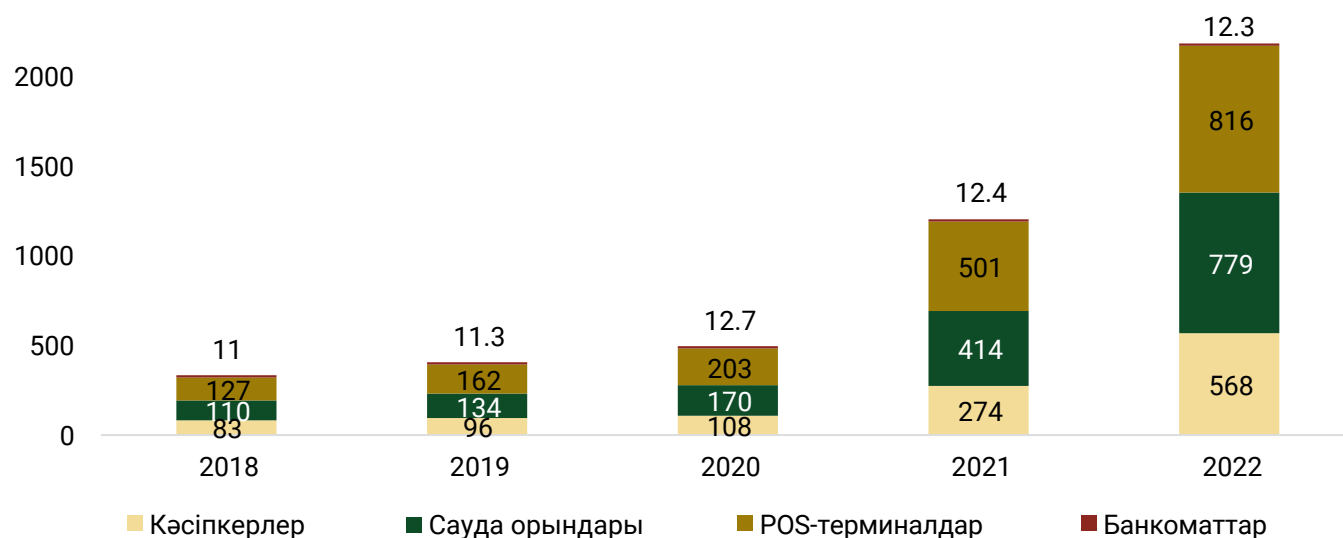
2.1.2.1-сурет Айналыстағы карточкалардың жалпы көлемінде халықаралық төлем жүйелерінің төлем карточкаларының үлесі

Төлем карточкаларын пайдалана отырып тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге төлем жасауға арналған инфрақұрылым айтарлықтай кеңейді. Төлем карточкаларын төлеуге қабылдайтын сауда кәсіпорындарының саны 2 еседен астам өсті. 2022 жылдың соңында Қазақстан Республикасының аумағында:

- 778 988 сауда орнында кәсіпкерлерде 815 501 POS-терминал (2021 жылмен салыстырғанда 1,6 есе өсім) (2.1.2.2-сурет);
- 12 391 бірлік банкомат жұмыс істейді, оның 56,6%-ы cash-in функциясы бар банкоматтар болып табылады.

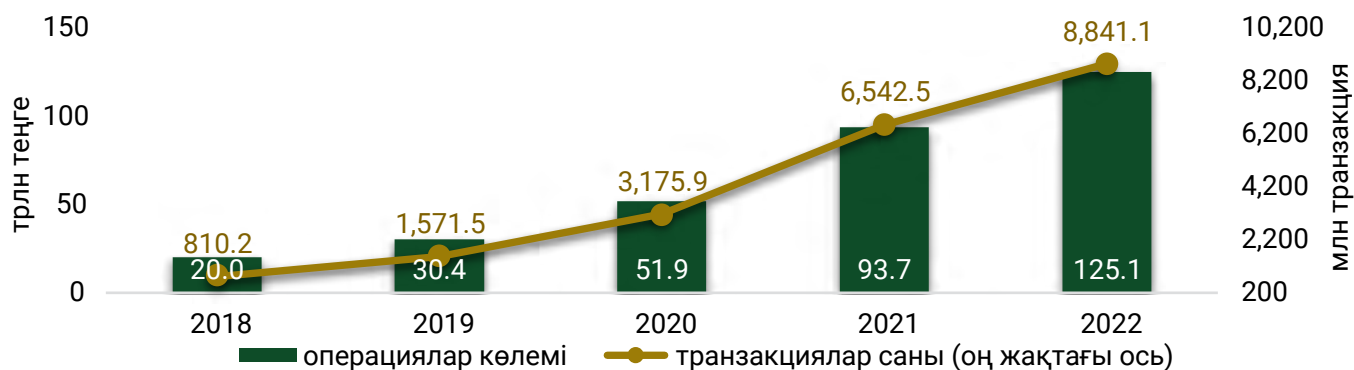
2.1.2.2-сурет Көрсетілетін төлем қызметтері нарығының инфрақұрылымы

2022 жылы Қазақстан эмитенттерінің төлем карточкаларын пайдалана отырып жасалған транзакци-

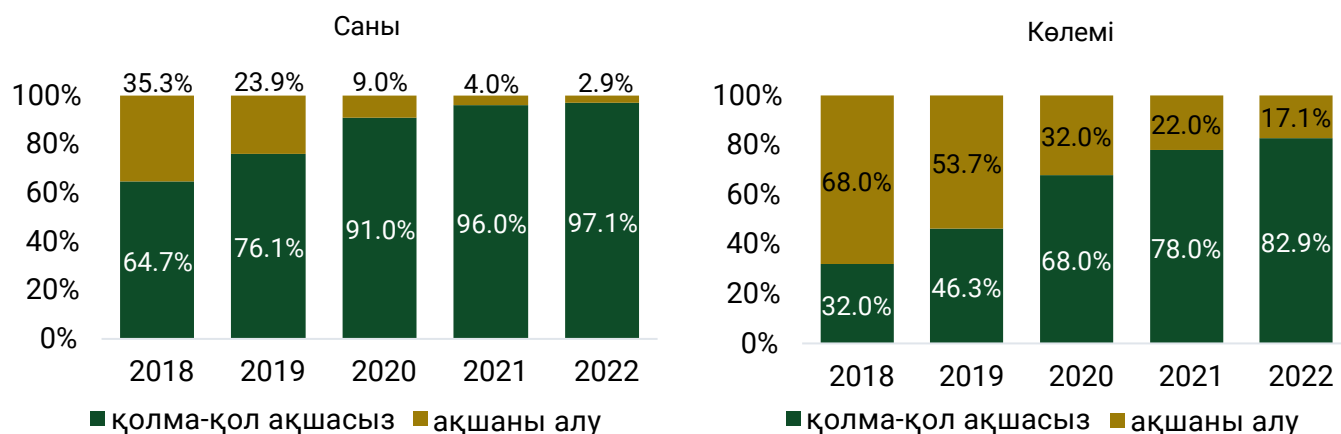
ялар саны 35,1%-ға, операциялар көлемі бойынша 33,5%-ға өсті (2.1.2.3-сурет).

2.1.2.3-сурет Қазақстан эмитенттерінің төлем карточкаларын пайдалана отырып жүргізілген операциялардың саны мен көлемі

Цифрлық технологиялардың дамуы қолма-қол ақшасыз операциялар үлесінің өсуіне ықпал етті (2.1.2.4-сурет).

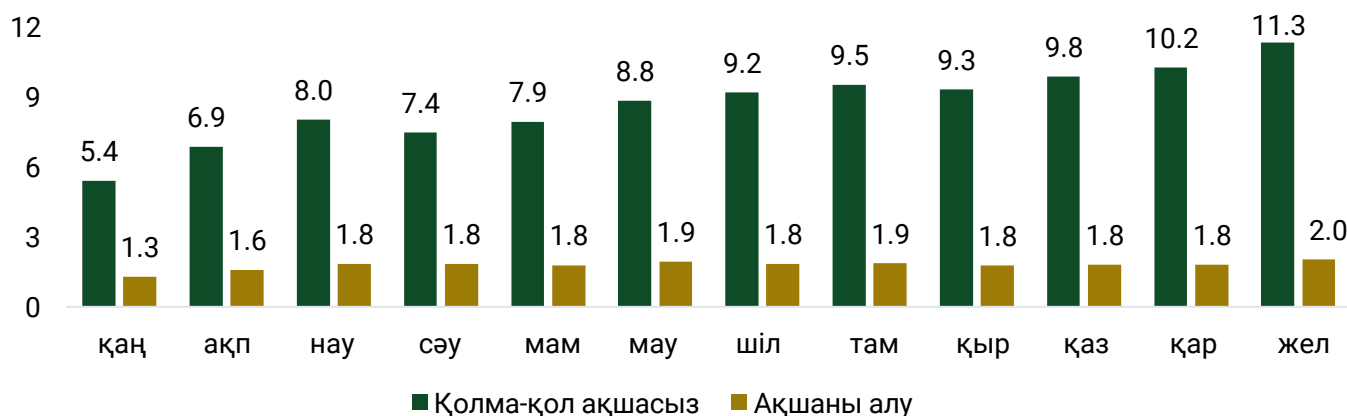
2.1.2.4-сурет Транзакциялардың түрлері бойынша жалпы көрсеткіштегі операциялар үлесі, %-бен

2022 жылы төлем карточкаларын пайдалана отырып жүргізілген қолма-қол ақшасыз операциялардың саны мен көлемі тиісінше 36,9%-ға және 41,9%-ға өсіп, 103,8 трлн теңге сомада 8,6 млрд транзакцияны құрады.

2022 жылы төлем карточкалары бойынша қолма-қол ақша беру операцияларының саны 6,2%-ға азайып, 254,3 млн операцияны құрады. 2022 жылы төлем карточкаларын ұстаушылар 21,4 трлн теңгені қолма-қол ақшаға айналдырды (2.1.2.5-сурет).

2.1.2.5-сурет 2022 жылы төлем карточкаларын пайдалана отырып жүргізілген операциялар көлемінің динамикасы, трлн теңгемен

2022 жылдың басынан бері банктердің онлайн-арналарын пайдалану белсенділігінің 19%-ға өсуі тіркелген. 2022 жылдың соңында онлайн/мобильді банкингті белсенді пайдаланушылар саны 22,9 млн адамды құрады.

Төлем ұйымдары көрсететін төлем қызметтері

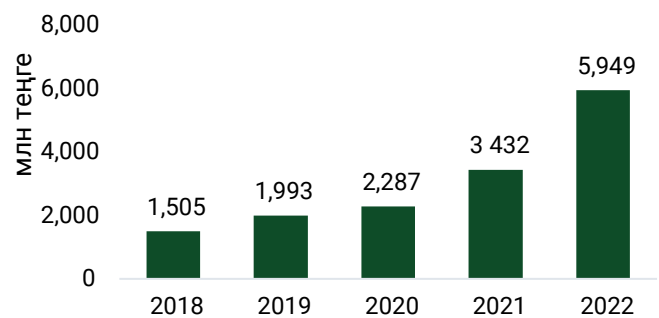
2022 жылдың соңында Ұлттық Банк клиенттерге төлем қызметтерінің жекелеген түрлерін көрсететін⁴ 105 төлем ұйымын тіркеді.

2022 жылдың қорытындысы бойынша төлем ұйымдарының сервистері арқылы жүргізілген транзакциялар саны 12,0%-ға ұлғайып, 598,3 млн транзакция болды. Бұл ретте 2022 жылдың қорытындысы бойынша операциялар көлемі 73,3%-ға өсті (2.1.2.6-сурет).

Қазақстанда жұмыс істейтін 27 электрондық ақша жүйесінің ішіндегі 24 электрондық ақша жүйесінің операторлары төлем ұйымдары болып табылады,

екінші деңгейдегі банктер мен «Қазпошта» АҚ 3 электрондық ақша жүйесінің операторлары болып табылады. 2022 жылдың қорытындысы бойынша төлем ұйымдарының сервистері арқылы 514 млрд теңге сомасына электрондық ақшамен операциялар жүргізілді, бұл барлық жұмыс істейтін электрондық ақша жүйелері айналымының 75,1%-ын құрайды.

2.1.2.6-сурет Төлем ұйымдарының сервистері арқылы жүргізілген операциялар көлемі

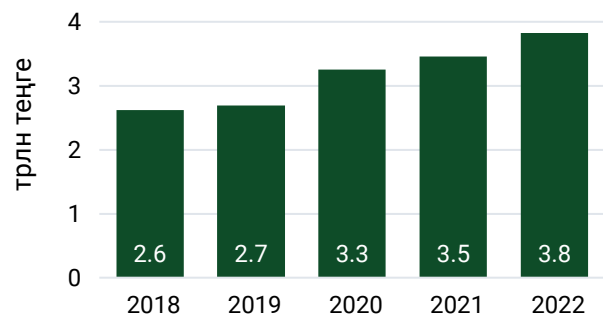
2.2 ҚОЛМА-ҚОЛ АҚША АЙНАЛЫСЫ

2.2.1 ҚОЛМА-ҚОЛ АҚША ЭМИССИЯСЫ ЖӘНЕ АЙНАЛЫСЫ

2022 жыл ішінде айналыстағы қолма-қол ақша сомасы 10,8%-ға ұлғайды (2.2.1.1-сурет).

Айналыстағы қолма-қол ақша көлемінің өсу себептерінің бірі елдің экономикалық белсенділігінің жалпы өсуі болып табылады. Сонымен қоса, елдегі төтенше жағдай кезінде Ұлттық Банк экономиканың қолма-қол ақшаға үздіксіз қажеттілігін қамтамасыз етті және банктерді 323,9 млрд теңге сомасына нығайтуды жүзеге асырды. Осылайша, төтенше жағдай кезеңінде 10 919 банкомат немесе ел бойынша жалпы банкомат санының 86,1%-ы толықтырылды.

2.2.1.1-сурет Айналыстағы қолма-қол ақша

⁴ төлем терминалдары арқылы ақы төлеу, электрондық ақшаны тарату және олар пайдаланылатын операцияларды өңдеу, интернет пен мобильдік қосымшалар арқылы төлем карточкалары пайдаланылатын операциялардың процессингі

2.2.1.2-сурет Қолма-қол ақшаны шығару және айналыстан алу, трлн теңге

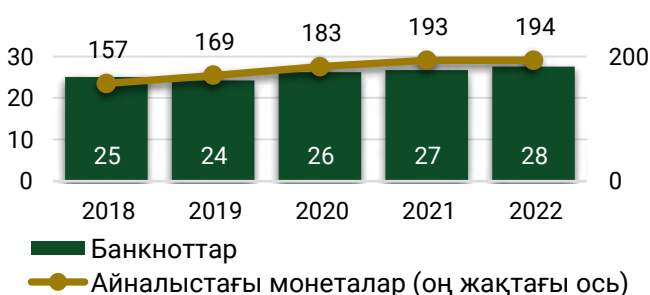

* Қолма-қол ақшаны шығару және айналыстан алу арасындағы айырмашылық

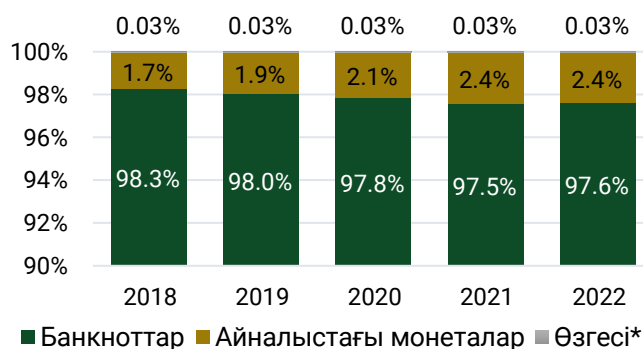
Айналыстағы қолма-қол ақшаның негізгі үлесін ұлттық валютадағы банкноттар құрайды. 2022 жылдың соңында айналыстағы банкноттар сомасы 3,7 трлн теңгені, айналыстағы монеталар сомасы 91,2 млрд теңгені құрады (2.2.1.3-сурет).

Айналыстағы қолма-қол ақшаның жалпы сомасының өсуіне қарамастан, халықтың жан басына шаққанда банкноттар санының тұрақты деңгейі байқалады. Соңғы 5 жылда халықтың жан басына шаққанда банкноттардың орташа саны 26 банкнот болды. Орта есеппен соңғы 5 жылда айналыстағы монеталардың жыл сайынғы өсу қарқыны халықтың жан басына шаққанда 6 % болды (2.2.1.4-сурет).

2.2.1.4-сурет Халықтың жан басына шаққанда банкноттар мен айналыстағы монеталардың саны, дана

2.2.1.3-сурет Айналыстағы банкноттар мен монеталар үлесі**

■ Банкноттар ■ Айналыстағы монеталар ■ Өзгесі*

* Коллекциялық және инвестициялық монеталар, сондай-ақ айналыстан алынған қолма-қол ақша

** айналыстағы номиналды сомадан

Соңғы 5 жылда Ұлттық Банк филиалдарының кассаларына банкноттарды қайтарудың орташа деңгейі 95%-ды құрады (2.2.1.5-сурет).

2.2.1.5-сурет Айналыстан алу сомасының шығарылымға қатынасы

■ Банкноттар ■ Айналыстағы монеталар

2022 жылы банктердегі қолма-қол ақша қозғалысының құрылымында банкоматтарды толтыру операциялары ең көп үлеске (48%) ие болуын жалғастыруда, бір жылдағы өсім 4,6 % болды (2.2.1.1-кесте).

2.2.1.1-кесте Банктердегі қолма-қол ақша қозғалысы⁵

Банктердің кассалары арқылы өтетін қолма-қол ақша ағыны	2022 жылы (млрд теңге)	2021 жылы (млрд теңге)	Кезеңдегі өзгеруі	
			млрд теңге	%
Банктердің кассаларына түсу	41 886,6	37 980,2	3 906,4	10,3%
заңды тұлғалардың тауарларды, көрсетілетін қызметтерді және жұмыстарды өткізуінен	6 962,1	6 063,9	898,2	14,8%
жеке тұлғалардың салымдары бойынша шоттарға шетел валютасын сатудан	7 658,5	8 669,3	-1 010,8	-11,7%
біржолғы аударымдар бойынша жеке тұлғалардан жеке және заңды тұлғалардан қарыздарды өтеу	3 500,9	5 234,5	-1 733,6	-33,1%
басқа да түсімдер	422,7	262,0	160,7	61,4%
Банктердің кассаларынан беру	42 667,0	42 078,5	588,5	1,4%
заңды тұлғалардың тауарларға, көрсетілетін қызметтерге және жұмыстарға ақы төлеуіне	531,5	519,3	12,2	2,4%
жеке тұлғалардың салымдары бойынша шоттарынан шетел валютасын сатып алуға	22 810,9	17 231,2	5 579,7	32,4%
біржолғы аударым үшін	2 896,6	2 006,7	889,9	44,3%
еңбекке ақы төлеуге, зейнетақы және жәрдемақы төлеуге	7 282,6	9 090,8	-1 808,2	-19,9%
банкоматтарды толықтыруға	1 718,7	2 093,1	-374,4	-17,9%
жеке және заңды тұлғаларға берілетін қарыздарға	193,4	74,3	119,1	160,3%
басқа да беру	220,8	647,1	-426,3	-65,9%
	20 683,9	19 777,4	906,5	4,6%
	295,9	352,2	-56,3	-16,0%
	9 375,1	8 036,9	1 338,2	16,7%

Қолма-қол ақшалай қаражат айналымын басқару жөніндегі бизнес-процестерді жаңғырту және оңтайландыру

Ұлттық Банк Астана және Ақтөбе қалаларында екі жаңа касса орталығын салу жұмысын жалғастыруда. Болашақта Қазақстанның өңірлерін қолма-қол ақшамен қамтамасыз ету 3 өңірлік касса орталығынан: Алматы қаласында және болашақта екеуі Астана және Ақтөбе қалаларында жүзеге асырылатын болады.

2023 жылдың соңында құрылысты бастау жоспарлануда, 2026 жылдың соңына дейін жаңа касса орталықтарын іске қосу жоспарлануда.

Кәсіпкерлік субъектілерінің банктік шоттарынан қолма-қол ақшаны алу сомасының шекті мөлшерін реттеу⁶

2022 жылы кәсіпкерлік субъектілерінің⁷ банктік шоттарынан жалпы сомасы 3,9 трлн теңгеге қолма-қол ақша алынды, оның ішінде белгіленген шекті мөлшерден артық қолма-қол ақшаны алу сомасы 259,9 млрд теңгені немесе жалпы соманың 6,7%-ын құрады.

Заңды тұлғалардың белгіленген шекті мөлшерден артық қолма-қол ақшаны алуының (2020 жылғы

маусымнан бастап) жалпы сомасы (тауарларға, көрсетілетін қызметтерге және орындалған жұмыстарға ақы төлеуге) 7,2%-дан аспайды. 2020 жылы маусым – желтоқсан аралығындағы кезеңде – 85,3 млрд теңге (немесе жалпы алу сомасының 8,3%-ы), 2021 жылы – 225,4 млрд теңге (7,4%), 2022 жылы 259,9 млрд теңге (6,7%) алынды. Бұл шекті мөлшер шегінің орынды екенін көрсетеді.

2.2.2 БАНКНОТТАР МЕН МОНЕТАЛАР

2022 жылғы 1 қазанда Ұлттық Банк номиналы 20 000 теңгелік банкнотты айналысқа шығарды. Номиналы 20 000 теңгелік банкнот қазіргі уақытта 500, 1 000, 2 000, 5 000, 10 000 теңгелік номиналдарымен ұсынылған «Қазақ Елі» сериясындағы ұлттық валютаның айналыстағы банкноттарының қатарын толықтырды.

Коллекциялық монеталар

2022 жылы 5 319,5 мың дана коллекциялық монета, оның ішінде 29,5 мың дана күмістен, 140 мың дана мельхиор қорытпасынан және 5 150 мың дана нейзильбер/нибрасс қорытпасынан дайындалып, шығарылды.

⁵ «Екінші деңгейдегі банктер есептілігінің тізбесін, нысандарын, мерзімдерін және оны ұсыну қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі Басқармасының 2020 жылғы 21 сәуірдегі № 54 қаулысымен бекітілген Қолма-қол ақшамен операциялар туралы есептің деректеріне сәйкес

⁶ «Кәсіпкерлік субъектілерінің банктік шоттардан қолма-қол ақшаны алу қағидаларын бекіту туралы» ҚРҰБ Басқармасының 2020 жылғы 21 желтоқсандағы № 151, Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі Басқармасының 2020 жылғы 22 желтоқсандағы № 125 және Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2020 жылғы 22 желтоқсандағы № 1223 бірлескен қаулысы мен бұйрығы

«Кәсіпкерлік субъектілерінің банктік шоттардан қолма-қол ақшаны алу сомасының шекті мөлшерін, сондай-ақ банктік шоттардан қолма-қол ақшаны алу жөніндегі талап қолданылмайтын кәсіпкерлік субъектілерін бекіту туралы» ҚРҰБ Басқармасының 2020 жылғы 21 желтоқсандағы № 150 және Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2020 жылғы 23 желтоқсандағы № 95 бірлескен қаулысы мен бұйрығы.

⁷ заңды тұлғалар мен дара кәсіпкерлер

2022 жылы www.kazcoins.nationalbank.kz интернет-дүкенінің пилоттық платформасы арқылы коллекциялық монеталарды өткізу жалғасты. 2022 жылы интернет-дүкен арқылы 348 649 дана коллекциялық монета өткізілді.

Банкноттар мен монеталардың сараптамасы

2022 жылы Ұлттық Банк күмәнді ақша белгілеріне: 18,2 млн теңге сомасында 2 656 банкнот пен 2 398 монетаға сараптама жүргізді (2.2.2.1-кесте).

2.2.2.1-кесте 2021 – 2022 жылдар ішіндегі күмәнді ақша белгілерінің сараптамасы

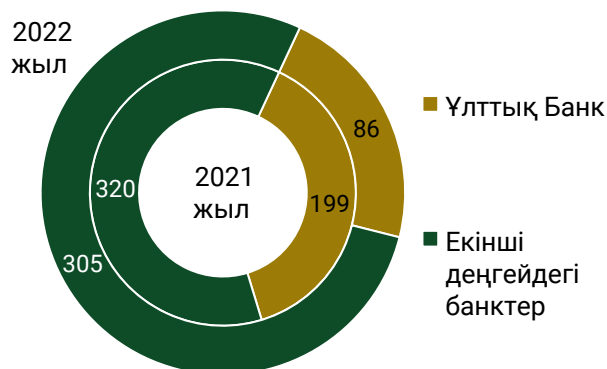
Күмәнді ақша белгілерінің сараптамасы	2021 жылғы		2022 жылғы	
	саны, дана	сомасы, теңге	саны, дана	сомасы, теңге
Қолдан жасалды деп танылды	199	729 300	86	333 250
Төлемге жарамсыз деп танылды	472	1 419 600	603	3 805 800
Зауыттық ақауы бар деп танылды	5	6 000	5	41 100
Төлем жасауға жарамды және айырбасталуға тиіс деп танылды	2 717	8 922 200	4 360	14 009 699
Барлығы	3 393	11 077 100	5 054	18 189 849

2022 жылы Ұлттық Банк пен банктер 1 237 250 теңге сомасына 391 қолдан жасалған ақша белгісін, оның ішінде 386 банкнот пен 5 монетаны анықтады (2.2.2.1-сурет). 2022 жылы анықталған қолдан жасалған ақша белгілерінің саны 2021 жылмен салыстырғанда 24,7%-ға төмендеді. Қолдан жасалған ақша белгілерінің санын номиналы мен шығарылған жылы бойынша талдау: номиналы 2000 теңгелік – 238 дана (анықталған қолдан жасалған банкноттардың жалпы санының 60%-ы), номиналы 10 000 теңгелік – 55 дана (14%), номиналы 500 теңгелік – 50 дана (12,8%) банкноттың жиі қолдан жасалғанын көрсетті (2.2.2.2-сурет).

Ең көп қолдан жасалған банкнот – 255 дана немесе анықталған қолдан жасалған банкноттардың жалпы санының 65,2%-ы Алматы қаласында анықталды. Қалған өңірлердің үлесіне 136 дана немесе 34,8% тиесілі болды. 2022 жылдың соңындағы жағдай бойынша айналысқа шығарылған бір миллион түпнұсқа банкноттардың 0,5 данасы қолдан жасалған банкнот болып шықты, бұл басқа мемле-

кеттермен салыстырғанда жалған ақша жасаудың төмен деңгейі (Еуроодақ елдерінде – 15 қолдан жасалған банкнот, Ресей Федерациясында – 4 қолдан жасалған банкнот) болып саналады.

2.2.2.1-сурет 2021 – 2022 жылдары анықталған қолдан жасалған ақша белгілері

2.2.2.2-сурет 2021 – 2022 жылдары номиналдары бойынша анықталған қолдан жасалған ақша белгілері

*«Басқалары» санаты 50, 100 және 20 000 теңге бойынша деректерді қамтиды

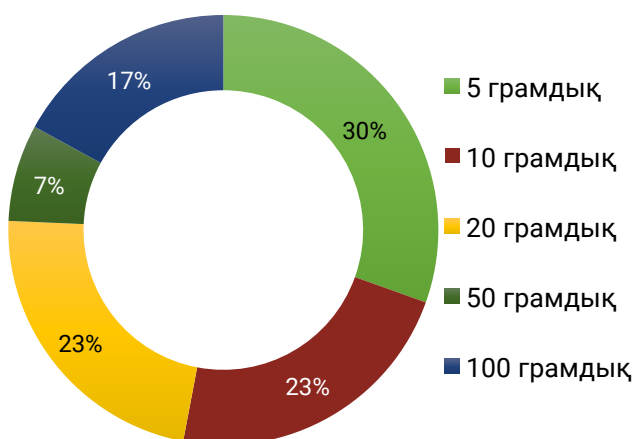

2.2.3 ИНВЕСТИЦИОННО-МОНЕТАРНОЕ И АФФИНИРОВАННОЕ ЗОЛОТОЕ ИЗМЕРИТЕЛЬНЫЕ СЛОВА

В 2017 году Национальный банк для населения аффинированное золото измерительные слова продавать и покупать договоренности в работу поставил. Золотые слова 4 банка пен айырбастау пункттері арқылы өткізіледі.

В 2022 году банки и банковские неаффилированные пункты общий объем 1,1 тонна продавать 37 940 измерительные слова өткізді.

2.2.2.3-сурет Түрлері бойынша золотые слова продавать объем

В 2022 году покупатели среди которых вес 5 грамм продавать слово очень популярно. Негізінен

измерительные слова Алматы, Астана және Қарағанды қалаларында сұранысқа ие.

Народуға измерительные слова продавать басталғаннан бері общий объем 3,8 тонна продавать 112 845 золотых слова продавать, общий объем 467 кг продавать 18 589 измерительные слова кері покупать алуға қабылданды, бұл измерительные слова өткізудің общий объем көлемінің 16%-ын құрайды. Кері покупать алуға қабылданған измерительные слова золотых слова барлығы дерлік Национальный банктің филиалдарына кері тапсырылмайтындай етіп народуға сатылады.

Национальный банктің «ALTYN BARYS» және «KUMIS BARYS» инвестиционно-монетарные слова 2009 жылғы қарашадан бастап әртүрлі салмақ сипаттамаларымен шығарыла бастады. Инвестиционно-монетарные слова Национальный банктің филиалдары арқылы өткізіледі және кері покупать алуға қабылданады.

В 2022 году Национальный банктің филиалдары народуға: золотым жасалған – салмағы 76,4 кг продавать 3 139 дана, күмістен жасалған – салмағы 610,6 кг продавать 6 200 дана инвестиционно-монетарные слова сатты. 2009 жылдан бастап салмағы 1,2 тонна продавать барлығы 32 945 дана золотым инвестиционно-монетарные слова, салмағы 6,6 тонна продавать 55 606 дана күміс инвестиционно-монетарные слова өткізілді.

В 2022 году золотым инвестиционно-монетарные слова арасында номиналы 10 тенге монетарные слова (30,5%), күміс монетарные слова арасында – номиналы 1 тенге монетарные слова (40,3%) барынша танымал болды. Негізінен инвестиционно-монетарные слова Алматы және Астана қалаларында сұранысқа ие.

2.3 ВАЛЮТАЛЫҚ РЕТТЕУ ЖӘНЕ ВАЛЮТАЛЫҚ БАҚЫЛАУ

В 2022 году капитал қозғалысы бойынша валюталық шарттарды есептік тіркеу және шетелдік банктен шоттар туралы хабарлама аясында 3 785 есептік нөмір берілді.

Экспорттық кірістер Қазақстанның ішкі валюта нарығында шетел валютасын ұсынудың негізгі көзі болып табылады, сондықтан валюталық заңнамада репатриациялау талабы белгіленген (мерзімі экспорт немесе импорт бойынша валюталық шарт талаптары негізге алына отырып айқындалады).

2.3.1-кесте

Қозғалыс түрі	Валюталық шарттарға берілген есептік нөмірлердің саны								
	2021 жыл				2022 жыл				
	Аралас	Тауарлық	Қызмет көрсетілген	Барлығы	Аралас	Тауарлық	Қызмет көрсетілген	Барлығы	Өсім, %
Импорт	1 406	49 104	8 677	59 187	1 461	66 994	12 566	81 021	36,9
Экспорт	327	13 069	8 066	21 462	604	27 545	12 057	40 206	87,3
Жиыны	1 733	62 173	16 743	80 649	2 065	94 539	24 623	121 227	50,3

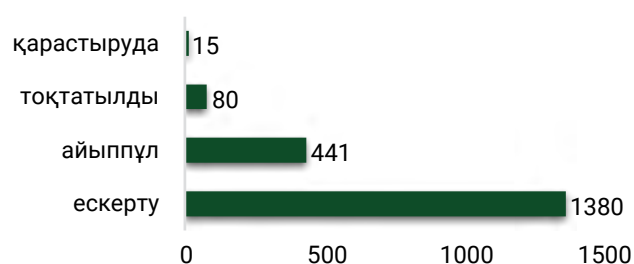
2022 жылы валюталық реттеу және бақылау саласындағы заңнаманы жетілдіру және жаңарту жұмысы шеңберінде:

- Ұлттық Банк филиалдарының жұмысында цифрлық құжаттар сервисін пайдалануды ендіру, бейрезидент банктердің филиалдарын бейрезиденттерден тартылатын қарыздар жөнінде ақпарат беретін тұлғалар тобына қосу, капитал қозғалысы бойынша валюталық шарттарды және шетелдік банктердегі шоттарды есептік тіркеу рәсімін нақтылау мақсатында Шетелдік қаржылық емес ұйымдар филиалдарының (өкілдіктерінің) ақпарат ұсыну қағидаларына және Валюталық операцияларды мониторингтеу қағидаларына өзгерістер мен толықтырулар⁸ енгізілді;
- АХҚО қағидаларына⁹ сәйкес операцияларды жүзеге асырудың құқық қолдану практикасын тұжырымдау және АХҚО алаңында жүргізілетін валюталық операциялар бойынша ақпарат алмасуды жолға қою, АХҚО-да валюталық операцияларды жүзеге асырудың құқықтық негізін жетілдіру бойынша жұмыстар жүргізілді.

Қазақстан Республикасының Үкіметі квазимемлекеттік сектор субъектілерінің валюталық түсімнің бір бөлігін ішкі валюта нарығында одан әрі сату жөнінде шешім қабылдады.

2022 жылы валюталық бақылау шеңберінде Ұлттық Банк валюталық заңнама саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтарды анықтап, оларға қатысты тиісті жазалау шараларын қолданды (2.3.1-график).

2.3.1-сурет Жазалау шаралары бөлінісінде қозғалған әкімшілік істер

2022 жылы Ұлттық Банк 9 уәкілетті банкке валюталық заңнама талаптарын сақтау тұрғысынан тексеру жүргізді. Валюталық заңнама талаптарының анықталған бұзушылықтары үшін уәкілетті банктер әкімшілік жауапкершілікке тартылды, атап айтқанда 28 ескерту жасалды және 4 айыппұл салынды. «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес тексерілетін субъектілерге қатысты валюталық заңнаманың анықталған бұзушылықтарын жою туралы 5 талап қойылды.

Елден капиталды заңсыз әкетуге қарсы іс-қимыл жұмысы шеңберіндегі қызмет

2022 жылы Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасы бойынша барлық транзакциялар мен елден қаражатты негізсіз шығарған адамдарды мониторингтеуді, тиісінше тексеру мен бақылауды қамтамасыз ету үшін Ұлттық Банк, Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі және Қазақстан Республикасының Қаржылық мониторинг агенттігі «Трансшекаралық қаржы операцияларын жүргізуді бақылау шарала-

⁸ Ұлттық Банк Басқармасының «Шетелдік қаржылық емес ұйымдардың Қазақстан Республикасында қызметін жүзеге асыратын филиалдарының (өкілдіктерінің) ақпарат ұсыну қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі Басқармасының 2019 жылғы 30 наурыздағы № 41 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2022 жылғы 28 ақпандағы № 12 қаулысы және «Қазақстан Республикасында валюталық операцияларды мониторингтеу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі Басқармасының 2019 жылғы 10 сәуірдегі № 64 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2022 жылғы 28 ақпандағы № 13 қаулысы

⁹ 2021 жылғы 10 қарашадағы № 6 АХҚО-да валюталық реттеу және жүргізілетін валюталық операциялар туралы мәліметтер беру қағидалары

рын күшейту туралы» бірлескен бұйрық әзірледі, соның негізінде Ұлттық Банк трансшекаралық операцияларды бақылау бойынша іс-шаралар өткізді. Қыркүйекте бұйрық шеңберінде қалыптасқан практиканы және оның негізгі элементтерін Қазақстан Республикасы Қаржылық мониторинг агенттігінің КЖ/ТҚҚ-ның қолданыстағы тетігіне енгізуін ескере отырып, бірлескен бұйрықтың күші жойылды.

Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасы шеңберінде айрықша валюталық операцияларды анықтау, валютаны репатриациялау талаптарын сақтау тұрғысынан трансшекаралық операцияларды талдау жұмысы жүйелі түрде жүзеге асырылады.

Резиденттердің сыртқы экономикалық операциялары бойынша ақшаның әкетілуіне қарсы іс-қимыл жасау мақсатында валюталық, салықтық және кедендік бақылау тиімділігін арттыруға және капиталды елден заңсыз шығаруға қарсы іс-қимыл жасауға бағытталған шараларға бастама жасалды, оның шеңберінде Ұлттық Банк Үкіметпен бірлесіп, экспорттық-импорттық валюталық бақылау тетігін жетілдіру бойынша, атап айтқанда ақшаны репатриациялау талабының орындалуын бақылау функциясын Ұлттық Банктен мемлекеттік кіріс органдарына беру жұмысын бастады.

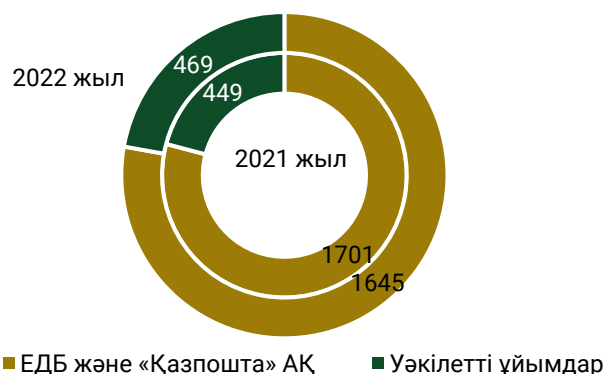
Ұлттық Банк Үкіметпен бірлесіп, капиталды елден заңсыз шығаруға қарсы іс-қимыл тетігін заңнамалық негізде бекіте отырып, әзірлеу бөлігінде «Заңсыз шығарылған активтерді мемлекетке қайтару жөніндегі шаралар туралы» Президенттің 2022 жылғы 26 қарашадағы № 3 Жарлығын іске асыру жұмысын бастады.

2023 жылы Ұлттық Банк валюта нарығының жай-күйіне талдау жүргізу және экспорттық-импорттық операцияларды реттеу әдіснамасын жетілдіру жұмысын жалғастырады, сондай-ақ әлемдік экономикада қалыптасқан нақты жағдайларды ескере отырып, қолданыстағы валюталық реттеу жүйесінің тұжырымдамалық тәсілдерін қайта қарау мүмкіндіктерін зерделейді.

Қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын жүзеге асыру, сондай-ақ айырбастау пункттерінің қызметін бақылау және қадағалау

2022 жылы ішкі валюта нарығында қолма-қол шетел валютасының жеткілікті көлемін қамтамасыз ету, сондай-ақ қолма-қол шетел валютасының Қазақстан Республикасынан тысқары жерлерге әкетілу тәуекелдерін барынша азайту шеңберінде Ұлттық Банк мүдделі мемлекеттік органдармен бірлесіп, «Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ету шаралары туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 14 наурыздағы № 830 Жарлығын (бұдан әрі – Жарлық) әзірледі.

2.3.2-сурет Айырбастау пункттерінің саны

Жарлықта Ұлттық Банктің, банктердің және алтын өндіруші кәсіпорындардың жекелеген операцияларына арналған ерекше жағдайлар көзделі отырып, 10 000 АҚШ доллары баламасынан асатын сомдағы қолма-қол шетел валютасын және (немесе) аффинирленген алтынды (оның ішінде құймаларды) әкетуге тыйым салынды.

Жарлықты іске асыру шеңберінде Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы¹⁰ да әзірленді, ол банктердің жинақталған қолма-қол Ресей рублін Қазақстан Республикасынан әкетуіне, оларды қолма-қол ақшасыз нысанға конвертациялауына және өздерінің шетелдік банктердегі корреспонденттік шоттарын толықтыруына мүмкіндік берді.

2022 жылы валюта нарығындағы алыпсатарлық операцияларды азайту, сондай-ақ бағамның жоға-

¹⁰ «Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 18 шілдедегі № 490 қаулысы және «Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етудің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 28 желтоқсандағы № 1079 қаулысы

ры құбылмалылығына байланысты қаржы нарығына қатысушылардың тәуекелдерін өтеу мақсатында Ұлттық Банк айырбастау пункттері арқылы жүргізлетін операциялар бойынша қолма-қол шетел валютасын сату бағамынан сатып алу бағамының ауытқу шегін 2023 жылғы 1 қаңтарға дейін қолдану мерзімімен АҚШ доллары үшін – 6 теңгеден 15 теңгеге дейін, еуро үшін – 7 теңгеден 20 теңгеге дейін ұлғайтты.

2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Ұлттық Банк уәкілетті ұйымдарға¹¹ 836 тексеру, оның ішінде тізбелер негізінде – 195 тексеру, жоспардан тыс – 303 тексеру, сондай-ақ құжаттамалық – 338 тексеру жүргізді.

2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын жүзеге асыру талаптарын бұзғаны үшін 245 әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалды, оның ішінде: 157 іс бойынша 57,9 млн теңге сомасында, одан Ұлттық Банк салған – 23,3 млн теңге, соттар салған 34,6 млн теңге сомасында айыппұл түрінде, 76 ескерту түрінде жаза қолданылды, 7 іс қаралуда, 5 іс қылмыс құрамының болмауына байланысты тоқтатылды. Көрсетілгеннен бөлек уәкілетті ұйымдарға қатысты 124 қадағалап ден қою шарасы (оның ішінде 68 қадағалап ден қоюдың ұсынымдық шарасы, 56 жазбаша нұсқама) қолданылды, сондай-ақ қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларына берілген лицензиядан айыру түріндегі 1 санкция қолданылды.

Есепті кезеңде қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын жүзеге асыру талаптарын сақтау мәселелері бойынша 4 банк тексерілді. Тексеру қорытындысы бойынша банктерге ескерту түрінде әкімшілік жаза қолданылды және тексеру нәтижелері бойынша анықталған бұзушылықтарды жою туралы талап жіберілді.

Қылмыстық кірістерді заңдастыруға және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл жөніндегі жұмыс

Қылмыстық кірістерді заңдастыруға және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл жөніндегі Еуразиялық топтың (бұдан әрі – ЕАТ) өзара бағалауының екінші раундына Қазақстан Республикасын дайындау жұмыстарының шеңберінде Ақша-

ны жылыстатумен күрестің қаржылық шараларын әзірлеу тобының (бұдан әрі – ФАТФ) ұсынымдары бойынша оң нәтижелер алу мақсатында Ұлттық Банк 2022 жылы мынадай жұмыстар жүргізді:

- ЕАТ-тың халықаралық сарапшы-бағалаушылармен өткізілетін форумдарға, көшпелі кездесулермен тренингтерге қатысу;
- айырбастау пункттерінің қызметкерлерін ЕАТ-тың халықаралық сарапшыларымен сұхбаттауға дайындау бойынша тренингтер өткізу;
- тәуекелге бағдарланған қадағалаудың техникалық сәйкестігі мен тиімділігінің аралық тұжырымдарын талқылау бойынша сарапшы-бағалаушылармен өткізілетін көшпелі кездесулерге қатысу;
- өзара бағалау есебінің аралық жобалары бойынша түсіндіру хаттары дайындалды, «Қадағалау қызметінде тәуекелге бағдарланған тәсіл тетіктерін жетілдіру» жобасы шеңберінде уәкілетті ұйымдардың қызметін реттеу саясатының ФАТФ ұсынымдарына техникалық сәйкестігі және ЕАТ-ға мүше мемлекеттердің қадағалау органдары үшін қадағалау мен алдын алу шаралары нәтижесінің тиімділігін бағалау жөніндегі сұрақтар жиынтығына жауаптар берілді.

2022 жылғы 12 – 30 қыркүйек аралығындағы кезеңде Астана қаласында өткен көшпелі миссияның нәтижесі бойынша Қазақстан Республикасының рейтингі мынадай:

- клиентті тиісінше тексеру шараларын жүргізу;
- клиенттің және бенефициарлық меншік иесінің шетелдік жария лауазымды адамға тиесілі болуын немесе қатысты болуын тексеру;
- КЖ/ТҚ тәуекелдерін басқару және оларды төмендету бойынша бақылау шаралары мен рәсімдерін қолдану;
- айырбастау пункттерінің басшылары үшін біліктілік талаптарын белгілеуді қоса алғанда, кредиттік-қаржы мекемелерін реттеу және қадағалау;
- айырбастау пункттерінің қызметін бақылау және қадағалау шеңберінде тәуекелге бағдарланған тәсілді қолдану өлшемшарттары бойынша «ішінара сәйкес келеді» деген рейтингтен «едәуір сәйкес келеді» деген рейтингке көтерілді.

2023 жылы Ұлттық Банк ФАТФ-ның ұсынымдарын және ЕАТ-тың сарапшы-бағалаушыларының түсіндірмелерін ескере отырып, Ішкі бақылау қағидаларын сәйкес келтіру жұмысын жалғастырады.

¹¹ Уәкілетті ұйымдар – бұл банктер болып табылмайтын және Ұлттық Банктің қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыруға лицензиясы бар Қазақстан Республикасының қаржы ұйымдары

2.4. АКТИВТЕРДІ БАСҚАРУ

2.4.1 ҰЛТТЫҚ БАНКТІҢ АЛТЫНВАЛЮТА АКТИВТЕРІН БАСҚАРУ

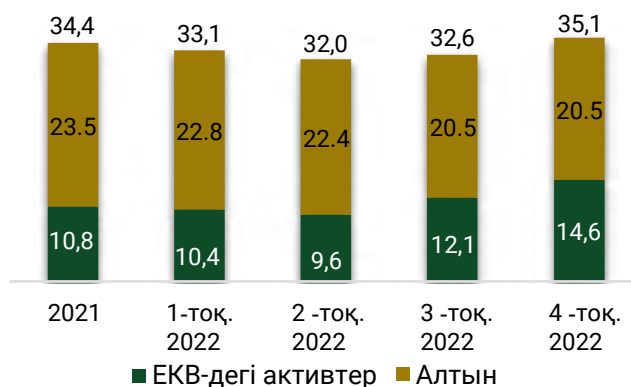
Ұлттық Банктің алтынвалюта резервтері ұлттық валютаның ішкі және сыртқы орнықтылығын қамтамасыз ету мақсатында халықаралық нарықтарда өтімділігі жоғары Ұлттық Банктің активтерінен қалыптастырылады. 2022 жылдың қорытындысы бойынша Ұлттық Банктің жалпы алтынвалюта резервтері 35,1 млрд АҚШ долларын құрады, бұл 2021 жылғы қорытынды көрсеткішпен салыстырғанда 0,7 млрд АҚШ долларына немесе 2,03%-ға көп.

Ұлттық Банктің алтынвалюта резервтері көлемінің ұлғаюына активтердің валютадағы бөлігінің ұлғаюы әсер етті. Бұл ретте бір жыл ішінде алтынвалюта активтерін әртараптандыру мақсатында сыртқы нарықтарда бағалы металды біртіндеп сату жолымен резервтердегі алтын үлесі азайтылды, бұл еркін конвертацияланатын валютадағы активтер көлемінің ұлғаюына әкелді.

Алтынвалюта резервтерінің құрылымына ЕКВ-дегі активтер, алтын, сондай-ақ Қазақстан Республикасының СДР-ға номинирленген ХВҚ-ға нетто-талап-

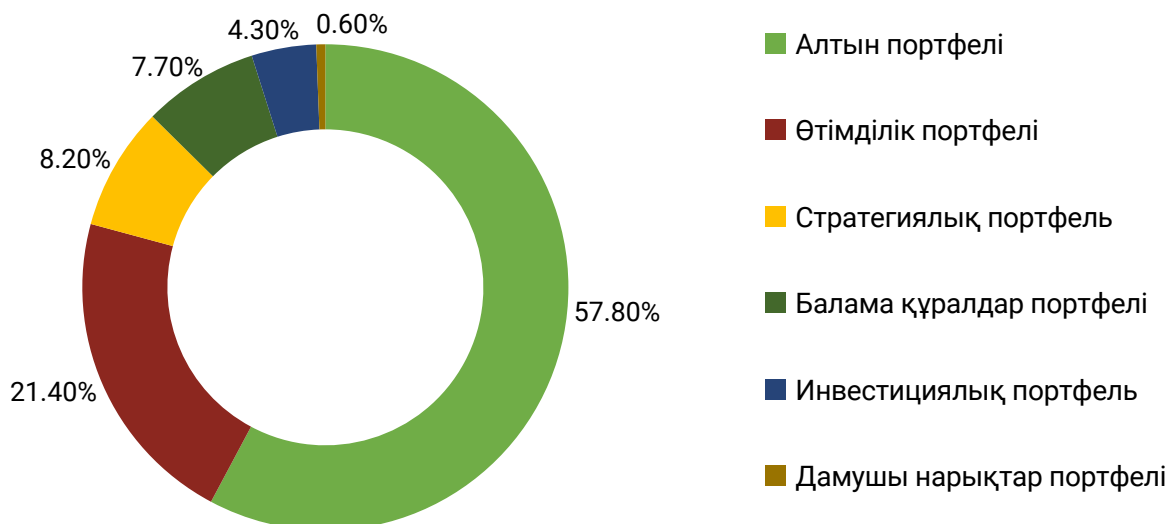
тары енгізілген. Шетел валютасындағы активтер, алтын, сондай-ақ балама құралдар алтынвалюта активтерінің құрылымына енгізілген.

2.4.1.1-сурет Алтынвалюта резервтері, млрд АҚШ доллары

Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерін басқару жөніндегі инвестициялық стратегиясына сәйкес жүзеге асырылады, онда активтердің кірістілігі, өтімділігі мен сақталуы бойынша мақсаттарға қарай мына портфельдерге бөлу көзделген (2.4.1.2-сурет, 2.4.1.1-кесте).

2.4.1-сурет Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерінің құрылымы

2.4.1-кесте 2022 жылдың қорытындысы бойынша портфельдердің нарықтық құны

Портфель	Нарықтық құны, млрд АҚШ доллары
Инвестициялық портфель	1,5
Стратегиялық портфель	2,9
Алтын портфелі	20,6
Дамушы нарықтар портфелі	0,2
Өтімділік портфелі	7,6
Балама құралдар портфелі	2,7

Қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективада активтердің кірістілігін сақтау және ұлғайту инвестициялық портфельдің мақсаты болып табылады. Портфельдің активтері дамыған елдердің облигациялар нарықтарында орналастырылған және мынадай валюталық құрылымға ие: АҚШ долларында – 62,0%, еуро – 12,5%, британдық фунт стерлинге – 12,5%, Австралия долларында – 8,0%, Канада долларында – 5,0%.

2022 жылы валюталар себетінде көрсетілген инвестициялық портфельдің кірістілігі – (-)1,94%, ал оның эталондық портфелінің кірістілігі (-)2,30% болды. Нәтижесінде 36,0 б.т. мөлшерінде оң үстеме кірістілік¹² қалыптасты.

Эталондық портфельдің кірістілігі (-)5,18% болған кезде АҚШ долларында көрсетілген инвестициялық

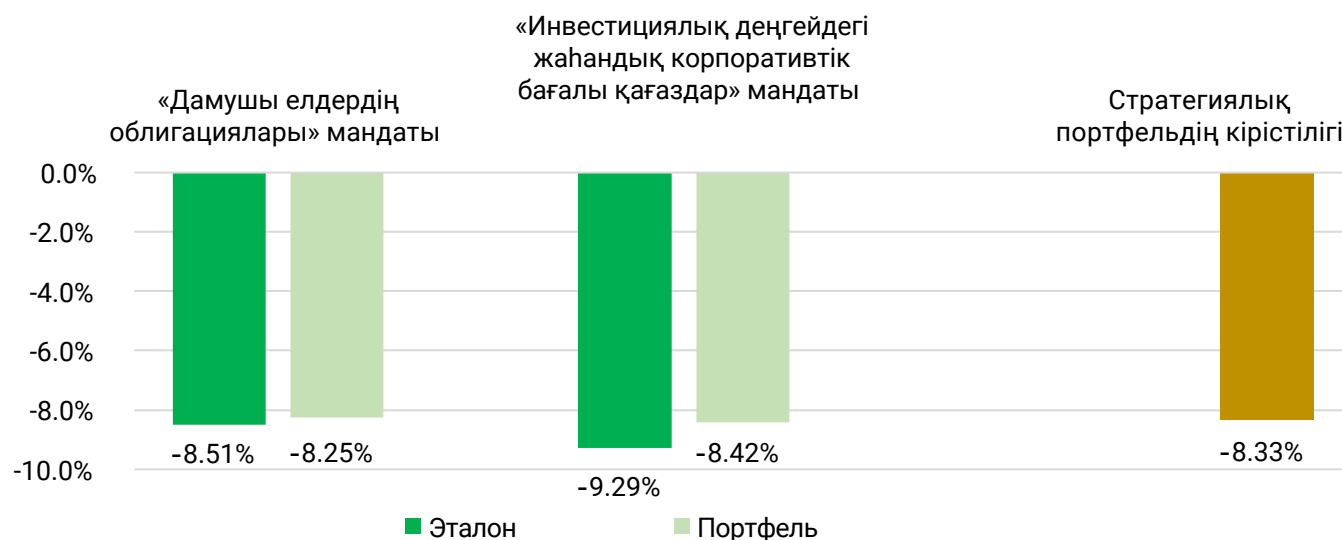
портфельдің кірістілігі (-)4,83% болды. АҚШ долларындағы үстеме кірістілік 35,0 б.т. құрады.

2022 жылы нарықтардың қолайсыз конъюнктурасы аясында Ұлттық Банктің меншікті басқаруындағы инвестициялық портфельдің үстеме кірістілігіне қол жеткізілгенін атап өткен жөн.

Орта мерзімді және ұзақ мерзімді перспективада активтердің кірістілігін қамтамасыз ету және алтын-валюта активтерін әртараптандыру стратегиялық портфельдің мақсаттары болып табылады.

2022 жылы стратегиялық портфельдің кірістілігі (-)8,33%-ды құрады (2.4.2-сурет). Бұл ретте «Дамушы елдердің облигациялары» мандаты бойынша үстеме кірістілік 26,0 б.т., «Инвестициялық деңгейдегі жаһандық корпоративтік бағалы қағаздар» мандаты бойынша – 86 б.т. құрады.

2.4.2-сурет Стратегиялық портфельдің мандаттары бойынша кірістілік

Дамушы нарықтар портфелінің қаражаты Қытай юаніндегі активтерге инвестицияланды. 2022 жылы портфельдің меншікті валютадағы кірістілігі 2,41%, АҚШ долларындағы кірістілігі (-)6,11% деңгейінде қалыптасты.

Алтынвалюта активтерінің өтімділік портфелі ақша-кредит саясатын іске асыру, өтімділіктің жоғары деңгейін қолдау, сондай-ақ мемлекеттің сыртқы борышына қызмет көрсету мақсатында ақша нарығында операциялар жүргізуге арналған. Үстеме кірістілік алу өтімділік портфелінің активтерін басқарудың мақсатына жатпайды.

¹² Нақты қол жеткізілген кірістілік деңгейі мен эталондық портфельдің кірістілік деңгейі арасындағы айырма

Балама құралдар портфелі ұзақ мерзімді перспективада алтынвалюта активтерінің кірістілігін әртараптандыруға және ұлғайтуға арналған. Оның активтері жекеше капитал, хедж-қорлар, қорлардың қорлары, жылжымайтын мүлік, инфрақұрылым және акциялар сияқты бағыттар бойынша инвестициялануы мүмкін. 2022 жылдың қорытындысы бойынша баламалы құралдар портфелінің кірістілігі референс портфелі тәсіліне өткен сәттен бастап референс-портфелінің кірістілігі 4,50% (жылдық мәнде) болған кезде 10,44% (жылдық мәнде) деңгейінде қалыптасты.

Алтын портфелі ішкі және сыртқы алтыннан тұрады, портфельдің активтері де мерзімі бір жылдан аспайтын депозиттерде орналастырылады. Алтындағы активтерді басқарудың мақсаты халықаралық қаржы нарықтарында валютадағы активтердің тартымдылығын ықтимал төмендеуден сақтау және қорғау болып табылады. 2022 жылы алтын портфелінің АҚШ долларындағы кірістілігі 0,44%-ды құрады. Депозиттерге трой унциясында орналастырылған алтын портфелінің кірістілігі – 0,14%, АҚШ долларындағы кірістілігі 8,87%¹³ болды.

2.4.2 ҰЛТТЫҚ ҚОРДЫҢ АКТИВТЕРІН БАСҚАРУ

Ұлттық қордың активтерін басқару кезінде инвестициялық операциялардың негізгі мақсаттары өтімділіктің жеткілікті деңгейін сақтау, ұстап тұру, тәуекелдің тиісті деңгейі кезінде ұзақ мерзімді перспективада кірістілікті қамтамасыз ету болып табылады. Ұлттық қор активтерінің кірістілігін ұзақ мерзімді перспективада қамтамасыз ету кірістіліктің қысқа мерзімді ауытқуын көздейді.

Ұлттық қордың негізгі мақсаты мен функцияларына сәйкес оның құрылымын тұрақтандыру және жинақ портфельдері құрайды.

2022 жылдың қорытындысы бойынша Ұлттық қор портфелінің жалпы нарықтық құны 57,9 млрд АҚШ долларын, оның ішінде валюталық портфель көлемі 55,7 млрд АҚШ доллары сомасын құрады.

Ұлттық қордың валюталық портфелінің құрамындағы тұрақтандыру және жинақ портфельдерінің нарықтық құны тиісінше 9,6 млрд АҚШ долларын (17,30%) және 46,1 млрд АҚШ долларын (82,70%) құрады.

Кірістілік Ұлттық қордың базалық валютасы – АҚШ долларымен есептелді.

Қаржы нарықтарындағы ахуал Ұлттық қордың инвестициялық кірісін нарықтық қайта бағалауға және оның мөлшеріне тікелей әсер еткенін атап өткен жөн. Мәселен, 2022 жылдың қорытындысы бойынша кірістілік (-)10,35%-ды немесе (-)5,8 млрд АҚШ долларын құрады. 2022 жылы Ұлттық қордың осы шығындары іске асырылмағанын және активтер мен валюталарды теріс қайта бағалау салдарынан туындағанын атап өткен жөн.

Жалпы, Ұлттық қорды басқару стратегиясы ұзақ мерзімді болып табылады және активтердің бекітілген стратегиялық аллокациясын қатаң сақтауға бағытталған, осыған байланысты Ұлттық қордың кірістілік көрсеткіштері жөніндегі нәтижелер ұзақ мерзімді көкжиекте бағаланады. Мәселен, Ұлттық қор құрылғаннан бастап 2022 жылғы 31 желтоқсан аралығындағы кезеңдегі инвестициялық кіріс 15,1 млрд АҚШ долларын құрады, ал Ұлттық қордың кірістілігі 90,06% болды, бұл жылдық мәнде 3,02%-ды құрады (2.4.3-сурет).

2.4.3-сурет Ұлттық қор портфелінің АҚШ долларындағы кірістілігі

¹³ Депозиттер 2022 жылғы 17 мамыр – 21 қыркүйек аралығында ашылған жоқ

2022 жылы дербес басқарудағы тұрақтандыру портфелінің активтері ақша нарығының құралдарына және белгіленген кірісі бар бағалы қағаздарға, негізінен АҚШ қазынашылығының бағалы қағаздарына орналастырылды.

2022 жылғы 1 қаңтар – 31 желтоқсан аралығында тұрақтандыру портфелінің кірістілігі 1,15%-ды құрады, осы кезеңде эталондық портфельдің (Merrill Lynch 6-month US Treasury Bill Index) кірістілігі 1,34% болды. (-)0,18% болып қалыптасқан теріс үстеме кірістілік мөлшерлемелердің шапшаң өсуі және өтімділіктің нашарлауы жағдайында эталондық портфель параметрлеріне сәйкес келу үшін жиі-жиі қайта теңгерімдеу қажеттілігіне, сондай-ақ республикалық бюджетке трансферттерді жүзеге асыру мақсатында шетел валютасын сатудың едәуір көлеміне негізделді.

2022 жылғы 1 қаңтар – 31 желтоқсан аралығындағы жинақ портфелінің кірістілігі (-)11,71%-ды құрады.

2022 жылдың басы – 31 желтоқсаны аралығында «Дамушы елдердің мемлекеттік облигациялары» мандатын басқару нәтижесі бойынша кірістілік (-)10,56%-ды құрады. Эталондық портфельдің кірістілігі (-)10,84% болды. Осылайша, 2022 жылы осы мандатты басқару нәтижелері бойынша оң үстеме кірістілік 0,28%-ды құрады.

«Дамушы елдердің мемлекеттік облигациялары» мандаты бойынша портфель мыналардан тұрады:

- 1) дамушы елдердің сыртқы басқарудағы мемлекеттік облигациялары портфелі. Активтерді басқару нәтижелері бойынша кірістілік (-)17,18%-ды, ал бенчмарк кірістілігі (-)16,67%-ды құрады.
- 2) Ұлттық Банктің дербес басқаруындағы Қытай юаніндегі портфель. Қытай юаніндегі портфельдің кірістілігі құрылған сәттен бастап 2022 жылдың нәтижелері бойынша (-)6,1%-ды құрады. Бұл портфель үшін бенчмарк көзделмеген.

«Инвестициялық деңгейдегі корпоративтік облигациялар» мандатын басқару нәтижелері бойынша кірістілік (-)12,92%-ды құрады, ал бенчмарк кірістілігі (-)12,70% болды.

«Дамушы елдердің мемлекеттік облигациялары» мандаты бойынша (-)0,50% мөлшеріндегі, «Инвестициялық деңгейдегі корпоративтік облигациялар» мандаты бойынша (-)0,22% мөлшеріндегі теріс үстеме кірістілік негізінен қолайсыз нарықтық конъюнктураға байланысты. Өткен жылы әлемдік нарықтардағы жоғары белгісіздікке байланысты аталған активтер сыныптары аса құбылмалы болды.

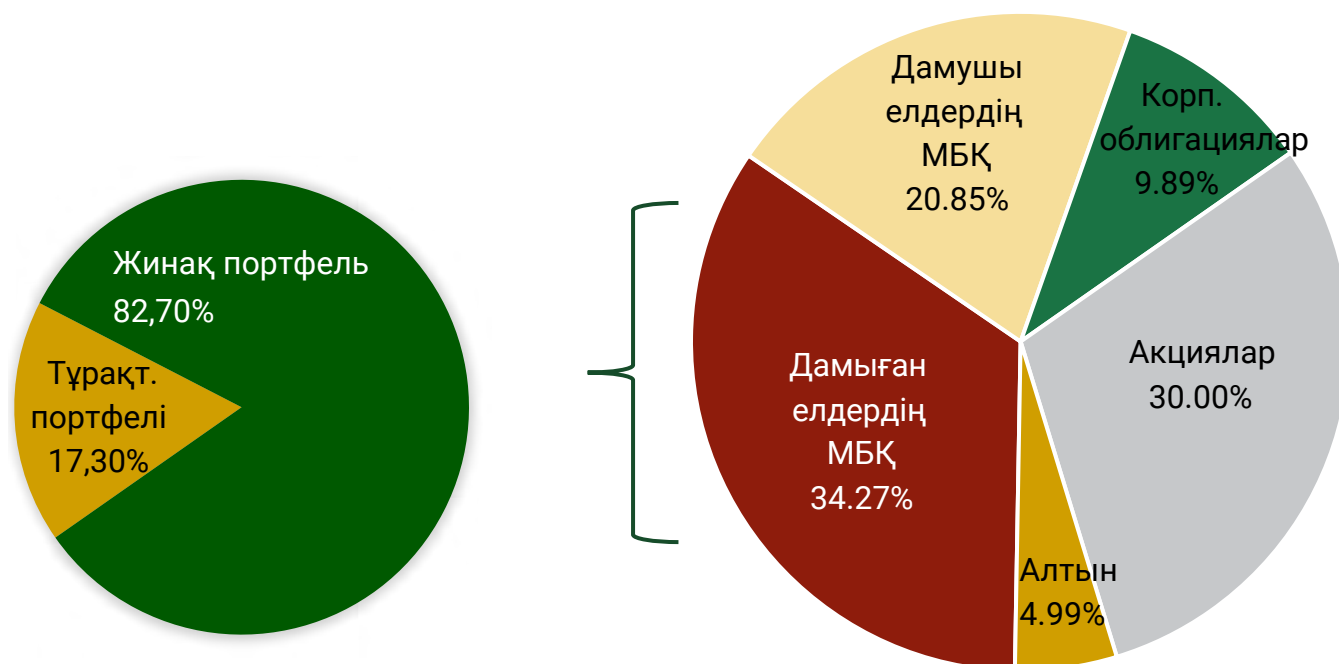
«Жаһандық акциялар» мандатын басқару нәтижелері бойынша кірістілік (-)15,17%-ды, ал бенчмарк кірістілігі (-)17,62%-ды құрады. Эталондық портфельге қатысты 2,45% едәуір оң үстеме кірістілікке негізінен мультифакторлық инвестициялау стратегиясын пайдалану есебінен қол жеткізілді.

«Активтерді жаһандық тактикалық бөлу» мандатының ерекшеліктеріне және кастодиандық сақтаудың жаңа модификацияланған моделіне өтуге байланысты мандат шеңберіндегі басқару 2022 жылғы мамырда ғана қайта басталды. Осылайша, мандаттың осы типі бойынша басқару нәтижелері бойынша кірістілік толық емес 2022 жыл үшін есептелді және бенчмарк кірістілігі (-)4,11% болған кезде (-)3,23%-ды құрады. Басқару нәтижесінде 0,89% үстеме кірістілік алынды.

2022 жылдың қорытындысы бойынша ұзақ мерзімді мақсат шеңберінде Ұлттық қордың жинақ портфелінің активтерін консервативті бөлуден теңгерімді стратегиялық бөлуге көшу аяқталды. Мәселен, 2022 жылы активтердің барынша кірісті сыныптарының үлесі: дамушы елдердің мемлекеттік бағалы қағаздары 20,85%-ға дейін, корпоративтік облигациялар 9,89%-ға дейін, акциялар 30,00%-ға дейін, алтын 4,99%-ға дейін ұлғайтылды.

2.4.4-сурет 2022 жылдың қорытындысы бойынша Ұлттық қордың құрылымы

Портфельді әртараптандыру, активтердің сақталуы мен орнықтылығын қамтамасыз ету мақсатында, сондай-ақ акциялар нарығында құбылмалылықтың өсуі мен түзету тәуекелдерінің болуына қарай пассивті басқарудағы акциялар үшін эталондық портфель 10%-ға дейін – Minimum Volatility, 20%-ға дейін – Quality қорғау стратегияларымен және 20%-ға дейін – ESG Leaders әлеуметтік жауапты индексімен толықтырылды.

Әлеуметтік жауапты немесе ESG (environmental, social and corporate governance) инвестициялау ұғымы соңғы жылдары ESG факторларының маңыздылығының артуына, инвесторлар тарапынан сұраныстың өсуіне, сондай-ақ реттеуші органдар тарапынан жасалатын қысымға байланысты инвесторлар арасында айтарлықтай танымалдылыққа ие бола бастады. Сонымен қатар, жаһандық жылыну процесінің жалғасуына және қоғамның әлеуметтік теңдік мәселесіне деген қызығушылығына байланысты ESG инвестициялаудың маңыздылығы ерекше мәртебеге ие болуда, бұл ESG-ті эмитенттер мен олардың бағалы қағаздарын бағалау процесінде жаңа тәуекел факторы ретінде бағалау қажеттілігіне алып келеді.

ESG инвестициялауды өндіру де парниктік газдар шығарындыларының деңгейі жоғары компанияларға, көмір өндіруші компанияларға және темекі

өнімдерін өндірушілерге инвестицияларды алып тастау арқылы корпоративтік облигациялар портфелінде де көзделген.

Ұзақ мерзімді перспективада кірістілікті арттыру мақсатында акцияларды белсенді басқару шеңберінде белсенді басқарудағы акциялар портфелі 2022 жылдың соңында үлесі 48,4%-ды құраған мультифакторлық стратегиялары бар басқарушылардың пайдасына қайта бөлінді.

Портфельді акциялар нарығындағы айтарлықтай құлдыраудан қорғау мақсатында опциондық стратегияларды пайдалану арқылы хеджирлеу құралдары қолданылды, 2022 жылы олар бойынша іске асырылған пайда 26,9 млн болды.

2.4.3 БІРЫҢҒАЙ ЖИНАҚТАУШЫ ЗЕЙНЕТАҚЫ ҚОРЫНЫҢ ЗЕЙНЕТАҚЫ АКТИВТЕРІН БАСҚАРУ

2022 жылдың қорытындысы бойынша Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтерінің жиынтық көлемі 2022 жылы 1,6 трлн теңгеге немесе 12,1%-ға ұлғайып, 14,6 трлн теңгені немесе зейнетақы жинақтары көлемінің 99,7%-ын құрады (2.4.1-кесте).

2.4.1-кесте Ұлттық Банктің сенімгерлік басқаруындағы Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтері инвестициялық портфелінің құрылымы

Атауы	2022 жылғы 1 қаңтардағы ағымдағы құны, млрд теңге	2022 жылғы 1 қаңтардағы үлесі, %	2023 жылғы 1 қаңтардағы ағымдағы құны, млрд теңге	2023 жылғы 1 қаңтардағы үлесі, %	Кезең ішіндегі өзгеріс, %
Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздары	5 104,8	39,1 %	7 268,5	49,7%	42,4%
Қазақстан Республикасы эмитенттерінің бағалы қағаздары	3 165,9	24,3%	2 956,0	20,2%	-6,6%
Шетел эмитенттерінің бағалы қағаздары	2 922,8	22,4%	2 808,8	19,2%	-3,9%
Қазақстан Республикасының банктеріндегі салымдар	251,7	1,9%	200,4	1,4%	-20,4%
Инвестициялық шоттардағы ақша	434,8	3,3%	27,8	0,2%	-93,6%
Сыртқы басқарудағы активтер	1 382,5	10,6%	1 355,4	9,3%	-2,0%
Басқа да активтер	215,7	1,7%	4,9	0,0%	-97,7%
Жиыны	13 046,6*	100,0%	14 621,9	100,0%	12,1%

* – Жасалған мәмілелер бойынша 431,6 млрд теңге сомасындағы төлем міндеттемелерін ескергенде.

2.4.2-кесте 2022 жылға Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын басқару жөніндегі кеңес мақұлдаған бағыттар шеңберіндегі инвестициялар

Инвестициялар	Көлемі, млрд теңге
Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі шығарған Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздары	2 425,1
Қазақстан Республикасы банктерінің облигациялары	26,6
Жиыны	2 451,7

Шетел валютасында номинирленген зейнетақы активтерін инвестициялау 2022 жылғы 1 қаңтардан бастап қолданысқа енгізілген Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының инвестициялық декларациясында белгіленген валюталық портфельді нысаналы стратегиялық бөлуге сәйкес жүзеге асырылады. 2022 жылдың қорытындысы бойынша зейнетақы активтерінің валюталық портфелінің құрылымы стратегиялық бөлудің нысаналы мәндерінен жол берілетін ауытқулар шеңберінде тұр. Мәселен, 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша дамыған елдер облигацияларының үлесі – 25,7%-ды, дамушы елдер облигацияларының үлесі – 15,7%-ды, корпоративтік облигациялар үлесі – 14,7%-ды, акциялар үлесі 15,5%-ды құрады. 2022 жылы сыртқы басқаруға берілген қаражат көлемі «Жаһандық акциялар» мандаты бойынша 150,0 млн АҚШ долларын құрады. Валюталық портфельдің ағымдағы

құрылымын нысаналы стратегиялық бөлуге келтіру бойынша жұмыс кезең-кезеңімен жүзеге асырылып, 2023 жылы жалғастырылатын болады.

2022 жылы инвестициялық стратегияны жетілдіру және зейнетақы активтерінің сақталуын арттыру жұмысы жалғастырылды және Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Реформалар жөніндегі жоғары кеңестің ұсынымдарын орындау мақсатында Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының инвестициялық декларациясына түзетулер енгізілді. Түзетулерде ESG қағидаттарына сәйкес валюталық портфель акцияларының қосалқы портфелінің бір бөлігін индекстік инвестициялау, сондай-ақ валюталық портфельдің корпоративтік облигацияларына индекстік инвестициялау кезінде ESG қағидаттарын қолдану көзделеді.

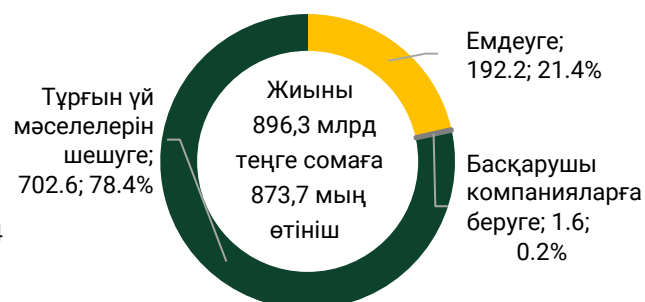

2.4.5-сурет БЖЗҚ зейнетақы активтері бойынша кірістер, млрд теңге

* - Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры салымшыларының шоттарына бөлінген

2.4.6-сурет 2022 жылы салымшылардың орындалған өтініштерінің саны, млрд теңге

Барлығы 2021 жылғы ақпаннан бастап мерзімінен бұрын алу сомасы – 3,50 трлн теңге

2022 жылдың қорытындысы бойынша активтердің көптеген сыныптарының теріс кірістілігіне қарамастан, қолданыстағы инвестициялық стратегия зейнетақы активтерінің 6,55% мөлшеріндегі оң кірістілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді, ал көптеген халықаралық институционалдық инвесторлар активтерді басқаруда теріс нәтижелерге жетіп, айтарлықтай шығындарға ұшырады.

2.4.4 ТӘУЕКЕЛДЕРДІ (ҚАРЖЫЛЫҚ) БАСҚАРУ

Ұлттық Банк тәуекелдердің іске асуы нәтижесінде қаржылық шығындарды азайту мақсатында тәуекелдерді бақылау жөніндегі әдістемелер мен тәсілдерді тұрақты негізде жаңартып отырады.

Әрбір эмитент пен контрәріптес үшін кредиттік сапа бойынша талаптардың тізбесі қойылады, операцияларға, географиялық масштабтағы шоғырлануға лимиттер, валюталар мен эталонды таңдау бойынша шектеулер белгіленеді.

2022 жылы туынды қаржы құралдарымен жасалатын белсенді операциялардың тәуекелдері бойынша бірқатар шектеулер әзірленді. Туынды қаржы құралдарының әрбір ашылатын белсенді позициясы бойынша ықтимал залалдың шегін белгілеу жүйесі, сондай-ақ туынды қаржы құралдарын пайдаланудың ашықтығы мен оңтайландырылуын қамтамасыз ету үшін оны іске асыру тетіктері ұсынылды.

Алтынвалюта активтерінің портфельдері (2.4.4.1-кесте) және Ұлттық қордың инвестициялық операциялары (2.4.4.2-кесте) бойынша тәуекелдердің параметрлері жөніндегі шектеулер қайта қаралды.

Тәуекелдер параметрінің нақты деңгейі алтынвалюта активтерінің бүкіл портфелі үшін 95% ықтималдықпен 1 жылдық тәуекел кезіндегі шама (Value-at-Risk) есепті кезеңде 15,53%-дан аспады, бұл ретте VaR-ға алтын ең көп үлес (шамамен 90%) қосады.

2.4.4.1-кесте

Портфель атауы	Тәуекел параметрлері	Белгіленген деңгейлер	Нақты деңгейлер
Стратегиялық портфель	95% ықтималдықпен 1 айлық тәуекел кезіндегі шама (Value-at-Risk)	10%	2,03%
Өтімділік портфелі	Өтеуге дейінгі орташа өлшемді мерзім	1 жыл	0,17 жыл
Инвестициялық портфель	Портфель дюрациясының (Duration) эталондық портфель дюрациясынан ауытқуы	+30%/- 40%	(-)2,96%
	Портфель кірістілігінің эталондық портфель кірістілігінен ауытқуының күтілетін өзгергіштігі (Tracking error)	2%	0,32%

2.4.4.2-кесте

Портфель атауы	Тәуекелдер параметрлері	Белгіленген деңгейлер	Нақты деңгейлер
Дамыған елдердің мемлекеттік облигациялары портфелі (Жинақ портфелі)	Портфель кірістілігінің эталондық портфель кірістілігінен ауытқуының күтілетін өзгергіштігі (Tracking error)	2%	0,18%
	Портфель дүрәциясының (Duration) эталондық портфель дүрәциясынан ауытқуы	+30 %/- 40 %	(-)2,78%
Дамушы елдердің мемлекеттік облигациялары портфелі (Жинақ портфелі)	Портфель кірістілігінің эталондық портфель кірістілігінен ауытқуының күтілетін өзгергіштігі (Tracking error)	4%	0,67%
	Портфель дүрәциясының (Duration) эталондық портфель дүрәциясынан ауытқуы	+30 %/- 40 %	-8,71%
Акциялар портфелі (Жинақ портфелі)	Портфель кірістілігінің эталондық портфель кірістілігінен ауытқуының күтілетін өзгергіштігі (Tracking error)	3,75%	0,88%
Тұрақтандыру портфелі	Өтеуге дейінгі орташа өлшемді мерзім	1 жыл	0,58 жыл

Ұлттық Банктің және Ұлттық қордың қаржы активтері бойынша күтілетін кредиттік залалды есептеу және олар бойынша провизияларды қалыптастыру¹⁴ бойынша тоқсан сайынғы негізде жұмыс жалға-

стырылды. Сонымен қоса, Ұлттық Банк Қазақстан Республикасының екінші деңгейдегі банктерінің ішкі кредиттік рейтингтерін тоқсан сайынғы негізде белгіледі¹⁵.

2.5 ТАЛДАМАЛЫҚ ЖӘНЕ СТАТИСТИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТ

2.5.1 ҰЛТТЫҚ БАНКТІҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІ МЕН ТАЛДАМАСЫ

Зерттеу қызметі мен талдамалық қызмет Ұлттық Банкте шешімдер қабылдау процесінің маңызды бөлігін құрайды.

Ұлттық Банктің 2021 – 2022 жылдарға арналған зерттеу бағдарламасында көрсетілген бағыттар бойынша Ұлттық Банктің қызметкерлері Ұлттық Банктің ресми сайтында «Зерттеулер» бөлімінде жарияланған жұмыс мақалаларын, сондай-ақ Ұлттық Банктің «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің экономикалық шолуы» мерзімді басылымында бірқатар мақалаларды дайындады.

2022 жылы Ұлттық Банк инфляцияның табиғаты мен инфляциялық күтулерді зерттеу бойынша бірқатар зерттеулер жүргізді. «Қазақстандағы тұтынушылық инфляцияға өндірушілер бағасының әсері» атты жұмыста өнеркәсіптік өнім өндірушілердің баға индексі мен Қазақстандағы тұтыну бағаларының индексі арасындағы өзара байланыс зерттелді. Эмпирикалық талдау қысқа мерзімді перспективада

өндірушілердің баға индексі тұтынушылық инфляция үшін озыңқы индикатор болып табылатынын және уақыт өткен сайын орта мерзімді перспективада өндірушілердің баға индексі тұтыну бағаларына тәуелді болатынын көрсетті.

«Қазақстандағы инфляциялық күтулердің тұрақтануын бағалау» тақырыбы бойынша зерттеу нәтижелері халықтың инфляциялық күтулерінің тұрақтанбағанын көрсетті, бұл ретте соңғы жылдары тұрақтану дәрежесі макроэкономикалық көрсеткіштердің қысқа мерзімді ауытқуларына тәуелді екенін көрсете отырып, төмендеді. Кәсіби талдаушылардың инфляциялық күтулері де тұрақтанбаған, алайда олардың күтулерінің тұрақтану деңгейі халыққа қарағанда жоғары.

«Қаржылық сауаттылық және үй шаруашылықтарының инфляциялық күтулері» атты зерттеу жүргізілді, оның негізгі тұжырымы экономикада объективті инфляциялық күтулерді қалыптастыруда халықтың қаржылық сауаттылығының маңызды рөл атқаратыны болып табылады, бұл халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру және орталық банктің комму-

¹⁴ 9 «Қаржы құралдары» халықаралық қаржылық есептілік стандартына сәйкес, Standard & Poor's халықаралық рейтингтік компаниясы берген қаржы активтерінің кредиттік рейтингіне және дефолт ықтималдығы кестесіне негізделген

¹⁵ банктің классикалық қаржылық көрсеткіштерін және халықаралық рейтингтік агенттіктер белгілеген кредиттік рейтингті бағалау әдістемесіне, сондай-ақ банктің несие портфелін бағалауға негізделген.

никациялық саясатын кең аудиторияға, соның ішінде қаржылық сауаттылығы төмен топтарға бейімдеу қажеттілігін көрсетеді.

«Бәсекелес ортаның баға белгілеуге әсері» атты жұмыста Қазақстандағы бәсекелес орта мен баға белгілеу арасындағы өзара байланыстың бар-жоғы тексерілді. Зерттеу нәтижелері жетілмеген бәсекелестік деңгейі мен баға деңгейі арасында оң байланыстың бар екенін көрсетті, сондай-ақ бәсекелес ортаның баға процестеріне әсері туралы түсінікті жақсартты.

Сонымен қатар, 2022 жылы болжам жасау үшін модельдік аппаратты жетілдіру жұмысы жалғастырылды. «Қазақстан үшін инфляцияның динамикалық факторлық моделі» зерттеуінің шеңберінде әртүрлі аспектілердің (сыртқы факторлар, сұраныс пен ұсыныс) әсерін көрсететін, байқау жасалмайтын айнымалылар анықталды және OLS моделін құру арқылы олардың инфляциялық процестерге тигізетін әсеріне сандық бағалау жүргізілді. Әр түрлі айнымалыларды шығу табиғаты бойынша одан әрі топтастыра отырып, OLS модельге қосу арқылы жекелеген факторлардың қосатын үлесіне қосымша бағалау жүргізілді. Модель сипаттайтын айнымалылар арасындағы қатынастарды түсіндіру үшін «дисперсияның ыдырауын» (variance decomposition) бағалау мақсатында векторлық авторегрессия (VAR) моделі де құрылды. Зерттеу нәтижелеріне сәйкес инфляциялық процестердің динамикасына негізгі үлесті импорттың жоғары үлесіне байланысты сыртқы фактор, сондай-ақ құрылымдық теңгерімсіздіктер мен шектеулердің болуын жанама түрде көрсететін маусымдық фактор мен инерция факторы қосады.

«Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкінде түпкілікті пайдалану әдісімен ЖІӨ-ні қысқа мерзімді болжау жүйесі» атты жұмыста ЖІӨ-ні сұраныс жағынан болжаудың қолданыстағы жүйесі және болжамды бағалары сынақ кезеңінде әрбір модельдің орташа квадраттық қателерін (RMSE) саралау жолымен біріктірілетін эконометрикалық модельдердің жүйесі болып табылатын Біріктірілген сұранысты болжаудың аралас бағалау моделі (БСБАБМ) сипатталған. Кейбір модельдік сыныптарды, болжамдарды біріктіру әдістерін өзгерту, сондай-ақ болжаудың әртүрлі кезеңдерінде экзогендік параметрлерді қатыстыру арқылы аталған модельге жаңарту жүргізілді.

Тоқсандық болжау моделін (QPM) жетілдіру шеңберінде модельдің теңдеулеріне азық-түлік және азық-түлікке жатпайтын инфляцияның инфляциялық күтулерінің айнымалылары енгізілді, бұл әртүрлі сценарийлерде инфляциялық күтулердің траекториясын нақты белгілеуге мүмкіндік берді. Сонымен қатар, әлемдік азық-түлік инфляциясының және сауда әріптес елдердің өлшемді инфляциясының ұзақ мерзімді

параметрлері, сондай-ақ нақты тиімді айырбастау бағамының ұзақ мерзімді тепе-теңдік параметрлері аздап өзгерді. Осындай өзгерістердің нәтижесінде модельдің болжау сапасы жақсарды.

Ұлттық Банк «Төлем және қаржылық технологияларды дамыту орталығы» АҚ-мен бірлесіп, тұтыну бағаларын мониторингтеу және талдау жөніндегі NBK Price Tracker ақпараттық жүйесін жетілдіру жұмысын жалғастырды: өңірлік қамту кеңейтілді, бағаны бақылау үшін жаңа тауарлар енгізілді, тауарлар пулын сыныптау үшін машиналық оқыту модельдерін жетілдіру жұмысы жүргізілді.

Ұлттық Банк сыртқы экономикалық қызметті талдауға арналған зерттеулер циклін жалғастырды. Атап айтқанда, «Экспорттық және импорттық бағалардың құбылмалылығы» зерттеуінде нарықтық өзгермелі айырбастау бағамы шикізатқа жатпайтын тауарлар мен тұтыну тауарларының бағасын өзгерту арқылы ағымдағы шоттың динамикасына жанама әсер ететін тұрақтандырушы фактор болып табылады деген тұжырым жасалды.

Қазақстанның халықаралық саудасы бойынша статистиканың қамту аясын кеңейту және төлем балансындағы қателер мен олқылықтарды азайту жұмыстарының шеңберінде жеке тұлғалардың шетелдік тіркеу нөмірлері бар жеңіл автомобильдерді әкелуін есепке алу мақсатында «Төлем балансындағы автомобильдердің «рұқсат етілмеген» импортын бағалау» және MCC кодтар бөлінісінде төлем карточкалары пайдаланылған төлемдер бойынша банктік есептілік негізінде жеке тұлғалар интернет арқылы сатып алған тауарлардың трансшекаралық электрондық саудасының көлемін есепке алу мақсатында «Төлем балансының статистикасындағы трансшекаралық электрондық сауданы есепке алу» атты зерттеулер жүргізілді.

2022 жылы Ұлттық Банк Қазақстандағы макропруденциялық реттеу мәселелері бойынша зерттеулер сериясын жүргізді. Мәселен, «Өтімділік бойынша пруденциялық талаптар және тәуекелге бағдарланған тәсіл» деген зерттеуде Базель банктік қадағалау комитеті ұсынған өтімділіктің пруденциялық нормативтерін (LCR және NSFR) Қазақстанда ендіру практикасына, сондай-ақ Қазақстан нормативтерінің Базель стандарттарына сәйкестігіне жасалған талдау ұсынылды, балама түсіндірмелердің әсері бағаланды, қорландыру тәуекелдерін көрсету және өтімділікті басқарудың нарықтық практикаларын жақсарту үшін нормативтердің ақпаратты беруі мен тиімділігі, олардың басқа нормативтермен өзара іс-қимыл жасауы және реттеушілік және бәсекелес ортаның шарттылығы талқыланды. Сонымен қатар, күтпеген

өзгерістер сценарийлерін іске асыру кезіндегі әсеріне талдау жүргізілді.

«Халық депозиттерінің қазақстандық нарығы: проблемалар және шешім» атты жұмыста Қазақстанның депозиттер нарығына талдау жүргізілді, оны реттеудің негізгі проблемалары, оның ішінде адал емес бәсекелестік проблемалары, әлсіз капиталдан-дырылған банктердің депозиттер бойынша мөлшер-лемелерді қоса алғанда, депозит нарығына тигізетін әсері сипатталды, депозит нарығын реттеудің негізгі кезеңдері және «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ-ның мөлшерлемелерін реформалау себептері сипатталды, сондай-ақ депозит нарығын реттеу мен дамытудың халықаралық тәжірибесі зерделенді.

2022 жылы Ұлттық Банк «Төлем жүйесінің болашағы» бағыты бойынша бірқатар зерттеулер жүргізді. «Төлем индустриясының негізгі трендтері» деген тақырыптағы зерттеуде әртүрлі елдер мен олардың орталық банктерінің тәжірибесін ескере отырып, төлем индустриясындағы соңғы үрдістерге талдау жүргізілді, атап айтқанда жаңа және табысты қолданылып келе жатқан төлем сервистері, төлем қызметтерін көрсету құралдары мен модельдері қаралды, оларды ендіру нәтижелері талданды. «Қазақстанның ұлттық төлем жүйесін реформалау» атты зерттеуде төлем жүйелерін реформалау бойынша әлемдік тәжірибеге жасалған талдау, оның ішінде Қазақстанның ұлттық төлем жүйесін қалыптастыру тәжірибесі көрсетілді, елдердің ұлттық төлем жүйелеріне реформалау жүргізуінің негізгі факторлары мен себептері қаралды, жүргізілген реформаларды бағалау және тиісті тұжырымдар ұсынылды.

Зерттеулер сериясы Қазақстандағы қолма-қол ақша айналысының ағымдағы жай-күйін және оның даму перспективаларын талдауға арналған. Қолма-қол ақшасыз төлемдердің дамығанына қарамастан, айналыстағы қолма-қол ақша сомасының ұлғаю үрдісі қатар байқалады және қолма-қол ақшаның өтімділік көрсеткіші бойынша балама төлем құралдарына қарағанда артықшылығы бар екені «Көлеңкелі экономикамен күресу құралы ретінде қолма-қол ақша айналысын реттеу шаралары» деген зерттеудің тұжырымы болды. Алу сомасының шекті мөлшерін белгілеу арқылы қолма-қол ақшаны реттеу заңды тұлғалардың салық төлеуден жалтару схемаларына қатысу тәуекелдерін азайту және кәсіпкерлік субъектілері операцияларының ашықтығын арттыру бойынша тиімділіктің алғашқы нәтижелерін көрсетті, сондай-ақ елдегі көлеңкелі экономика мен сыбайлас жемқорлықтың төмендеуін ынталандыра отырып, қолма-қол ақшасыз төлемдерді пайдалану аясын кеңейтуге ықпал етті. Сонымен қатар, бұл панацея

емес, негізгі күш-жігерді көлеңкелі айналым көздерін анықтауға және олармен күреске бағыттаған жөн.

Қазақстанда қолма-қол ақшаға сұранысты қалыптастыратын факторларды зерделеу мақсатында «Қазақстан Республикасында айналыстағы қолма-қол ақша көлемін болжау модельдерін жетілдіру» зерттеуі және «Экономика субъектілерінің қолма-қол ақшаны пайдалануының орта мерзімді перспективалары» деген әлеуметтік зерттеу жүргізілді. Зерттеу нәтижелері бойынша халықтың экономикалық белсенділігі мен өмір сүру сапасының негізгі көрсеткіші ретінде қолма-қол ақшаға деген сұранысты қалыптастыратын негізгі фактор ЖІӨ болып табылатыны анықталды. Бұл ретте ЖІӨ-ні құрайтын салалардың ішінде сауда қолма-қол ақшаға деген сұраныстың өзгеруіне айтарлықтай әсер етеді. Халықтың әлеуметтік пікіртерімі пікіртерімге қатысқандардың 60%-ы күнделікті есеп айырысу кезінде қолма-қол ақшаны пайдаланатынын; бизнес субъектілерінің айналымындағы қолма-қол ақшаның орташа үлесі 30-40%-ды құрайтынын; пікіртерімге қатысқандар шығыстарының 35%-ы қолма-қол ақшамен төленгенін көрсетті.

«Ұлттық Банктің инвестициялық монеталары мен өлшеуіш құймаларын инвестициялау құралы ретінде дамыту перспективалары» жұмысы Ұлттық Банктің инвестициялық монеталары мен аффинирленген алтынның сертификатталған өлшеуіш құймаларының нарығын талдауға және осы нарықты дамытуда халықаралық тәжірибені қолдану мүмкіндігін қарауға бағытталған. Талдау көрсеткендей, Қазақстанда өлшеуіш құймалар нарығы жылдам қарқынмен дамып келеді, ал инвестициялық монеталар нарығында соңғы жылдары сұраныстың аздап өсуі байқалады. Халықаралық тәжірибе пандемия кезінде АҚШ, Жапония, Германия, Аустрия және Ұлыбритания нарықтарында бағалы металдардан жасалған өнімдерге, соның ішінде инвестициялық монеталар мен өлшеуіш құймаларға сұраныстың артқанын көрсетеді.

2021 жылдың соңында Ұлттық Банк академиялық және ғылыми-зерттеу ортасының субъектілеріне орталық банктің тәуелсіздігі және инфляция бойынша мақсатқа қол жеткізу мәселелерін; импортты алмастыру және әртараптандыру жөніндегі шаралардың нәтижелілігін; үй шаруашылықтарының борышын, гетерогенділік пен қаржылық тұрақтылықты; сегменттелген еңбек нарығын және біліктілікке деген сұраныстың циклдік икемділігін; Қазақстандағы жекеше капиталдың нарығын және оның даму перспективаларын; бағалы қағаздар нарығында білікті және біліктілігі жоқ инвесторларды қорғау тетіктерін; бюджеттік шығыстардың циклдік күтпеген өзгерістері мен фискалдық мультипликаторларын зерделеуге 8 зерттеу грантын берді. 2022 жылы грант алушылармен жұмыс аяқталды және жүргізілген

зерттеулердің нәтижелері Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсында «Ұлттық Банктің зерттеу гранттары» бөлімінің «Конкурстық іріктеу нәтижелері» деген шағын бөлімінде жарияланды.

Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдердің ашықтығын қамтамасыз ету және коммуникацияның тиімділігін арттыру үшін баспасөз релиздері, сондай-ақ талдау және зерттеу материалдары жарияланды. Инфляциялық процестерге ықпал ететін негізгі макроэкономикалық факторларды талдау нәтижелері, сондай-ақ базалық мөлшерлеме деңгейі бойынша шешімдер қабылдау кезінде пайдаланылған макроэкономикалық параметрлердің болжамдары «Ақша-кредит саясаты туралы баяндама» атты тоқсан сайынғы басылымда көрініс тапты. Халықтың, ғылыми және экономикалық қоғамдастықтың экономиканың сыртқы секторына байланысты күтулер туралы хабардар болуын арттыру мақсатында осы басылымға төлем балансының ағымдағы шотының болжамы енгізілді.

Өткен айдағы инфляциялық процестер мен инфляцияның құрамдас бөліктерін, оның ішінде осы үрдістер негізінде жатқан факторларды ай сайынғы талдау «Инфляциялық үрдістер» шолуында көрсетілген. 2022 жылы аталған жарияланымға маусымдық тазартылған және базалық инфляция, сондай-ақ сыртқы азық-түлік бағасының динамикасы бойынша бөлімдер енгізілді.

2022 жылы Ұлттық Банк қаржы нарығына егжей-тегжейлі талдау жасалатын, тоқсан сайынғы «Қаржы нарығын шолу» басылымын және қаржы секторының негізгі нарықтарын (депозит, кредит, валюта, ақша нарықтары, ақша агрегаттары және МБҚ нарығы) талдау, сондай-ақ төлем жүйелерін, зейнетақы жүйесін және халықаралық резервтерді талдау көрсетілетін «Қаржы нарығындағы ахуал туралы» ай сайынғы баспасөз релизін жариялауды жалғастырды. Бір жыл ішінде көрсеткіштер динамикасына тереңірек талдау жасау арқылы ұсынылатын ақпараттың сапасы жақсарды.

2022 жылы жүйелік тәуекелдерді талдау және макроэкономикалық жағдайларды, МБҚ нарығын, жылжымайтын мүлік нарығын талдауды қоса алғанда, қаржылық тұрақтылық саласындағы зерттеулер, сондай-ақ COVID-19 пандемиясының әсерін ескере отырып, қаржылық тұрақтылықтың кредиттік және өзге де тәуекелдерін бағалау нәтижелері «Қазақстанның қаржылық тұрақтылығы туралы есеп 2021»-де жарияланды. Сонымен қатар нарықтағы кредиттік ресурстарға деген сұраныс пен ұсынысты анықтау үшін банктердің кредиттік пікіртерімінің нәтижелері жарияланды.

Іскерлік белсенділік индексі бойынша шолу жетілдірілді: 2022 жылғы сәуірден бастап тау-кен өнеркәсібі бөлінді, 2022 жылғы қазаннан бастап шолуды ұсыну нысаны өзгертілді, секторлар бөлінісінде бизнес-циклдің өзгеру индикаторлары бойынша толығырақ ақпаратты көрсету мен қарауды жақсарту үшін дашборд салынды. Алынған бағалардың өзектілігін қамтамасыз ету үшін Ұлттық Банктің сайтында шолуларды жариялау мерзімдері едәуір қысқартылды. 2022 жылғы қазаннан бастап іскерлік белсенділік индексі бойынша шолу «Қазақстан қор биржасы» АҚ-ның сайтында жарияланады, бірқатар деректер Thomson Reuters ақпараттық базасында да орналастырылады.

2022 жылы сыртқы сектор саласында Ұлттық Банктің «Қазақстан Республикасының төлем балансы және сыртқы борышы» атты тоқсан сайынғы 4 ресми басылымы дайындалып, жарияланды. Төлем балансының ағымдағы шотының болжамын жақсарту шеңберінде эконометрикалық модельдерді одан әрі құра отырып, дивидендтер мен кері инвестицияларды экономика секторлары бойынша төлеуге бөлу арқылы кірістер балансын болжау техникасы жетілдірілді.

Ұлттық Банк қызметкерлерінің зерттеу әлеуеті халықаралық қаржы ұйымдары, басқа мемлекеттердің орталық банктері ұйымдастырған онлайн-конференциялар мен вебинарларға қатысу, техникалық көмек алу арқылы арттырылды.

2022 жылы «КМПГ Такс Энд Адвайзори» ЖШС «Ұсыныс тізбегіндегі азық-түлік тауарларына баға белгілеу» зерттеуін жүргізу бойынша қызмет көрсету жұмысын бітірді. Зерттеу нәтижелері бойынша тауар өндірісінің құнын бағалау, азық-түлік тауарлары бағасының құрылымын айқындау, Қазақстан өңірлерінің бөлінісінде көтерме және бөлшек сауда нарықтарындағы азық-түлік өнімдеріне баға белгілеу процестерін зерделеу бойынша материалдар ұсынылды. Сонымен қатар азық-түлік нарықтарындағы бәсекелестіктің жай-күйін талдау, мемлекеттің тамақ өнімдеріне баға белгілеудегі рөлі, сыртқы факторлардың ішкі бағаларға тигізетін ықпалын талдау және сұраныс пен ұсыныстың күтпеген өзгерістері нәтижесінде бағаның өзгеру қарқынына қосылатын үлесті сандық бағалау ұсынылды.

Ұлттық Банкте талдау және болжау жүйесін жетілдіру мәселелері бойынша техникалық көмек көрсету шеңберінде Ұлттық Банк пен Корея Банкі арасында әріптестік бағдарламасына қол қойылды. Техникалық көмек макроэкономикалық талдауды, болжау және модельдеу процесін жетілдіру, саясат шараларын болжау және талдау үшін үлкен деректерді қолдану мәселелерін талқылауды көздейді. Техникалық көмек аясындағы тақырыптардың бірі Корея Банкінің

құрылымдық макроэкономикалық модельдерді, соның ішінде динамикалық стохастикалық жалпы тепе-теңдік (DSGE) модельдерін құру бөлігіндегі тәжірибесін зерттеу болды. Сыртқы күтпеген өзгерістердің Қазақстан экономикасына әсерін бағалау жүйесін құру жұмысы басталды.

Екінші деңгейдегі банктердің корпоративтік кредиттік портфелін макро стресс тестілеу әдіснамасын әзірлеу бойынша Халықаралық валюта қоры тарапынан техникалық көмек алынды. Жүргізілген стресс-тестілеу шеңберінде кредиттік тәуекелдің екі макроэкономикалық моделі құрылды. Бірінші модель – нақты сектордың ірі және орта кәсіпорындарының қаржылық көрсеткіштері негізінде, екінші модель Кредиттік тіркелім деректері бойынша корпоративтік портфельдің сапа көрсеткіштері негізінде жасалды.

2.5.2 СТАТИСТИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТ

Ұлттық Банктің статистикалық қызметі халықаралық стандарттар мен статистикалық есепке алу қағидаттарына, сондай-ақ шетелдік орталық банктер мен халықаралық статистикалық ұйымдардың деректерімен жұмыс істеу стандарттары мен практикасына негізделеді.

2022 жылы Ұлттық Банк Қазақстан Республикасы Үкіметінің мемлекеттік органдар деректерінің ұлттық платформасын қалыптастыру және басқа да цифрлық технологияларды, оның ішінде халықаралық ынтымақтастық шеңберінде ендіру жөніндегі іс-шараларына белсенді түрде қатысты.

Ақша-кредит статистикасы және қаржы нарығының статистикасы

2021 жылдың соңында банктерден әкімшілік деректерді жинаудың орталықтандырылған тәсіл форматына көшу кредиттік нарық бойынша жарияланатын ақпараттың тізбесін кеңейтуге және бақылау-қадағалау мақсаттары мен статистикалық мақсаттарда пайдаланылатын деректердің салыстырмалылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. 2022 жылы Ұлттық Банк жаңартылған дерек көздерінің негізінде банк секторының көрсеткіштері бойынша кредиттік және депозиттік нарық жөніндегі жарияланымды жүзеге асырды.

Экономиканың нақты секторын кредиттеу операцияларын толық статистикалық қамтуды қамтамасыз ету мақсатында Ұлттық Банк статистикалық ақпараттың құрамын кеңейту және пайдаланушыларға неғұрлым толығырақ деректерді ұсыну бойынша жұмыс жүргізді. Осы өзгерістерді ендіру алдында банктер мен микроқаржылық қызметті жүзеге асы-

ратын ұйымдар ұсынатын кредиттер бойынша деректердің сапасын жақсарту жұмыстары жүргізілді.

2022 жылы Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсында банктерден бөлек кредиторлардың кең ауқымын – ұлттық даму институттары мен микрокредиттеуді қамтитын кеңейтілген анықтамадағы экономиканы кредиттеу жөніндегі деректер, сондай-ақ банктер мен «Қазақстанның Даму Банкі» АҚ кіретін банк секторының кредиттері бойынша деректер орналастырылды.

2023 жылы ұсынылатын статистиканы кеңейту жұмыстарын жалғастыру шеңберінде Ұлттық Банк қарыз алушыларды кәсіпкерлік субъектілерінің типтері, экономикалық қызмет түрлері бойынша, сондай-ақ кредиттеу мақсаттары (объектілері) бөлінісінде бөле отырып, банк секторының экономиканы кредиттеуі жөніндегі деректерді ресми интернет-ресурста орналастыратын болады.

Еуразиялық экономикалық одақтың Еуразиялық экономикалық комиссиясымен әдіснаманы жақындастыру, деректердің сапасын жақсарту және ақша-кредит статистикасы және қаржы нарығының статистикасы бойынша бекітілген форматтар мен мерзімдерге сәйкес статистикалық ақпаратты ұсыну бөлігінде тұрақты негізде ынтымақтастық жүзеге асырылуда.

Статистикалық қызмет шеңберінде Еуразиялық экономикалық одақ қызметінің цифрлық күн тәртібін іске асыру SDMX стандарты негізінде статистикалық ақпарат алмасудың цифрлық технологияларын ендіру арқылы жүргізіледі. Ұлттық Банк Еуразиялық экономикалық одаққа мүше елдердің орталық банктерінің алғашқыларының бірі болып ақша-кредит статистикасы бойынша есептер үшін SDMX стандартын сынақтан өткізу жөніндегі жұмысқа қосылды. 2022 жылы SDMX форматын пайдалана отырып, Еуразиялық экономикалық комиссияға кредиттік нарық және валюта бағамдары бойынша деректер жіберілді.

Есептілікті жинау және деректерді тарату бойынша құралдарды дамыту

2022 жылы қаржы нарығы субъектілерінің деректерін жинау мен өңдеудің технологиялық платформаларын дамытумен қатар, әдіснамалық талаптарды оңтайландыру саласында бірқатар іс-шаралар өткізілді.

2022 жылы Ұлттық Банктің Деректер қоймасына «Бағалы қағаздардың орталық депозитарийі» АҚ-ның бағалы қағаздарымен операциялар бойынша транзакциялық деректерді тікелей жүктеу жөніндегі

жобаны іске асыру және тиісті деректер тобын әзірлеу аяқталды, оны кейіннен қаржы нарығының басқа қатысушыларына кең ауқымда қолдану жоспарланып отыр. Бұл шешім респонденттерге түсетін жүктемені едәуір азайтуға және ақпарат алудың және деректермен жұмыс істеудің оралымдылығын арттыруға мүмкіндік берді, іске асыру қорытындысы бойынша респондент ұсынатын есептілік нысандарының саны қысқартылды. Қадағалау процестерін оңтайландыруға байланысты кредиттік бюролардың есептілігін қысқартуды ескере отырып, осы респонденттер үшін есептердің жалпы саны 75%-ға (есептіліктің 24 нысанынан 6 нысанына дейін) қысқартылды.

Ұлттық Банктің «Кредиттік тіркелімінің» және кредиттік бюролар іске асыратын Кредиттік тарих дерекқорының міндеттерін іске асыру үшін кредиттік ақпарат көрсеткіштерін жақындату және бірізге түсіру жұмысы да жалғастырылып, кредиттік ақпаратты жинау үшін көрсеткіштердің бірыңғай жиынтығын технологиялық тұрғыдан іске асыру тұжырымы әзірленді.

«Мемлекеттік аппараттың қызметін бюрократиядан арылту жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 13 сәуірдегі №872 Жарлығын іске асыру және Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі жүргізетін мемлекеттік ақпараттық-талдамалық жүйесінің порталын дамыту жөніндегі жұмыстардың шеңберінде кейіннен «Smart Data Ukimet» мемлекеттік ақпараттық-талдамалық жүйесінің порталында тұрақты негізде орналастыру үшін Ұлттық Банктің деректерін дайындау бойынша жұмыс жүргізілді.

Ұлттық Банк Қаржы нарығы субъектілерінің бизнес-деректерінің базасын, оның ішінде қаржы нарығын реттеу және дамыту жөніндегі уәкілетті органмен, кредиттік бюролармен және қадағалауға алынған ұйымдармен өзара іс-қимыл жасаса отырып дамыту, деректерді тікелей жүктеу құралдарын дамыту бойынша жұмысты жалғастырады, бұл заманауи талдау құралдарын пайдалануға, зерттеулердің тереңдігін ұлғайтуға ықпал етеді және инновациялармен заманауи реттеу технологияларын қолдануға арналған әлеуетті кеңейтеді.

2.6 ҚАРЖЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУ ЖӘНЕ КОРПОРАТИВТІК ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

2.6.1 ҚАРЖЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУ

2022 жылы Ұлттық Банк Қаржылық технологиялар мен инновацияларды дамыту жөніндегі 2020 – 2025 жылдарға арналған тұжырымдаманы іске асыруды жалғастырды және бірқатар іс-шараларды жүзеге асырды.

Open API және Open Banking дамыту шеңберінде 2023 – 2025 жылдарға арналған Open API және Open Banking технологияларын дамыту тұжырымдамасы бекітілді, ақпараттық стандарттар үшін ашық деректер модельдерінің жобасы, сондай-ақ ақпараттық қауіпсіздік жөніндегі стандарттың жобасы әзірленді.

«Қаржы нарығында қаржылық технологияларды дамытуға арналған алаңдарды құру» бағытының шеңберінде Ұлттық Банк Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің өкілдерімен бірлесіп, инновацияларды дамытудың тиімділігі және нарыққа қатысушылардың ұсыныстарын қарауға арналған бірыңғай алаңдарды (ко-

миссияларды) құру мақсатында Реттеудің ерекше режимін дамытудың жұмыс тобын құрды.

2022 жылғы маусымда «Astana Hub» халықаралық IT-стартаптар технопаркі» корпоративтік қорымен бірлесіп, индустриядағы адам капиталын және бөлінген тізілімдер технологиясына негізделген цифрлық жобаларды дамыту арқылы өңірдегі блокчейн-индустрияны қолдау үшін «Blockchain Center» жобалық офисі құрылды.

Қаржы нарығының қатысушыларымен, тәуелсіз сарапшылармен, технологиялық провайдерлермен және халықаралық ұйымдармен өзара іс-қимылды қамтамасыз ету арқылы цифрлық қаржы инфрақұрылымын дамыту мақсатында Қазақстанның ұлттық цифрлық валютасын ендіру мәселелерін кешенді түрде зерттеуге бағытталған Digital Tenge Hub коллаборативтік алаңы да іске қосылды.

Сонымен қатар, 2022 жылы Ұлттық Банктің геореттелген деректерді өңдеу орталықтарын дамыту және толық жарақтандыру шеңберінде SD-WAN технологиясына техникалық зерттеп-қарау жүргізілді, бюджет-

ті қалыптастыру үшін техникалық талаптар әзірленді (2023 жылы ендіруді бастау жоспарлануда), қосымша есептеу қуаттары, резервтік көшіру жүйелері орнатылды және теңшелді, аса маңызды АТ-сервистерін резервтеуді ұйымдастыру пысықталды.

Бұдан басқа Ұлттық Банк Ұлттық Банктің 2021–2022 жылдарға арналған цифрландыру бағдарламасын іске асыру мақсатында активтерді басқару жұмыстарының шеңберінде Активтер мен тәуекелдерді басқару жүйесін өнеркәсіптік пайдалануға енгізді.

Әкімшілік-шаруашылық қызмет, қолма-қол ақша айналысы және персоналды басқару процестерін автоматтандыру үшін лицензиялық бағдарламалық қамтылым мен жұмыстарды берушіні таңдаудың бекітілген өлшемшарттары ескеріле отырып, ERP-жүйесін сатып алуға арналған іс-шаралар жүзеге асырылды. Сондай-ақ RPA (Robotic Process Automation) технологияларын ендіру бойынша жобалық жұмыстарының шеңберінде бюджеттеу және Ұлттық Банктің сатып алулары бойынша бизнес-процестерді роботтандыруға арналған лицензиялық бағдарламалық қамтылымды сатып алу және ендіру бойынша жобалық жұмыстар жүргізілді. 2022 жылғы 31 наурыздан бастап лицензиялық бағдарламалық қамтылым өнеркәсіптік пайдалануға берілді.

Банк секторының АТ-сервистерінің апатқа төзімділігін қамтамасыз ету мақсатында геореттелген деректерді өңдеу орталықтарына көшуді жоспарлау бойынша кешенді іс-шаралар жүргізілді. Банктердің деректерін өңдеудің негізгі және резервтік орталығын орналастырудың техникалық мүмкіндіктерін кешенді түрде қарау мақсатында банктердің, Қазақстан қаржыгерлері қауымдастығының, мемлекеттік органдар мен телекоммуникациялық ұйымдардың өкілдерінен тұратын жұмыс тобының құрамы жасақталып, бекітілді¹⁶. Телекоммуникациялық операторлардың жұмыс істеп тұрған телекоммуникациялық желілер мен энергетикалық ресурстарды ескере отырып, Қазақстан Республикасының аумағындағы әртүрлі елді мекендерде Банктердің деректерін өңдеудің негізгі және резервтік орталығын орналастырудың техникалық мүмкіндіктері туралы ұсыныстары бойынша бірқатар талқылаулар жүргізілді. Бұдан басқа, 20 банкке сауалнама жүргізіліп, Деректерді өңдеу орталығына қойылатын жиынтық талаптар қалыптастырылды.

2023 жылы Ұлттық Банктің деректерді корпоративтік сақтау орнының нысаналы архитектурасын

әзірлеу, Ұлттық Банк инфрақұрылымының ақауға төзімділігін қамтамасыз ету мақсатында геореттелген деректерді өңдеу орталықтарына көшу, банктерді геореттелген деректерді өңдеу орталықтарына көшіру бойынша шоғырландырылған шешімді тұжырымдау, ERP-жүйені сатып алуға және ендіруге байланысты іс-шараларды жүргізу – өнім берушіні таңдау, шарт жасасу және шарттың талаптарына сәйкес бизнес-процестерді автоматтандыруды ендіру («Цифрлық ядро» АЖ-да іске асырылған бизнес-процестердің саны) бойынша басталған жобаларды іске асыру жалғасатын болады.

2.6.2 КОРПОРАТИВТІК ҚАУІПСІЗДІК

2022 жылы Ұлттық Банк Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмасын іске асыру мақсатында қаржы саласындағы кибер оқыс оқиғаларды жинау, мониторингтеу және оларға ден қою бойынша бірыңғай технологиялық платформаны (бұдан әрі – БТП) енгізді.

БТП-ны дамыту шеңберінде құпия ақпараттың шығып кетуін болдырмау, осалдықты сканерлеу, күрделі қатерлерді анықтау, басып кірулерді болдырмау, ақпараттандыру объектілерін DDoS-тан және нысаналы кибершабуылдардан қорғау үшін ақпараттық қауіпсіздіктің оқыс оқиғаларына ден қою жөніндегі технологиялық шешімдер, сондай-ақ ақпараттық қауіпсіздік жүйелері мен құралдары стегінің жұмысы қамтамасыз етілді.

2022 жылы Қаржы секторын дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын¹⁷ іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспарын жүзеге асыру мақсатында БТП-ға төлем қызметтері нарығының 112 қатысушысы қосылды.

Бүгінгі таңда БТП-ға 159 ұйым (2022 жылы – 112 ұйым, 2023 жылғы I-тоқсанда – 47 ұйым) қосылып, қаржы саласының ақпараттандыру объектілері қауіпсіздігінің киберқатерлері мен осал тұстарының алдын алуға, болдырмауға бағытталған 556 оқиға жарияланды.

Сонымен қатар, БТП-ның жұмыс істеуі мен дамуы шеңберінде Ұлттық Банктің базасында Threat Intelligence функционалын, Ұлттық Банктің ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылымына хакерлік шабуылдарды имитациялауды, цифрлық дәлелдемелер жинауды және криминалистикалық талдауды іске асыратын үш сараптамалық қолдау желісі бар Киберқауіпсіздік орталығының қызметі қамтамасыз етілді. Бұл ретте Киберқауіпсіздік ор-

¹⁶ «Екінші деңгейдегі банктердің деректерін өңдеудің негізгі және резервтік орталықтарын орналастыру мәселелері жөніндегі ведомствоаралық жұмыс тобын құру туралы» 2022 жылғы 3 мамырдағы № 99 бұйрықпен бекітілген

¹⁷ Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 26 қыркүйектегі № 1021 Жарлығымен бекітілді

талығының жұмысы Ұлттық Банктің және еншілес ұйымдардың инфрақұрылымын киберқауіпсіздіктің жаңа сын-қатерлері мен қатерлерінен қорғау деңгейін арттыруға бағытталған.

2022 жылдың қорытындысы бойынша Ұлттық Банкте ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылым объектілерінің жұмысындағы бұзушылықтарға немесе іркілістерге әкеп соқтырған ақпараттық қауіпсіздіктің іске асырылған оқыс оқиғалары болған жоқ.

Қазақстан Республикасының қаржы секторы киберқауіпсіздігінің 2020 – 2022 жылдарға арналған стратегиясына¹⁸, сондай-ақ Қазақстан Республикасының қаржы секторы киберқауіпсіздігінің 2021 – 2022 жылдарға арналған стратегиясын¹⁹ іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарына сәйкес Ұлттық Банкке 18 іс-шара бекітілген. Жоспарланған іс-шаралар толық көлемде орындалды, оның ішінде төлемдерді Интернет желісінде қауіпсіз жүзеге асыру жөніндегі ақпараттық материалдар әзірленіп, бұқаралық ақпарат құралдарында интернет-ала-яқтықтың алдын алу бойынша бірқатар ақпараттық үндеулер жарияланды.

Ұлттық Банк ақпараттық қауіпсіздікті басқару жүйесін құру мәселелерінде ынтымақтастықты кеңейту және халықаралық тәжірибе алмасу мақсатында Ресей Федерациясы, Израиль, Грузия мен Сербия орталық банктерінің өкілдерімен онлайн-кездесулер өткізді. Ұлттық Банк жүйесінің қызметкерлері арасында хабардар болушылықты арттыру, кибермәдениет пен цифрлық сауаттылықты қалыптастыру жұмысы жалғасуда.

Бұдан басқа, Ұлттық Банк қаржы нарығының ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету және компьютерлік шабуылдарға қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша Еуразиялық экономикалық одаққа қатысушы елдердің орталық банктерінің жұмыс тобының құрамына енгізілді.

Ұлттық Банк «Интернет-ала-яқтыққа қарсы іс-қимыл бойынша мемлекеттік органдардың, қаржы ұйымдары мен коммерциялық емес ұйымдардың өзара іс-қимылы туралы» дөңгелек үстелдің жұмысына қатысты, жаһандық Интернет желісінде (әлеуметтік желілер, хабарландыру сервистері) алаяқтық белсенділік белгілері бар бірқатар ресурстарды өзі дербес анықтады. Ұлттық Банк қызметінің беделін түсіруге жол бермеу мақсатында уәкілетті ұйымдарға анықталған ресурстарды бұғаттауға сұрату жіберілді. Тексеру нәтижелері бойынша барлық ресурстар бұғатталды.

«Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасы Заңының талаптарына сәйкес «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің террористік тұрғыдан осал объектілерін терроризмге қарсы қорғауды ұйымдастыру жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» Ұлттық Банк Басқармасының 2022 жылғы 28 қарашадағы № 116қбп қаулысы қабылданды. Бұл ретте Ұлттық Банк арнаулы органдармен және құқық қорғау органдарымен, мамандандырылған ұйымдармен бірлесіп, Ұлттық Банктің өкілдігінде, ұйымдарында және филиалдарында терроризмге қарсы қорғау саласындағы хабардар болушылықты арттыру үшін профилактикалық және оқу іс-шараларын жүргізді.

2.7 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ САЯСАТ

2.7.1 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ

2022 жылы Ұлттық Банк ХВҚ желісі бойынша іс-шараларға, 2022 жылғы сәуірде және қазанда ХВҚ-ның Басқарушылар кеңесі мен Дүниежүзілік Банк тобының көктемгі және жыл сайынғы кездесулеріне қатысты. Аталған іс-шаралар барысында ақша-кредит саясаты, әлемдік инфляция, орталық банктердің цифрлық валютасын ендіру мәселелері, өңірдегі ге-

оэкономикалық жағдай және екіжақты ынтымақтастықтың перспективалары талқыланды.

ХВҚ-ның, орталық банктердің (Еуропалық Одақ, АҚШ, Швейцария, Сингапур, Армения, Мажарстан, Польша) басшылығымен, сондай-ақ халықаралық рейтингтік агенттіктер мен Ұлттық Банктің контрәріптестерінің өкілдерімен де екіжақты кездесулер өтті.

¹⁸ Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі басқармасының 2020 жылғы 20 шілдедегі № 69 және Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі басқармасының 2020 жылғы 20 шілдедегі № 89 бірлескен қаулысымен бекітілген

¹⁹ Ұлттық Банк Төрағасының 2021 жылғы 4 наурыздағы № 37 және Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі Төрағасының 2021 жылғы 4 наурыздағы № 82 бірлескен бұйрығымен бекітілген

Шілдеде Ұлттық Банктің басшылығы ХВҚ-ның Швейцариялық кіші тобына мүше елдердің отырысына қатысты. Отырыс шеңберінде 30 жылғы қызметінің қорытындысы шығарылып, ХВҚ-ның осы кіші тобына мүше мемлекеттердің мүдделерін одан әрі дамыту және ілгерілету перспективалары талқыланды, сондай-ақ ХВҚ-ның және Швейцария Қаржы министрлігінің басшылығымен екіжақты кездесулер өтті.

Мамырда және қыркүйекте Ұлттық Банк ХВҚ Келісімінің IV бабына сәйкес ХВҚ-ның миссиясын қабылдады. ХВҚ-ның миссиясы сапар қорытындысы бойынша Қазақстанның ағымдағы қаржы-экономикалық дамуына шолу жасады. ХВҚ жариялаған Қорытынды мәлімдеме Ұлттық Банктің инфляциялық таргеттеу саясатын ұстанатынын және инфляциялық таргеттеудің толыққанды режиміне көшудің дұрыс бағамын растайды. ХВҚ миссиясының пікірінше, бейінді емес міндеттерден бас тарту және Ұлттық Банктің тәуелсіздігін қорғау маңызды ба-сымдықтар болып табылады.

ХВҚ-ға Алматы қаласында Кавказ, Орталық Азия және Моңғолия үшін әлеуетті дамытудың өңірлік орталығын (бұдан әрі – Техникалық көмек орталығы) ашуда жәрдемдесу шеңберінде Ұлттық Банк Қазақстан Республикасы мен ХВҚ арасындағы Техникалық көмек орталығы жөніндегі өзара түсіністік туралы меморандумның жобасын мүдделі мемлекеттік органдарымен келісу бойынша жұмыс жүргізді, 2023 жылы Меморандумға қол қою жоспарланып отыр. 2022 жылы Ұлттық Банктің қызметкерлері Техникалық көмек орталығы ұйымдастырған 10 өңірлік семинарға, 27 вебинарға қатысты, сондай-ақ «Орталық банктің цифрлық валютасы» және «Тұтыну бағаларының индексін жетілдіру» тақырыптарына арналған вебинарларда спикерлер ретінде қатысты.

2022 жылы Ұлттық Банк халықаралық қаржы ұйымдарынан және шет елдердің орталық банктерінен техникалық көмек тарту жұмысын жалғастырды.

2022 жылы операциялық тәуекелдерді басқару, банктерді стресс-тестілеу, ипотекалық және тұтынушылық кредиттеу нарықтарын талдау, соңғы сатыдағы қарыздарды беру, капиталдың контрциклдік буферін қолдану, Ұлттық қордың активтерін басқару тиімділігін арттыру, активтерді стратегиялық аллакирлеуді қалыптастыру және қаржылық тәуекелдерді бағалау, талдау мен болжауды жетілдіру, орталық банктердің өтімділігін, цифрлық валюталарын қалыптастыру және қаржылық технологияларды реттеу, бірыңғай антифрод-мониторингті әзірлеу және ендіру және ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, проблемалық кредиттерді сату тетігін құру, қазақстандық ақша нарығын дамыту мәселелері

бойынша 23 шетелдік орталық (ұлттық) банктен және 2 халықаралық қаржы ұйымынан (ХВҚ, ЕҚДБ) берілген техникалық көмектің 35 бағытын үйлестіру жүзеге асырылды.

Бұдан басқа, 21 елдің орталық банктері мен монета сарайларынан персоналды басқару және еңбекке ақы төлеу, қолма-қол ақша айналысы мәселелері бойынша бірқатар консультациялар алынды.

Қазақстанның тәуелсіз рейтингі мәселелері бойынша Үкіметпен және халықаралық рейтингтік агенттіктермен өзара іс-қимыл бойынша жұмыстар шеңберінде жүргізілетін макроэкономикалық саясаттың тиімділігін бағалау бойынша консультациялар өткізілді, олардың қорытындылары бойынша Fitch Ratings және S&P Global Ratings агенттіктері Қазақстанның тиісінше «тұрақты» болжамы бар «BBB» деңгейіндегі және «теріс» болжамы бар «BBB-» деңгейіндегі тәуелсіз рейтингін растады.

2022 жылы Ұлттық Банк макроэкономикалық ахуалды, ақша-кредит саясатын, сондай-ақ екіжақты ынтымақтастықты кеңейту перспективаларын талқылау мақсатында даму банктерінің, басқа да халықаралық қаржы ұйымдарының және БАӘ, Мажарстан, АҚШ, Корея, Германия, Швейцария, Швеция және ТМД елдері орталық банктерінің өкілдерімен кездесулер өткізді.

2022 жылғы 15 қарашада Алматы қаласында Ұлттық Банк Қазақстан қаржыгерлерінің қауымдастығымен және Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігімен бірлесіп, Қазақстан қаржыгерлерінің X конгресін ұйымдастырды. Конгресс шеңберінде экономиканы, қор нарығын кредиттеудің және инвестициялық мүмкіндіктердің өзекті мәселелері, қаржы және нақты сектор, төлем жүйесін дамыту және сақтандыру мәселелері талқыланды. Конгреске Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарының, қаржы нарығының кәсіби қатысушылары мен халықаралық қаржы ұйымдарының жергілікті өкілдіктерінің спикерлері қатысты. Іс-шара бұқаралық ақпараттық құралдарда, сондай-ақ Конгрестің fincongress.kz интернет-ресурсында жарияланды.

2022 жылы екіжақты ынтымақтастықтың өзекті мәселелерін талқылау мақсатында Ұлттық Банк пен Ресей Федерациясының Орталық банкі арасында жоғары және сарапшылық деңгейде жұмыс кездесулері, консультациялар тұрақты түрде өткізілді. Бұдан басқа Ұлттық Банктің басшылығы Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының үкімет басшылары деңгейіндегі бірқатар кездесулерге қатысты. Ұлттық Банктің қызметкерлері «Байқоңыр»

кешені бойынша Қазақстан-Ресей үкіметаралық комиссиясының отырысына қатысты.

2022 жылғы қарашада Ұлттық Банктің Төрағасы ХВҚ-мен, Дүниежүзілік Банкпен, Еуропа қайта құру және даму банкімен, Азия даму банкімен және Швейцарияның Ұлттық банкімен бірлесіп, Өзбекстан Үкіметі ұйымдастырған Өзбекстанның «Экономикалық реформалар арасындағы адамдар» атты экономикалық форумының «Макроэкономикалық тұрақтылық пен орнықты өсу: құрылымдық өзгерістердің жаңа фазасы» панельдік пікірталасына қатысты. Сонымен қатар Өзбекстанға жасалған сапар шеңберінде Өзбекстан Республикасы Стратегиялық реформалар агенттігінің, Өзбекстан Орталық банкінің бірінші басшыларымен, Өзбекстан Республикасы премьер-министрінің қаржы-экономикалық мәселелер және кедейшілікті қысқарту жөніндегі орынбасарымен және басқа да контрәріптестерімен екіжақты кездесулер өтті.

2022 жылғы 20 қыркүйекте Ұлттық Банк пен Қытай Халық банкі Қазақстан-Қытай ынтымақтастығын нығайту шеңберінде Қазақстанда юаньмен өзара есеп айырысуды дамыту мүмкіндігін көздейтін ынтымақтастық туралы меморандумға қол қойды. Меморандум орталық банктердің ұлттық валюталардағы трансшекаралық есеп айырысуларды дамыту бойынша клиринг және деректер алмасу мәселелері жөніндегі уағдаластықтарын бекітеді. 2022 жылғы 30 қыркүйекте Қытай Халық банкі көрсетілген Меморандумды іске асыру мақсатында «Алматы қаласындағы Қытайдың сауда-өнеркәсіп банкі» АҚ-ны Қазақстан Республикасының аумағында юаньмен жасалатын операциялар бойынша клирингтік банк етіп белгілеу туралы шешім қабылдады.

2022 жылы өңірлік интеграциялық бірлестіктер шеңберінде көпжақты ынтымақтастықты нығайту бойынша жұмыстар белсенді түрде жүргізілді. ЕАЭО шеңберіндегі ынтымақтастықты жалғастыру мақсатында Ұлттық Банктің өкілдері экономика министрлерінің, қаржы министрлерінің және ұлттық (орталық) банктер басшыларының құрамында жоғары деңгейдегі Жұмыс тобының отырыстарына белсене қатысып, олардың қорытындысы бойынша макроэкономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуді қоса алғанда, ЕАЭО-ға мүше мемлекеттер экономикаларының орнықтылығын арттыру жөніндегі шаралар тізбесі, сондай-ақ ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің өзара саудасында ұлттық валюталарды пайдалануды дамыту бойынша ұсынымдар қабылданды.

2022 жылғы 29 қыркүйекте Ұлттық Банктің төрағалық етуімен ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің ұлттық (орталық) банктерінің Валюталық саясат жөніндегі консультациялық кеңесінің кезекті отырысы өтті. Отырыс барысында ЕАЭО-ға мүше мемлекеттерде ақша-кредит саясатын іске асыру, банк саласын және қаржы нарықтарын дамыту туралы мәселелер талқыланды. Ұлттық Банк пен Төлем және қаржылық технологияларды дамыту орталығы цифрлық теңгенің пилоттық жобасын іске асырудағы прогресс туралы да хабардар етті.

Ұлттық Банк өкілдері Түркі инвестициялық қорын құру туралы келісімді келісу мақсатында Түркі мемлекеттері ұйымының жұмыс кеңестеріне де қатысты.

Ұлттық Банк «Кедендік әкелу, арнайы, демпингке қарсы және өтемақы баждарының сомаларын аударудың уақытша тәртібі туралы» Жоғары еуразиялық экономикалық кеңестің 2022 жылғы 18 мамырдағы № 1 шешімін іске асыруда 2014 жылғы 29 мамырдағы ЕАЭО туралы шартқа Ресей мен Беларуське қарсы санкциялар енгізу (Ресей Федерациясының Орталық банкімен есеп айырысу кезінде 2022 жылғы 28 ақпаннан бастап, Беларусь Республикасының Ұлттық банкімен есеп айырысу кезінде 2022 жылғы 14 наурыздан бастап) салдарынан АҚШ долларында есеп айырысуды жүргізудің мүмкін болмауына және шектеулерге байланысты ЕАЭО-ға мүше мемлекеттер арасындағы кедендік әкелу баждарының сомасын аударуға қатысты бөлігінде өзгерістер енгізу туралы хаттама жобасын келісу бойынша жұмыс жүргізді.

Сонымен қатар, 2022 жылғы 16 қыркүйекте ШЫҰ-ға мүше мемлекеттер басшылары кеңесінің кезекті отырысында ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің өзара есеп айырысуындағы ұлттық валюталардың үлесін біртіндеп ұлғайту бойынша жол картасы бекітілді.

2022 жылы халықаралық келісімдердің шарттық-құқықтық базасын жаңарту бойынша жұмыс жүргізілді. Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 30 маусымдағы № 949 Жарлығымен 1995 жылғы 25 мамырда қол қойылған Мемлекетаралық валюта комитетін құру туралы келісімнің қолданылуын тоқтату туралы хаттама күшіне енді.

2022 жылы Ұлттық Банктің қызметшілерін Қазақстан Республикасының шет елдердегі мекемелеріне іссапарға жіберу бойынша заңнамалық бадамаларды іске асыру жұмысы жүргізілді²⁰.

²⁰ «Қазақстан Республикасының дипломатиялық және қызметтік паспорттарын ресімдеу, беру, ауыстыру, тапсыру, алып қою, есепке алу, сақтау және жою қағидаларын және Қазақстан Республикасының дипломатиялық және қызметтік паспорттары берілетін Қазақстан Республикасының лауазымды адамдарының тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 13 қаңтардағы № 722 Жарлығына ҚР Президентінің 2022 жылғы 18 мамырдағы № 895 Жарлығымен толықтыру енгізілді.

2.7.2 КОММУНИКАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА

2022 жыл бойы Ұлттық Банк коммуникацияның әртүрлі арналары арқылы жұртшылықты, қаржы ұйымдарын, сарапшылар қоғамдастығын өз қызыметі туралы хабардар ету жұмысын тұрақты негізде жүргізді.

Есепті кезеңде барлығы түрлі форматтағы 300-ден астам ақпараттық материалдар жарияланған. Жарияланымдардың жалпы санының үштен бір бөлігін (90-нан астам) Ұлттық Банк басшылығының баяндамалары, сұхбаттары мен түсіндірмелері құрайды. Спикерлердің сөйлеген сөздерінің тақырыбы ақша-кредит саясатының негізгі бағыттарына, сыртқы және ішкі нарықтардағы ахуалға, алтынвалюта резервтерінің жай-күйіне, ұлттық төлем жүйесін дамытуға, инфляциялық үрдістер мен халықтың инфляциялық күтулері бойынша деректерге арналды.

Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдердің ашықтығын қамтамасыз ету және коммуникацияның тиімділігін арттыру үшін 8 баспасөз релизі, сондай-ақ талдамалық және зерттеу материалдары жарияланды. Ұлттық Банктің базалық мөлшерлеме бойынша шешімдері бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері қатысқан Ұлттық Банк басшылығының баспасөз брифингтерімен сабақтасып отырды. Бұл іс-шаралар кеңінен қамтуды қамтамасыз ету мақсатында Ұлттық Банктің youtube арнасында онлайн-трансляциямен гибридік форматта өткізілді.

2022 жылы Базалық мөлшерлеме бойынша шешім қабылдау кестесіне сәйкес барлығы 7 брифинг өткізілді. Реттеушінің базалық мөлшерлеме бойынша тағы екі шешімі басшылықтың қабылданған шешімнің факторларын, инфляцияның динамикасы мен болжамын, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Президентінің тапсырмаларын орындау шеңберінде экономиканың нақты секторын тұрақты және қолжетімді кредиттеуді қамтамасыз ету үшін Ұлттық Банк қабылдайтын шараларды түсіндірген сұхбатымен сабақтасты.

2022 жыл бойы Ұлттық Банк «Цифрлық теңге», Қазақстанда цифрлық қаржы инфрақұрылымын құру / Ұлттық төлем жүйесін дамыту жобасын, Ұлттық қор мен Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының активтерін басқару тиімділігін арттыру жөніндегі шараларды іске асыру кезеңдерін белсенді түрде жариялады.

Сонымен қатар Ұлттық қор мен Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры активтерінің кірістілігіне, валю-

та нарығының және төлем балансының ағымдағы шотының динамикасына, инфляция бойынша болжамдарға, жаңа қаржылық технологияларды енгізу жобаларына және т.б. әсер ететін факторлар туралы түрлі мақсаттағы аудиторияларды хабардар етуге бағытталған инфографикалық және басқа түсіндіру материалдарының үлесін ұлғайту, Ұлттық Банктің әлеуметтік желілердегі ресми аккаунттарында тақырыптық айдарларды іске қосу бойынша жұмыс жүргізілді.

2022 жылы Ұлттық Банктің нарықтың кәсіби қатысушыларымен және сарапшылар қоғамдастығымен коммуникацияларын жақсарту мақсатында пікірталас форматында медиа және қаржы сарапшыларымен 10 дөңгелек үстел өткізілді. Сарапшылар қоғамдастығымен диалог орнату реттеушінің әрекеті мен нарықтың реакциясы арасындағы ақпараттық асимметрияны төмендетуге бағытталған.

2022 жылы Ұлттық Банк бұқаралық ақпарат құралдарымен белсенді өзара іс-қимыл жасауды жалғастырды: қазақстандық және шетелдік медиадан түскен 400-ден астам сұратуға жауаптар дайындалды.

Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсы бұқаралық ақпарат құралдары мен кәсіби қатысушылар үшін қаржы нарығы бойынша негізгі ақпарат көзі болып қала береді. Ұлттық Банктің сайтына кіру өсу динамикасын көрсетіп отыр. Пайдаланушылар барынша жиі қарайтын бөлімдер: «Статистика», «Ақша-кредит саясаты», «Баспасөз орталығы және зерттеулер». Жыл басынан бері сайт аудиториясы барлығы 2 млн пайдаланушы, кіру саны – 6,1 млн болды.

Ұлттық Банктің әлеуметтік желілердегі ресми парақшаларының жиынтық қамтылуы бір жыл бойы 95 мыңнан астам пайдаланушыны құрады, бұл ретте айлық аудитория 2 еседен астам өсті. Әлеуметтік желілердегі бейнеконтент – Ұлттық Банк сарапшыларының қатысуымен жасалған бейнетүсіндірмелер мен бейнероликтердің үлесі жоғары болуын жалғастырды. Facebook пен Instagram желілеріндегі бейнежарияланымдар 7,5 мыңға дейін қаралым жинады.

Ұлттық Банк барынша ашықтық пен бүкпесіздікті қамтамасыз ету мақсатында бұдан былай да өз қызметінде коммуникациялық саясат стандарттарын ұстануды және жұртшылықты өз арналары мен алаңдары арқылы негізгі қызмет бағыттары бойынша жүргізіліп жатқан жұмыстар туралы хабардар етуді жалғастырады.

2.7.3 МЕМЛЕКЕТТІК КӨРСЕТІЛЕТІН ҚЫЗМЕТТЕР

2022 жылы Ұлттық Банк 175 мемлекеттік қызметті (электрондық нысанда) көрсетті.

Бақылау іс-шараларының нәтижелері бойынша бұзушылықтар анықталған жоқ, мемлекеттік қызметтер Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметтерді көрсету мәселелерін регламенттейтін нормативтік құқықтық актілерінің талаптарына сәйкес белгіленген мерзімдерде көрсетілді.

Ай сайынғы негізде мемлекеттік қызметтерді көрсету сапасына мониторинг жүргізіледі. 2022 жылы Ұлттық Банктің мемлекеттік қызметтердің көрсетілу деңгейін ішкі бақылау есебін уәкілетті органға уақтылы және сапалы ұсыну қамтамасыз етілді.

2022 жылғы 30 қарашада Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің аумақтық филиалдарының қызметкерлеріне «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің аумақтық филиалдарындағы комплаенс-функциялар» тақырыбында онлайн-форматта оқыту вебинары өткізілді, оның шеңберінде «Мемлекеттік қызметтерді көрсету мәселелері» тақырыбы қаралды.

3-ТАРАУ.

ҰЛТТЫҚ БАНКТІҢ
ҰЙЫМДЫҚ ДАМУЫ

3.1 ҰЙЫМДЫҚ ҚҰРЫЛЫМ ЖӘНЕ ПЕРСОНАЛ

Ұлттық Банк стратегиялық басымдықтар мен әлемдік практиканы ескере отырып, өз қызметінің тиімділігін арттыру, оның ішінде жаңартылатын функциялар мен міндеттерге қатысты оңтайлы және динамикалық ұйымдық құрылымды қалыптастыру, Ұлттық Банктің сабақтастығы мен институционалдық жадын қолдау, кадрлық әлеуетті сақтау және Ұлттық Банктің табысты дамуы және оның стратегиялық мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізу үшін айқындаушы фактор ретінде адам капиталына

жағдай жасау арқылы тұрақты түрде жұмыс жүргізеді.

2022 жылдың соңында Ұлттық Банк құрылымына орталық аппараттың 23 бөлімшесі (21 департамент және 2 дербес басқарма), Ұлттық Банктің Алматы қаласындағы тұрақты өкілдігі, 21 филиал және 3 ведомстволық бағынысты республикалық мемлекеттік кәсіпорын кірді (3.1.1-кесте).

3.1.1-кесте Ұлттық Банк қызметкерлерінің саны

	Кезең соңындағы саны			
	штат бойынша, бірлік		тізім бойынша, адам	
	2021 жыл	2022 жыл	2021 жыл	2022 жыл
1	2	3	4	5
Орталық аппарат	838	832	749	768
Өкілдік	48	54	47	52
Филиалдар	1 192	1 275	1 206	1 238
Жиыны:	2 078	2 161	2 002	2 058
Ұлттық Банк ұйымдары (РМК)	912	964	879	878
Ұлттық Банк бойынша барлығы:	2 990	3 125	2 881	2 936

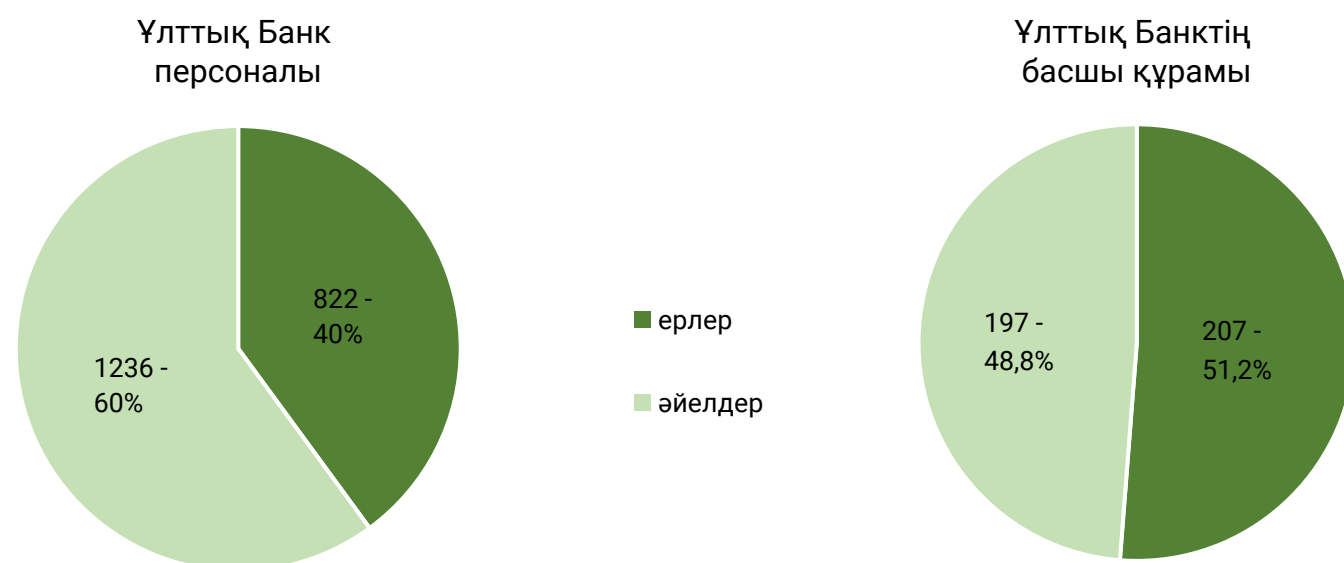
Ұлттық Банк қызметкерлерінің құрамындағы әйелдер саны 1 236 адам (60%), оның ішінде орталық аппаратта – 473 (62%), филиалдарда – 730 (59%).

Орталық аппараттағы Ұлттық Банк персоналының орташа жасы – 38 жас, филиалдарда – 43 жас болды.

Ұлттық Банк басшылығының құрамында басшы әйелдер саны 197 (48,8%), оның ішінде орталық аппаратта – 84 (43,5%), филиалдарда – 104 (53,3%).

2022 жылы Ұлттық Банктегі кадрлардың тұрақтамау деңгейі: орталық аппарат бойынша – 10,9%-ды; филиалдар бойынша – 7,4%-ды құрады.

3.1.1-сурет Ұлттық Банк қызметкерлерінің гендерлік құрамы

2022 жылы Ұлттық Банктің кадр құрамын толықтыру мақсатында Ұлттық Банктің қызметшілері лауазымдарына орналасу үшін біліктілігі жоғары кандидаттар іріктелді, іріктеу қорытындысы бойынша: «Назарбаев Университеті» ДБҰ магистратурасының 9 түлегі және Ұлттық Банктің гранты бойынша оқыған «Нархоз университеті» КеАҚ-тың 11 магистранты, сондай-ақ шетелдік білімі бар 25 кандидат жұмысқа орналастырылды.

Қазақстан Республикасы үшін кадрлар даярлау, персоналды оқыту және дамыту бағдарламалары

Ұлттық Банк 2022 жылы Ұлттық Банкке және Қазақстан Республикасының басқа мемлекеттік органдары мен қаржы ұйымдарына кәсіби кадрларды даярлау бойынша кешенді жұмыс жүргізді.

Ұлттық Банк мынадай білім беру жобаларын үйлестіреді:

- «Назарбаев Университеті» ДБҰ-мен ынтымақтастық шеңберінде MSc in Finance бағдарламасы бойынша оқыту жөнінде шарт жасады және оқуға 20 грант берді; Ұлттық Банктің 3 қызметкері Executive MBA бағдарламасы бойынша оқуға жіберді;
- «Нархоз университеті» КеАҚ-пен ынтымақтастық шеңберінде «Қаржылық талдаушы», «Қаржылық тәуекел-менеджмент», «Макроталдама және болжам жасау», «Актuariй» бағдарламалары бойынша оқуға 22 грант бөлді, үлгерім нәтижесі бой-

ынша 20 магистрант 2021 – 2023 оқу жылының екінші курсына ауыстырылды;

- «Astana IT University» ЖШС-мен ынтымақтастық шеңберінде Ұлттық Банктің 11 қызметкері «Қаржылық технология және бизнесті цифрлық трансформациялау» MBA бағдарламасы бойынша оқуға жіберілді.

Ұлттық Банк «Қазақстан-Британ техникалық университеті» АҚ-мен меморандум жасады және «Қаржылық технологиялар», «Макроқаржы және деректер туралы ғылым», «Қаржылық тәуекел-менеджменті және деректер туралы ғылым» басым бағыттары бойынша бірлескен бағдарламалар әзірлеу бойынша жұмыс жүргізді.

Ұлттық Банк елдің орталық банкі ретінде алдына қойылған стратегиялық мақсаттар мен міндеттерге тиімді түрде қол жеткізу үшін өзінің адам капиталының кәсіби деңгейін қолдайды:

- 2022 жылы Ұлттық Банктің орталық аппараты мен филиалдарының 2 614 қызметкері (оның ішінде қашықтан), оның ішінде: 606 – Ұлттық Банк базасында; 896 – Қазақстанның оқу орталықтарында; 1 112 – шетелде оқып шықты;
- қашықтан оқыту жүйесі ендірілді: soft skills және цифрлық дағдылар бағыттары бойынша 5 электрондық курс әзірленді; Ұлттық Банк қызметінің негізгі бағыттары бойынша 4 бейіндік курс жаңартылды.

3.2 КОМПЛАЕНС-БАҚЫЛА

2022 жылы сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарын анықтау және оларды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды зерделеу мақсатында Ұлттық Банктің жекелеген бөлімшелерінің қызметіне талдау жүргізілді. Ішкі талдау қорытындысы бойынша Ұлттық Банк бөлімшелерінің қызметінде сыбайлас жемқорлық тәуекелдері анықталған жоқ.

Ұлттық Банктің қызметкерлерін сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңнаманың және Ұлттық Банктің сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандарттарының талаптарын сақтау қажеттілігі туралы хабардар ету бойынша профилактикалық сипаттағы жұмыс тұрақты негізде жүзеге асырылды, оның ішінде Ұлттық Банктің аумақтық филиалдарына комплекс-тәуекел бойынша оқыту вебинары өткізілді. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шарттарын

және әдеп нормаларын сақтау қажеттілігін еске салатын тұрақты хабарлама жіберіліп тұрды.

Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарына тұрақты мониторинг жүргізу мақсатында «anticorruption@nationalbank.kz» электрондық поштасының және Ұлттық Банктің қызметкерлері жол берген сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар және олардың қызметінде орын алған мүдделер қақтығысы туралы дауыстық хабарлар алу үшін «сенім телефоны» сервисінің жұмыс істеуі қамтамасыз етілді. Ұлттық Банк қызметкерлерінің сыбайлас жемқорлық әрекеттері не әдеп нормаларын бұзғаны туралы шағымдар осы арналар арқылы түскен жоқ.

2022 жылы Ұлттық Банк жүйесі қызметкерлерінің әрекеттерін (әрекетсіздігін) бақылау шеңберінде

Ұлттық Банктің шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыруға құқығы бар уәкілетті ұйымдардың қызметін қадағалауына және бақылауына байланысты 5 шағым қаралды. Өтініш берушілердің құқықтарын бұзу және мүдделеріне қысым жасау анықталған жоқ.

Ұлттық Банк заңсыз кірістерді жылыстатуға және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл тетіктерін жетілдіру шеңберінде қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл жөніндегі саясатқа тиісті түзетулер енгізді (бір жылда екі рет).

Жыл соңында Ұлттық Банк филиалдарының қызметкерлері үшін оқыту семинары өткізілді, оның шеңберінде басқасынан бөлек заңсыз кірістерді жылыстатуға қарсы іс-қимыл мәселелері қаралды.

Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер туралы және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы

заңнамада көзделген өзгерістерге сәйкес «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің сыбайлас жемқорлыққа қарсы стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі Директорлар кеңесінің 2017 жылғы 28 шілдедегі № 107 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі Директорлар кеңесінің 2022 жылғы 27 тамыздағы № 54 қаулысы қабылданды.

Ұлттық Банк сатып алу порталында Ұлттық Банктің уәкілетті бөлімшелері жүзеге асыратын сатып алу процестерін тұрақты бақылау мен талдау мақсатында сатып алу мониторингін тұрақты негізде жүргізеді. Есепті кезеңде жалпы сомасы 9 млрд теңгеден астам 53-тен аса сатып алуға мониторинг жүргізілді.

Комплаенс-тәуекелдерді барынша азайту шеңберінде сатып алуды жүргізуді талдау қорытындылары бойынша Ұлттық Банктің сатып алу порталында сатып алу қағидалары мен процестерін жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірленді.

3.3 ОПЕРАЦИЯЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАСҚАРУ

Ұлттық Банкте операциялық тәуекелдерді басқару Тредвей комиссиясының демеуші ұйымдары комитетінің²¹ тәсілдерді үздіксіз қайта қарауды, олардың операциялық тәуекелдерді тиімді түрде басқаруды алдын ала айқындайтын тиісті тетігін көздейтін үш қорғаныс желісі мен қағидаттарының бейімделген моделі негізінде құрылған. Модельді Ұлттық Банктің қызметіне бейімдеудің негізгі элементі Ұлттық Банктің қолданыстағы процестерін талдайтын және тәуекелдерді барынша азайту бойынша тұжырымдалған ұсынымдарды іске асыратын екінші қорғаныс желісінің күшейтілген рөлі болып табылады. Тәуекелдерді басқару шеңберінде Ұлттық Банктің процестерінің тәуекелдерін сәйкестендіру және талдау жүргізілді, олардың нәтижелері бойынша тиісті шаралар қабылданды, бұл жекелеген процестердің тәуекелдерін барынша азайтуға мүмкіндік берді.

2022 жылы Ұлттық Банк қызметінің үздіксіздігін қамтамасыз ету мақсатында Ұлттық Банктің қызметін авариялық қалпына келтіру жоспары жаңартылып, Ұлттық Банктің бизнес-процестері қызметінің үздіксіздігін қамтамасыз ету жоспарлары қайта қаралды.

²¹ The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission

ҚОСЫМШАЛАР

1.2.4-БӨЛІМГЕ 1-ҚОСЫМША

1.2.4.1-кесте Қазақстан Республикасының төлем балансы: талдамалық көрініс (млн АҚШ доллары)

	2021	2022	2022			
			I тоқсан	II тоқсан	III тоқсан	IV тоқсан
Ағымдағы операциялар шоты	-2 558,7	8 527,6	4 850,0	1 727,1	1 311,0	639,5
Сауда балансы	24 229,0	36 371,5	12 259,5	8 989,3	7 971,9	7 150,9
Экспорт	65 790,6	86 129,3	21 916,4	21 104,7	21 221,5	21 886,7
Импорт	41 561,7	49 757,9	9 656,9	12 115,4	13 249,6	14 735,9
Көрсетілетін қызметтер балансы	-2 020,2	-1 493,1	-433,8	-316,6	-170,5	-572,2
Экспорт	5 886,9	7 922,7	1 471,9	1 864,6	2 310,2	2 276,0
Импорт	7 907,1	9 415,8	1 905,7	2 181,2	2 480,7	2 848,2
Бастапқы кірістер балансы	-24 158,3	-25 514,1	-6 852,5	-6 735,0	-6 261,0	-5 665,5
Еңбекке ақы төлеу (нетто)	-1 130,6	-1 276,7	-227,1	-305,1	-323,8	-420,7
Инвестициялық кірістер	-23 162,7	-24 372,6	-6 659,2	-6 463,7	-5 971,1	-5 278,6
Алынатын кірістер	2 085,9	3 436,4	474,8	807,9	1 243,9	909,8
Тікелей инвестициялардан алынатын кірістер	611,8	1 410,4	68,8	339,4	741,4	260,7
Портфельдік инвестициялардан алынатын кірістер	1 188,3	1 464,4	320,4	368,6	342,9	432,5
Басқа инвестициялардан алынатын кірістер	285,7	561,6	85,7	99,8	159,5	216,5
<i>оның ішінде, Ұлттық қордың резервтері мен активтері бойынша сыйақы</i>	933,5	1 156,6	253,1	292,1	280,7	330,6
Төленетін кірістер	25 248,6	27 808,9	7 134,0	7 271,6	7 215,0	6 188,4
Тікелей инвестициялардан алынатын кірістер	22 814,8	25 285,4	6 580,9	6 669,8	6 508,3	5 526,4
Портфельдік инвестициялардан алынатын кірістер	1 095,8	1 073,4	236,6	267,9	319,6	249,3
Басқа инвестициялардан алынатын кірістер	1 338,0	1 450,1	316,5	333,9	387,1	412,7
Басқа да бастапқы кірістер (нетто)	135,0	135,1	33,8	33,8	33,8	33,8
Қайталама кірістер балансы	-609,2	-836,7	-123,2	-210,6	-229,3	-273,6
Капиталмен жасалатын операциялар шотының балансы	232,5	242,6	30,2	189,9	13,8	8,6
Қаржылық шот (ҚҰБ-тың резервтік активтерін қоспағанда)	-2 452,7	6 191,5	4 472,2	2 774,2	-448,9	-606,0
Тікелей инвестициялар	-1 895,6	-7 916,5	-1 513,5	-582,6	-6 024,5	204,1
Қаржы активтерін таза сатып алу	2 653,3	-3 009,0	391,2	1 117,5	-1 349,3	-3 168,4
Міндеттемелерді таза қабылдау	4 549,0	4 907,5	1 904,7	1 700,1	4 675,2	-3 372,5
Портфельдік инвестициялар	-3 573,0	13 400,1	191,7	3 818,6	4 227,8	5 162,0
Қаржы активтерін таза сатып алу	-1 200,0	10 163,8	-253,3	3 064,3	3 876,1	3 476,7
ҚР Үкіметі және ҚР Ұлттық Банкі	-5 826,6	7 144,7	-79,5	3 058,5	3 425,2	740,6
Банктер	1 305,3	534,3	-15,2	55,5	140,5	353,5
Басқа секторлар	3 321,2	2 484,8	-158,5	-49,7	310,3	2 382,7
Міндеттемелерді таза қабылдау	2 372,9	-3 236,3	-445,0	-754,3	-351,8	-1 685,3
ҚР Үкіметі және ҚР Ұлттық Банкі	1 735,4	-1 095,9	-407,9	-183,7	-513,2	8,9
Банктер	311,8	-1 007,7	44,7	-354,8	-24,0	-673,6
Басқа секторлар	325,8	-1 132,7	-81,8	-215,7	185,4	-1 020,6
Туынды қаржы құралдары (нетто)	105,9	258,9	402,8	-121,3	-130,1	107,5
Басқа инвестициялар	2 910,0	449,0	5 391,2	-340,5	1 477,9	-6 079,6

	2021	2022	2022			
			I тоқсан	II тоқсан	III тоқсан	IV тоқсан
Капиталға қатысатын басқа құралдар (нетто)	-12,4	16,3	-1,9	19,5	1,2	-2,6
Орта және ұзақ мерзімді борыштық құралдар	-2 887,2	-837,5	-1 705,7	-215,0	2 182,7	-1 099,6
Қаржы активтерін таза сатып алу	-212,6	1 063,3	218,7	439,4	230,3	174,9
ҚР Үкіметі және ҚР Ұлттық Банкі	-6,0	-1,2	-0,5	0,0	-0,5	-0,2
Банктер	124,9	222,8	16,6	71,3	-3,4	138,3
Басқа секторлар	-331,6	841,7	202,6	368,2	234,1	36,8
Міндеттемелер-ді таза қабылдау	2 674,5	1 900,8	1 924,4	654,4	-1 952,5	1 274,5
ҚР Үкіметі және ҚР Ұлттық Банкі	2 198,4	69,1	-108,1	-77,6	-83,0	337,8
Банктер	-166,9	707,0	1 946,4	90,8	-2 090,9	760,6
Басқа секторлар	643,1	1 124,8	86,1	641,3	221,4	176,0
Қысқа мерзімді борыштық құралдар	5 809,5	1 270,3	7 098,8	-145,0	-706,1	-4 977,5
Қаржы активтерін таза сатып алу	8 863,2	6 990,6	6 546,7	1 801,7	1 423,3	-2 781,1
Міндеттемелер-ді таза қабылдау	3 053,6	5 720,3	-552,2	1 946,7	2 129,3	2 196,4
Қателер және қалып қойғандар	-2 490,6	2 088,9	-896,0	282,8	1 587,5	1 114,6
Жалпы баланс	2 364,2	-4 667,5	488,0	574,5	-3 361,2	-2 368,8
Қаржыландыру	-2 364,2	4 667,5	-488,0	-574,5	3 361,2	2 368,8
ҚҰБ-тың резервтік активтері	-2 364,2	4 667,5	-488,0	-574,5	3 361,2	2 368,8
ХВҚ-ның кредиттері	0,0	0,0				
Айрықша қаржыландыру	0,0	0,0				

1.2.4-БӨЛІМГЕ 2-ҚОСЫМША

1.2.4.2-кесте Сыртқы борыштың стандартты көрінісі (млн АҚШ доллары)

	2021 жылғы 1 қаңтардағы жағдай	2022 жылғы 1 қаңтардағы жағдай	2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай	2022 жылғы 1 шілдедегі жағдай	2022 жылғы 1 қазандағы жағдай	2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай
Сыртқы борыш	163 980,1	164 115,9	159 845,7	164 142,7	160 568,8	160 491,6
Қысқа мерзімді	9 481,0	12 009,6	11 720,5	14 381,2	15 753,9	16 601,2
Ұзақ мерзімді	154 499,1	152 106,3	148 125,2	149 761,6	144 814,8	143 890,4
Мемлекеттік басқару органдары	13 885,0	15 859,3	14 153,2	14 283,6	12 939,2	13 390,1
Қысқа мерзімді	24,6	24,3	30,4	35,9	35,2	55,5
Қолма-қол валюта және депозиттер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Борыштық бағалы қағаздар ¹	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кредиттер мен қарыздар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сауда кредиттері және аванстар	24,6	24,3	30,3	35,9	35,0	55,2
Басқа да міндеттемелер	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2
Ұзақ мерзімді	13 860,4	15 835,0	14 122,8	14 247,7	12 904,0	13 334,6
Арнаулы қарыз алу құқықтары	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Қолма-қол валюта және депозиттер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Борыштық бағалы қағаздар ¹	7 202,7	8 748,7	7 187,7	7 527,4	6 417,3	6 336,2
Кредиттер мен қарыздар	6 657,8	7 086,3	6 935,1	6 720,2	6 486,7	6 998,4
Сауда кредиттері және аванстар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басқа да міндеттемелер ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Орталық банк	1 329,4	2 535,8	2 519,3	2 214,3	2 043,6	2 171,8
Қысқа мерзімді	828,0	494,6	501,9	270,4	182,8	230,9
Қолма-қол валюта және депозиттер	2,6	7,9	255,1	11,3	11,1	12,8
Борыштық бағалы қағаздар ¹	821,2	483,3	242,9	254,4	166,5	214,4
Кредиттер мен қарыздар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сауда кредиттері және аванстар	4,2	3,4	3,9	4,7	5,1	3,7
Басқа да міндеттемелер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ұзақ мерзімді	501,3	2 041,1	2 017,4	1 943,9	1 860,8	1 940,9
Арнаулы қарыз алу құқықтары	500,4	2 040,2	2 016,4	1 942,9	1 859,8	1 939,9
Қолма-қол валюта және депозиттер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Борыштық бағалы қағаздар ¹	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кредиттер мен қарыздар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сауда кредиттері және аванстар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басқа да міндеттемелер ²	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Банктер	4 837,4	5 493,8	8 225,3	9 675,6	8 006,0	9 674,6
Қысқа мерзімді	1 312,4	1 837,7	2 659,5	3 409,1	4 199,1	5 658,2
Қолма-қол валюта және депозиттер	1 149,4	1 612,3	1 366,2	1 991,1	3 348,8	4 456,5
Борыштық бағалы қағаздар ¹	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кредиттер мен қарыздар	23,9	9,3	1 022,1	987,3	555,8	797,6
Сауда кредиттері және аванстар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басқа да міндеттемелер	139,1	216,2	271,2	430,6	294,4	404,1
Ұзақ мерзімді	3 525,0	3 656,1	5 565,8	6 266,5	3 806,9	4 016,4

	2021 жылғы 1 қаңтардағы жағдай	2022 жылғы 1 қаңтардағы жағдай	2022 жылғы 1 сәуірдегі жағдай	2022 жылғы 1 шілдедегі жағдай	2022 жылғы 1 қазандағы жағдай	2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай
Қолма-қол валюта және депозиттер	244,0	226,2	396,7	459,1	748,9	1 462,7
Борыштық бағалы қағаздар ¹	1 568,2	1 888,8	1 758,1	1 403,2	1 360,9	751,8
Кредиттер мен қарыздар	1 712,8	1 541,2	3 411,1	4 404,2	1 697,1	1 801,9
Сауда кредиттері және аванстар	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басқа да міндеттемелер ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Басқа секторлар³	41 388,0	44 023,1	40 527,4	43 594,4	43 753,7	42 102,3
Қысқа мерзімді	7 316,0	9 653,0	8 528,7	10 665,8	11 336,8	10 656,6
Қолма-қол валюта және депозиттер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Борыштық бағалы қағаздар ¹	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Кредиттер мен қарыздар	465,2	927,9	868,0	1 069,2	1 591,9	1 224,4
Сауда кредиттері және аванстар	6 787,7	7 616,8	7 533,7	8 774,2	8 871,9	8 758,7
Басқа да міндеттемелер	63,0	1 108,3	127,0	822,4	873,0	673,6
Ұзақ мерзімді	34 072,1	34 370,1	31 998,7	32 928,5	32 416,9	31 445,6
Қолма-қол валюта және депозиттер	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Борыштық бағалы қағаздар ¹	10 540,2	10 724,1	8 546,8	7 708,9	7 404,2	6 851,1
Кредиттер мен қарыздар	21 572,2	21 289,3	21 001,9	23 176,9	22 961,5	22 698,6
Сауда кредиттері және аванстар	1 689,9	1 894,0	1 959,8	1 495,5	1 542,4	1 465,4
Басқа да міндеттемелер ²	269,8	462,7	490,1	547,3	508,8	430,5
Басқа қаржы ұйымдары	1 247,2	2 450,2	1 492,4	2 134,7	2 820,1	1 830,2
Қысқа мерзімді	38,2	1 135,7	163,0	617,7	1 341,9	404,0
Ұзақ мерзімді	1 209,0	1 314,5	1 329,4	1 516,9	1 478,2	1 426,2
Қаржылық емес ұйымдар, үй шаруашылықтары және үй шаруашылығына қызмет көрсететін коммерциялық емес ұйымдар	40 140,8	41 572,9	39 034,9	41 459,7	40 933,7	40 272,0
Қысқа мерзімді	7 277,8	8 517,2	8 365,7	10 048,1	9 995,0	10 252,6
Ұзақ мерзімді	32 863,0	33 055,7	30 669,2	31 411,6	30 938,7	30 019,4
Тікелей инвестициялар: фирмааралық берешек	102 540,2	96 203,9	94 420,5	94 374,9	93 826,2	93 152,8
Қазақстандық тікелей инвестициялау кәсіпорындарының шетелдік тікелей инвесторлар алдындағы міндеттемелері	82 432,9	79 259,1	77 948,9	77 953,7	77 788,9	77 558,1
Қазақстандық тікелей инвесторлардың шетелдік тікелей инвестициялау кәсіпорындары алдындағы міндеттемелері (кері инвестициялау)	10 014,6	9 275,0	9 255,8	9 789,5	9 709,5	9 884,6
Қазақстандық кәсіпорындардың шетелдік тел кәсіпорындар алдындағы міндеттемелері	10 092,7	7 669,8	7 215,7	6 631,7	6 327,8	5 710,1

¹ Борыштық бағалы қағаздар (ол бар болса) нарықтық құны бойынша есептеледі.

² Сақтандыру және зейнетақы бағдарламалары мен стандартты кепілдік бағдарламаларын, сондай-ақ халықаралық инвестициялық позицияның құрылымындағы басқа да ұзақ мерзімді міндеттемелерді қамтиды.

³ Басқа секторлар сыртқы борыш құрылымында дербес бап болып бөлінген фирмааралық берешекті қамтымайды.

1.2.4-БӨЛІМГЕ 3-ҚОСЫМША

1.2.4.3-кесте Қазақстан Республикасының сыртқы борышының абсолютті және салыстырмалы параметрлері

Көрсеткіштің атауы	2021 жыл	2022 жылғы I тоқсан	2022 жылғы II тоқсан	2022 жылғы III тоқсан	2022 жылғы IV тоқсан	2022 жыл
Абсолютті параметрлер (млн АҚШ доллары)						
1. Сыртқы борыш (кезең соңындағы бағалау)	164 115,9	159 845,7	164 142,7	160 568,8	160 491,6	160 491,6
оның ішінде, фирмааралық берешек	96 203,9	94 420,5	94 374,9	93 826,2	93 152,8	93 152,8
2. Фирмааралық берешекті қоспағанда, сыртқы борыш (кезең соңындағы бағалау)	67 912,0	65 425,2	69 767,8	66 742,6	67 338,8	67 338,8
3. Ұзақ мерзімді сыртқы борышты өтеу және оған қызмет көрсету бойынша төлемдер (фирмааралық берешекті қосқанда)	31 986,9	8 158,6	10 515,8	10 935,4	12 374,6	41 984,4
4. Ұзақ мерзімді сыртқы борышты өтеу және оған қызмет көрсету бойынша төлемдер (фирмааралық берешекті қоспағанда)	11 720,8	2 790,4	4 319,2	6 254,5	7 189,9	20 554,0
Салыстырмалы параметрлер						
1. Сыртқы борыштың ЖІӨ-ге қатынасы (%), фирмааралық берешекті қосқанда	83,1	78,8	77,9	74,6	72,6	72,6
2. Сыртқы борыштың ЖІӨ-ге қатынасы (%), фирмааралық берешекті қоспағанда	34,4	32,3	33,1	31,0	30,5	30,5
3. Сыртқы борыштың 12 айдағы тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің экспортына қатынасы (%), фирмааралық берешекті қосқанда	229,0	199,6	193,0	176,8	170,6	170,6
4. Сыртқы борыштың 12 айдағы тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің экспортына қатынасы (%), фирмааралық берешекті қоспағанда	94,7	81,7	82,0	73,5	71,6	71,6
5. Ұзақ мерзімді сыртқы борышты өтеу және оған қызмет көрсету бойынша төлемдердің кезең ішіндегі тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің экспортына қатынасы (%), фирмааралық берешекті қосқанда	44,6	34,9	45,8	46,5	51,2	44,6
6. Ұзақ мерзімді сыртқы борышты өтеу және оған қызмет көрсету бойынша төлемдердің кезең ішіндегі тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің экспортына қатынасы (%), фирмааралық берешекті қоспағанда	16,4	11,9	18,8	26,6	29,8	21,9
7. Сыйақы төлемдерінің кезең ішіндегі тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің экспортына қатынасы (%)	7,7	5,3	6,3	7,0	8,2	6,7
8. Ұлттық Банктің резервтік активтерінің қысқа мерзімді сыртқы борышқа қатынасы (%)	286,3	282,6	222,2	207,2	211,3	211,3
Анықтама үшін:						
ЖІӨ (млрд теңге), кезеңде ²	83 951,6	19 695,6	20 338,7	25 453,5	36 035,2	101 523,0
12 айдағы ЖІӨ (млрд АҚШ долл.) ³	197,4	202,7	210,6	215,4	221,0	221,0
Кезең ішіндегі тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің экспорты	71 677,6	23 388,4	22 969,3	23 531,7	24 162,7	94 052,0
12 айдағы тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің экспорты	71 677,6	80 086,0	85 054,9	90 803,9	94 052,0	94 052,0

¹ Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының деректері.

² 2023 жылғы 15 ақпанда жарияланған Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының 2022 жылғы шұғыл деректері.

³ күнтізбелік жыл ішіндегі АҚШ долларындағы ЖІӨ – Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің деректері. Тоқсандағы салыстырмалы параметрлерді есептеу үшін 12 айдағы АҚШ долларындағы ЖІӨ тоқсандағы тиісті орташа айырбастау бағамы бойынша есептелген АҚШ долларындағы ЖІӨ-нің тоқсандық мәндерінің жиынтығы ретінде айқындалады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

АҚ	– акционерлік қоғам
АҚШ	– Америка Құрама Штаттары
АХҚО	– «Астана» халықаралық қаржы орталығы
БАӘ	– Біріккен Араб Әмірліктері
банк	– екінші деңгейдегі банк
б.т.	– базистік тармақ
Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры	– «Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры» АҚ
ЕАЭО	– Еуразиялық экономикалық одақ
ЕКВ	– еркін конвертацияланатын валюта
ЕҚДБ	– Еуропа қайта құру және даму банкі
ЖІӨ	– жалпы ішкі өнім
Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры	– «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ
МБҚ	– мемлекеттік бағалы қағаздар
млн	– миллион
млрд	– миллиард
ОПЕК+	– ОПЕК-ке кірмейтін, бірақ мұнайды өндіру мен экспорттаудың кейбір мәселелерінде осы ұйыммен және өзара ынтымақтасатын мемлекеттер қауымдастығы
п.т.	– пайыздық тармақ
РЕПО	– Repurchase agreement (ағылш.)
СВОП	– Swap (ағылш.)
СДР	– ағылш. Special Drawing Rights (SDR), арнаулы қарыз алу құқықтары
ТМД	– Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы
трлн	– триллион
Ұлттық Банк	– Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Ұлттық қор	– Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры
ФАО	– Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы
ФАТФ	– Financial Action Task Force (ағыл.), ақшаны жылыстатуға қарсы күрестің қаржылық шараларын әзірлеу тобы
ФРЖ	– Америка Құрама Штаттарының Федералды резервтік жүйесі
ХВҚ	– Халықаралық валюта қоры
ШЫҰ	– Шанхай ынтымақтастық ұйымы
DDoS	– Distributed Denial of Service (ағылш.), қызмет көрсетуге бөлінген бас тарту
ERP	– Enterprise resource planning (ағылш.)
ESG	– Environmental, Social, Governance (ағылш.)
GBI-EM	– Government Bond Index-Emerging Markets (ағылш.)
MCC	– Merchant Category Code (ағылш.)
SDN-тізімі	– Specially Designated Nationals List (ағылш.) адамдардың арнайы қара тізімі
SDMX	– Statistical Data and Metadata exchange (ағылш.)
SDMX	– Statistical Data and Metadata exchange (англ.)

